

EUROPE

MAGAZINE

A BIMONTHLY REVIEW

ΤΕΥΧΟΣ 07 > ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2022

ISSN: 2732-7299 (Online Version)

ΦΟΙΒΗ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ

Καθηγήτρια - Οικονομικό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ,
ΑΙΤΟΥΝΤΕΣ ΑΣΥΛΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ,
ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΟΥΗΔΙΑ

ΤΩΝ Θ.ΦΟΥΣΚΑ, Ζ.ΛΑΡΟΝ,
F. ORTEGA DE MORA, B. PARUSEL

Η ΣΤΡΕΒΛΩΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ
ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΩΣ ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΗΣ
ΔΙΑΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΗΝ
ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΑΣ ΣΙΜΙΤΣΗ

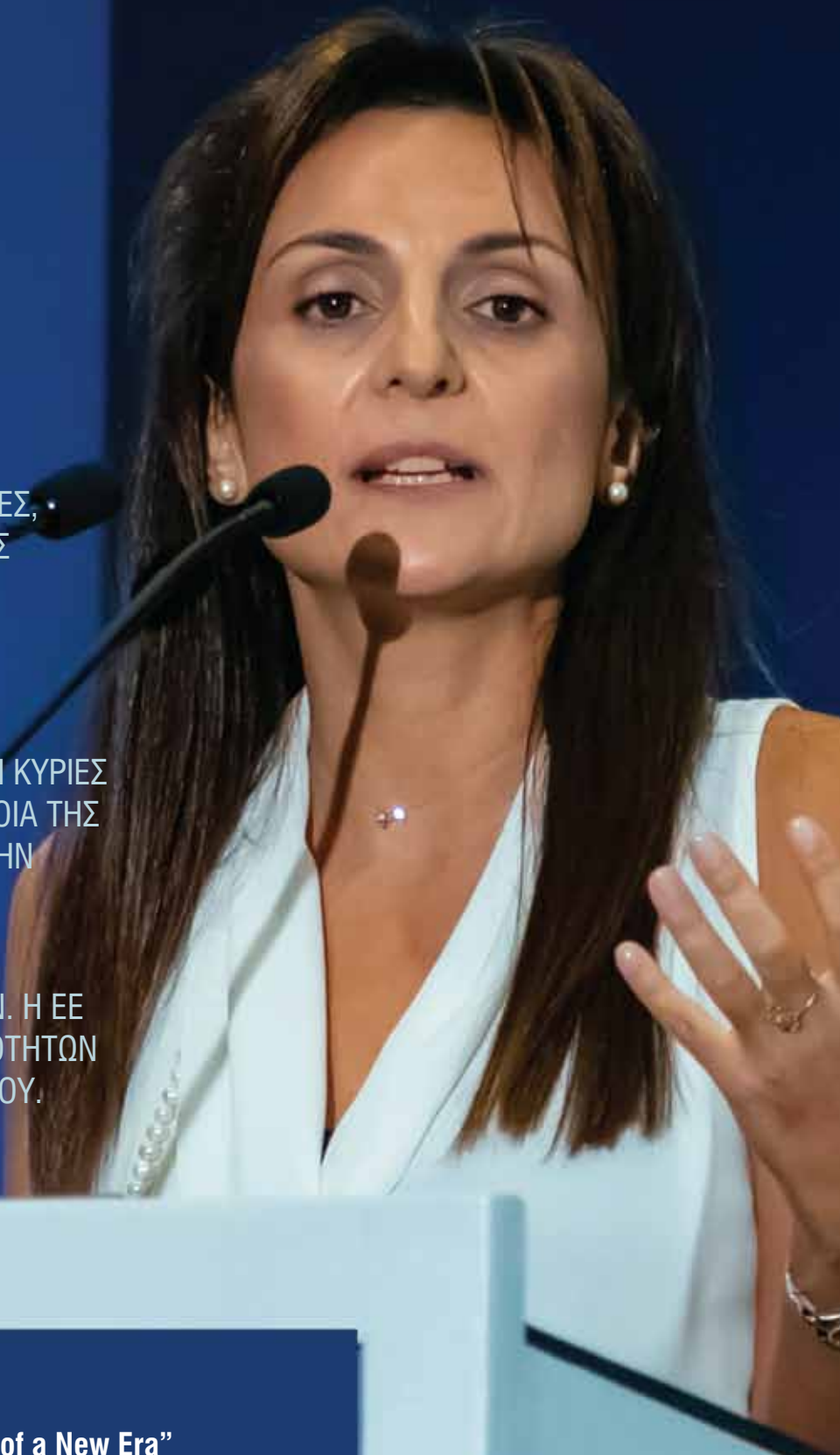
EUROPE'S BEATING CANCER PLAN. Η ΕΕ
ΣΤΗΝ ΜΑΧΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΚΑΡΚΙΝΟΥ.

ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗ

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ...

#OUTLOUD

Διεθνές Forum με τίτλο "Challenges of a New Era"
27 & 28 Μαΐου 2022

EUROPE

MAGAZINE

A BIMONTHLY REVIEW

FOLLOW US

ακολουθήστε μας για να μαθαίνετε
πρώτοι τα νέα μας

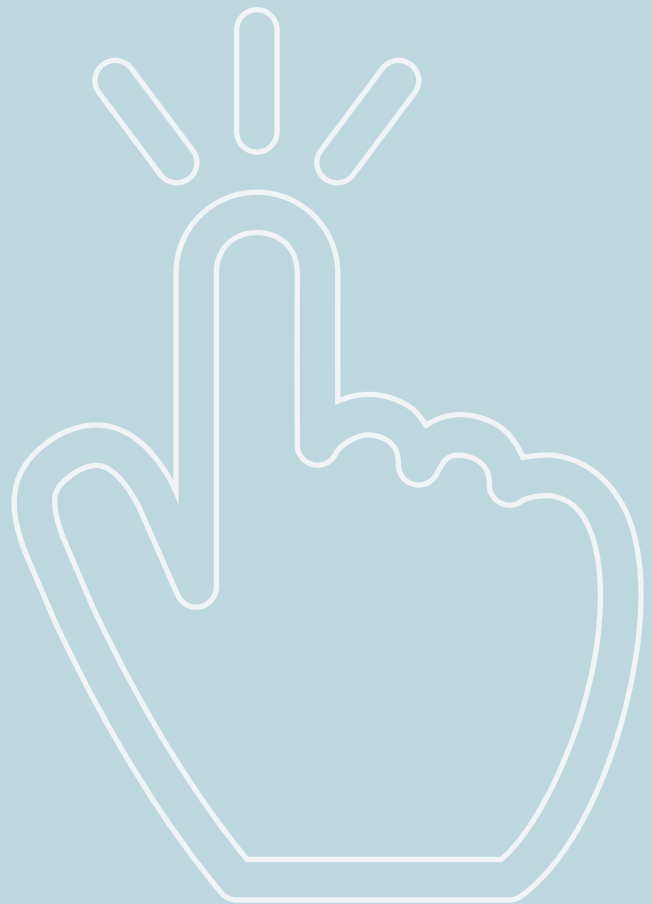
@europe

@political_scientists

@hapscorg

SUBSCRIPTIONS

εγγραφείτε για να λαμβάνετε αυτόματα
κάθε μήνα το περιοδικό στο email σας!

communication.europe@hapsc.org

05

Μια ματιά στην ΕΕ
ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ- ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗ

Επικαιρότητα

Πόλεμος στην Ουκρανία: Το τέλος του καιρού της ειρήνης και η γέννηση μιας νέας Ευρώπης

ΤΗΣ ΔΑΝΑΗΣ ΙΑΤΡΟΥ

07

10

Γαλλία
 Γαλλικές Προεδρικές Εκλογές 2022
ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΓΙΑΝΝΟΥ

Περιβάλλον - Ειδικό αφιέρωμα

Μια ανασκόπηση του παγκόσμιου ενεργειακού κραχ

ΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΙΑΣ ΤΖΩΡΟΥ

14

17

Περιβάλλον - Ειδικό αφιέρωμα
 Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δάση και η περίπτωση της Αυστρίας ως καλή πρακτική
ΤΟΥ ΗΛΙΑ ΤΣΑΚΑΓΙΑΝΝΗ

Κεντρική συνέντευξη

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ
Δρ. ΦΟΙΒΗΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ
ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ - ΔΗΜΗΤΡΑ ΒΟΓΙΑΤΖΗ

19

28

Περιβάλλον - Ειδικό αφιέρωμα
ΣΥΣΤΗΜΑ COPERNICUS:
 Το διάστημα στην υπηρεσία του περιβάλλοντος
ΤΗΣ ΔΑΝΑΗΣ ΙΑΤΡΟΥ &
ΤΗΣ ΓΙΩΤΑΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση

Η ευρωπαϊκή προοπτική των Δυτικών Βαλκανίων

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΜΕΛΕΟΥΝΗ

32

34

Ευρωπαϊκή Ένωση
 Ευρωπαϊκή Ένωση και Νεολαία: Ευρωπαϊκό Έτος 2022 και Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2019 – 2027
ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΑΚΡΙΤΙΔΟΥ

Ισότητα των φύλων

«Περί Πατριαρχίας: Η έμφυλη βία ως κοινωνική παθογένεια»

ΤΗΣ ΕΥΑΣ ΚΑΡΑΜΙΧΑΝΗ

36

39

Μετανάστευση
 Μετανάστευση και αναζήτηση προστασίας στην ΕΕ: Μετανάστες, αιτούντες άσυλο και προσφυγές προς την Ελλάδα, την Ιταλία, την Ισπανία και την Σουηδία
ΤΩΝ Θ. ΦΟΥΣΚΑ, Ζ. ΛΑΡΟΝ, FABIOLA ORTEGA DE MORA, Β. PARUSEL

Κυβερνοασφάλεια

Κυρώσεις και Κυβερνοασφάλεια της ΕΕ. Πώς Συνδιαμορφώνονται;

ΤΟΥ ΜΙΛΤΙΑΔΗ ΛΑΠΑΤΣΑΝΗ

45

48

Ιατρική
 Europe's Beating Cancer Plan. Η ΕΕ στην μάχη εναντίον των ανισοτήτων στην αντιμετώπιση του καρκίνου
ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗ

Τεχνητή Νοημοσύνη

Η στρέβλωση δεδομένων και οι κύριες νομικές προκλήσεις ως απόρροια της διάδρασης του ανθρώπου με την τεχνητή νοημοσύνη

ΤΗΣ ΗΛΕΚΤΡΑΣ ΣΙΜΙΤΣΗ

52

56

#OUTLOUD

@europe

@political_scientists

@hpscorg

MANAGING EDITOR

ΝΕΦΕΛΗ ΚΑΡΑΛΕΚΑ
journal.europe@hapsc.org

ASSOCIATE EDITOR

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΕΛΕΟΥΝΗ
journal.europe@hapsc.org

EXECUTIVE EDITORS

ΔΑΝΑΗ ΙΑΤΡΟΥ
journal.europe@hapsc.org

ΗΛΕΚΤΡΑ ΣΙΜΙΤΣΗ
journal.europe@hapsc.org

ΓΩΓΩ ΚΑΜΠΟΥΡΑΚΗ
eu.affairs@hapsc.org

SCIENTIFIC- ADVISORY BOARD

ΣΥΜΕΩΝ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
president@hapsc.org

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΡΗΤΑΣ
kritas@hapsc.org

ΣΤΕΛΙΟΣ ΤΖΑΓΚΑΡΑΚΗΣ
tzagkarakis@hapsc.org

ΜΑΡΙΑ ΑΡΝΑΟΥΤΑΚΗ
eu.affairs@hapsc.org

Creative Director/Design
Studio Konsept83

ΕΚΔΟΤΗΣ

Ελληνικός Οργανισμός Πολιτικών
Επιστημόνων Ε.Ο.Π.Ε.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι επιμελητές και οι συντελεστές έκδοσης δε φέρουν κανενός είδους νομική ευθύνη για τυχόν λάθη ή παραλείψεις που μπορεί να υπάρξουν στην παρούσα έκδοση. Ο εκδότης δεν φέρει κανενός είδους ευθύνη για το υλικό των άρθρων, ενώ οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτά δεν εκφράζουν απαραίτητα τον εκδότη ή τους επιμελητές. Κάθε άποψη εκφράζει τον συγγραφέα του άρθρου.

Χαιρετισμοί

ΣΥΜΕΩΝ Π. ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

Το παρόν τεύχος έρχεται να καλύψει πολλές από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση, σε μια περίοδο βαθιά κρίσιμη για όλη την παγκόσμια κοινότητα.

Ευχαριστώ θερμά την κα Φοίβη Κουντούρη για την παραχώρηση της συνέντευξης και συγχαίρω για ακόμα μια φορά, την συντακτική ομάδα του “EUREOPE Magazine” που συνεχίζει να ρίχνει φως σε σοβαρά θέματα που απασχολούν την κοινωνία μας.

Εύχομαι Καλή Ανάγνωση σε όλες και όλους.

ΣΥΜΕΩΝ Π. ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

Πρόεδρος ΕΟΠΕ

ΜΑΡΙΑ ΣΤ. ΑΡΝΑΟΥΤΑΚΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δοκιμάζει τις αντοχές της, αντιμέτωπη με τις συνέπειες από τις πολεμικές επιχειρήσεις που διεξάγονται στις παρυφές της.

Το EUREOPE Magazine, βλέποντας πέρα και πάνω από τα γεγονότα, διερευνά τις προοπτικές των Γαλλικών Προεδρικών Εκλογών και των Δυτικών Βαλκανίων.

Με φόντο την παγκόσμια ενεργειακή κρίση η αναζήτηση λύσεων για την προστασία του περιβάλλοντος επεκτείνεται στον διαστημικό χώρο και η δημιουργία ενός σύγχρονου πλαισίου για τη λειτουργία ανθεκτικών συστημάτων υγείας στα κράτη-μέλη της ΕΕ συνιστούν το μεγάλο στοίχημα για την ενδυνάμωση της ευρωπαϊκής οικογένειας.

Όλα τα προαναφερθέντα εγχειρήματα έχουν στο επίκεντρό τους τους νέους και τις νέες της Ευρώπης, η στήριξη των οποίων αποτελεί κεντρικό πυλώνα στη χάραξη των ευρωπαϊκών πολιτικών για την εκπαίδευση και την απασχόληση.

Ο αναστοχασμός για την ενθάρρυνση των νέων πολιτών σε όλους τους τομείς του καθημερινού βίου ενσταλάζει σταθερά το αίσθημα της αισιοδοξίας για την επόμενη μέρα της ενωσιακής πορείας της Ευρώπης.

ΜΑΡΙΑ ΣΤ. ΑΡΝΑΟΥΤΑΚΗ

Γενική Διευθύντρια ΕΟΠΕ/Project Leader EUREOPE

ΝΕΦΕΛΗ ΚΑΡΑΛΕΚΑ

Οι μήνες που διανύουμε δεν είναι εφικτό να καλυφθούν σε ένα τεύχος περιοδικού. Οι αλληπάλληλες και συνεχείς αλλαγές στον κόσμο όπως τον γνωρίζαμε είναι συνεχείς και η πλειονότητα από αυτές είναι σε ραγδαία εξέλιξη καθιστώντας αδύνατο να προσεγγιστούν πλήρως από τους ερευνητές και αρθρογράφους. Το νέο τεύχος Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2022 του EUREOPE Magazine, αποτελεί μία απόπειρα να προσεγγιστούν κάποια από τα πιο φλέγοντα ζητήματα της επικαιρότητας, όπως ο πόλεμος στην Ουκρανία, οι κοινωνικές ανισότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης, οι γαλλικές εκλογές και η μετανάστευση.

Ειδική μνεία γίνεται στη μεγαλύτερη γενικευμένη πρόκληση της εποχής μας και η οποία έχει συνέπειες σε κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων, δηλαδή στην περιβαλλοντική κρίση και την κλιματική αλλαγή. Το τεύχος παρουσιάζει ειδικό αφιέρωμα για το περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό έχουμε τη χαρά και την τιμή να φιλοξενούμε ως κεντρική, συνέντευξη της καταξιωμένης ακαδημαϊκού και ερευνήτριας, κας Φοίβης Κουντούρη. Τόσο η προσφορά της στην επιστημονική κοινότητα όσο και τα άμεσα αποτελέσματα που προσφέρει στην κοινωνία μέσω του έργου της την καθιστούν πρωτοπόρο και ηγέτιδα στον χώρο της. Τη συνέντευξη συνοδεύουν σχετικά με το θέμα άρθρα τα οποία αναφέρονται μεταξύ άλλων στο παγκόσμιο ενεργειακό κραχ, την πολιτική της ΕΕ για τα δάση και στο πώς το σύστημα Copernicus βρίσκεται στην υπηρεσία του περιβάλλοντος.

Μέσα σ' αυτούς τους αλλόκοτους καιρούς, οι οποίοι δεν αφήνουν κανέναν μας ανεπηρέαστο, ας διαψεύσουμε αυτό που με σιγουριά υποστήριζε ο Λέων Τολστόι: όλοι σκέφτονται να αλλάξουν τον κόσμο αλλά κανένας δεν σκέφτεται να αλλάξει τον εαυτό του. Ας ξεκινήσουμε λοιπόν την αλλαγή, σήμερα κιόλας, από εμάς!

Καλή ανάγνωση!

ΝΕΦΕΛΗ ΚΑΡΑΛΕΚΑ
Managing Editor

«ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ»

Σημαντικά γεγονότα και δράσεις της Ε.Ε.

ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ- ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗ

Φοιτήτρια Πολιτικής
Επιστήμης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Φεβρουάριος
2022

16/02 - Ψηφιοποίηση του ενεργειακού συστήματος

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει στοχοθετήσει την ψηφιοποίηση του ενεργειακού τομέα σε όλα τα κράτη-μέλη της, με σκοπό την δημιουργία και ανάπτυξη μίας ανταγωνιστικής ψηφιακής και ταυτόχρονα ενεργειακής αγοράς. Στόχος της η δημιουργία ενός κυβερνοχώρου με ασφάλεια, αποτελεσματικότητα και βιωσιμότητα.

21/02 - Συμβούλιο Γεωργίας και Αλιείας:

Οι Υπουργοί αναφέρθηκαν στους τρόπους ενίσχυσης της συνοχής μεταξύ της Πράσινης Συμφωνίας, της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΑΠ) και της εμπορικής πολιτικής, προκειμένου να επιτευχθεί η μετάβαση σε βιώσιμα επισιτιστικά συστήματα. Ταυτόχρονα, όμως, τόνισαν την ανάγκη για ενίσχυση των εμπορικών πολιτικών, αλλά και την βελτίωση των προτύπων υγείας και περιβάλλοντος που υπακούουν στους στόχους της πράσινης συμφωνίας.

17/02 - 6η Σύνοδος Κορυφής Ευρωπαϊκής Ένωσης και Αφρικανικής Ένωσης

Οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων βρέθηκαν για έκτη φορά προκειμένου να συζητήσουν την συνεργασία, την ασφάλεια, την αλληλεγγύη και την βιώσιμη ανάπτυξη που ενώνουν Ευρώπη και Αφρική, ενώ την ίδια στιγμή ανακοίνωσαν την δέσμη επενδυτικών μέτρων που στοχεύει στην εξέλιξη της βιωσιμότητας, αλλά και στην στήριξη της υγείας και του εκπαιδευτικού συστήματος.

22/02 - Κοινή διάσκεψη ECFIN-ΕΟΚΕ: η μελλοντική πορεία για την οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ

Η Γενική Διεύθυνση Οικονομικών και Χρηματοοικονομικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΓΔ ECFIN), σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) καλούν την κοινωνία των πολιτών (ΜΚΟ, φορείς, επενδυτές, επιχειρηματίες) να εκφέρουν την απόψη τους σχετικά με την οικονομική αναθεώρηση στους κλάδους της βιωσιμότητας, των επενδύσεων, των εσόδων και των εξόδων, αλλά και την εφαρμογή των κανόνων στον τομέα της οικονομικής διακυβέρνησης.

21/02 - Αποκατάσταση βιώσιμων κύκλων άνθρακα

Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) διοργανώνει διερευνητική συνάντηση προκειμένου να εκμεταλλευτεί το υλικό του άνθρακα σε επιχειρηματικές ιδέες αλλά και επενδύσεις με στόχο την ανάπτυξη της βιωσιμότητας εντός των κρατών-μελών της Ένωσης.

25/02 - Έκτακτο Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων

Συγκλείστηκε έκτακτο συμβούλιο μεταξύ των υπουργών για την έκφραση της στήριξης της Ε.Ε. προς την Ουκρανία. Πιο συγκεκριμένα, αποφασίστηκε η λήψη κυρώσεων και σημαντικών αποφάσεων που αφορούν τον χρηματοπιστωτικό τομέα, τους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών, τα είδη διπλής χρήσης, τον έλεγχο των εξαγωγών και τη χρηματοδότηση εξαγωγών, την πολιτική θεωρήσεων, επιπρόσθετες κυρώσεις κατά φυσικών προσώπων ρωσικής ιθαγένειας και τη δημιουργία νέων κριτηρίων για τις καταχωρίσεις.

01/03 - 2ος Πανερωπαϊκός Διάλογος Κρουαζιέρας

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Γενική Διεύθυνση Θαλασσίων Υποθέσεων και Αλιείας (ΓΔ ΜΑΡΕ), με τη βοήθεια της υπηρεσίας συνεδρίων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διοργανώνουν τον δεύτερο πανευρωπαϊκό διάλογο κρουαζιέρας με στόχο την ανάλυση των τρόπων ενίσχυσης του τουρισμού, της οικονομικής και κοινωνικής βιωσιμότητας και του σεβασμού των τοπικών πολιτισμών.

Μάρτιος 2022

03/03 - 9η Ευρωπαϊκή Σύνοδος Κορυφής Περιφερειών και Πόλεων

Η σύνοδος διοργανώνεται με σκοπό την συζήτηση και περιουλογή των προκλήσεων που έχει να αντιμετωπίσει η Ε.Ε.. Αυτή τη φορά, επικεντρώνεται στην προβολή της Διάσκεψης για το μέλλον της Ευρώπης και το άμεσο αντίκτυπο της, όπως το παρατηρούν οι περιφέρειες και οι πόλεις των μελών κρατών της Ένωσης.

08/03 - Σεμινάριο εκστρατείας για τις γυναίκες #EUwomen4future:

Με αφορμή την παγκόσμια ημέρα της γυναίκας, πραγματοποιήθηκε ένας σεμιναριακός διάλογος εντός του οποίου έξι γυναίκες συζήτησαν τα επιτεύγματα της γυναίκας σε διάφορες πτυχές της ζωής της, αλλά και το πώς η Ε.Ε. επιτυγχάνει την ισότητα και εξασφαλίζει θέσεις για την γυναίκα.

11/03 - 18η Ημέρα Μνήμης της ΕΕ για τα θύματα της τρομοκρατίας

09/03 - Υπουργική Διάσκεψη για την Αναπηρία: Βελτίωση της προσβασιμότητας και πρόσβασης στα δικαιώματα και εφαρμογή της στρατηγικής της ΕΕ 2021-2030

Η Υπουργική διάσκεψη για τους ανθρώπους με αναπηρία πραγματοποιείται με σκοπό την χάραξη της στρατηγικής της Ε.Ε. για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων αυτών των ατόμων και την ισότητα ευκαιριών από μέρους της ίδια της Ένωσης όπως έχει σχεδιαστεί με το πρόγραμμα 2021-2030.

25/03 - Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πραγματοποίησε συνάντηση με τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών αναφορικά με τη διατλαντική συνεργασία στο πλαίσιο της στρατιωτικής επίθεσης της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας. Από την Σύνοδο αυτή, η Ε.Ε. επιζητά από την Ρωσία την άμεση αποχώρηση από τα εδάφη της Ουκρανίας, κρίνει την κίνηση της ότι είναι κατά του διεθνές δικαίου και θυσιάζει τόσο τις ζωές ανθρώπων και ζώων, αλλά και ζητά άμεσα από την Ρωσία να εγγραφεί την ασφαλή διέλευση των άμαχων που έχουν εγκλωβιστεί στο ουκρανικό έδαφος.

Το 2022 είναι το ευρωπαϊκό έτος της νεολαίας, το φετινό θέμα είναι «Φωνές της Ευρώπης - Γενιές ενωμένες στη μνήμη», αφού η εκδήλωση αυτή ιδρύθηκε εις μνήμην των βομβαρδισμών στη Μαδρίτη το 2004. Φέτος, έχει θέσει ως στόχο να φέρει πιο κοντά τους νέους στην ενεργοποίηση τους ως πολίτες, ακούγοντας από τα ίδια τα θύματα τις εμπειρίες τους.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΥΚΡΑΝΙΑ: ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΙ Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΤΗΣ ΔΑΝΑΗΣ ΙΑΤΡΟΥ

Οικονομολόγος-Διεθνολόγος

Το πρωί της 24ης Φεβρουαρίου 2022, ο πλανήτης ξύπνησε με μια πραγματικά κακή είδηση και μια βαθιά ανησυχία για το τέλος του κόσμου, όπως τον γνώριζε. Με μια ευρείας κλίμακας στρατιωτική επιχείρηση, η Ρωσία είχε εισβάλει στη γειτονική της Ουκρανία, ανοίγοντας ένα νέο αιματηρό κεφάλαιο στο ρωσο-ουκρανικό ζήτημα το οποίο ταλανίζει την περιοχή από τον Φεβρουάριο του 2014, θυμίζοντας στη Δύση (και όχι μόνο) γεγονότα του 20ου αιώνα που προσπαθεί να ξεχάσει.

Με το πρόσχημα της «αποναζιστικοποίησης της Ουκρανίας» και της απελευθέρωσης των καταπιεσμένων ρωσόφωνων του Ντονμπάς και άλλων περιοχών και αυτοαναιρώντας πρότερες δηλώσεις περί ανυπαρξίας σχεδίου επέμβασης, η ρωσική κυβέρνηση, συνεχίζει ένα έργο που έχει ξεκινήσει από το Φεβρουάριο του 2014, με την κρίση της Κριμαίας. Κατά πολλούς, η σημερινή εισβολή δεν ήταν παρά το χρονικό ενός προαναγγελθέντος θανάτου, καθώς η αβελτηρία

ή και αδιαφορία της Δύσης γενικά (και όχι μόνο της Ευρώπης) απέναντι σε κρίσεις όπως αυτές της Κριμαίας, της Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν και της Νότιας Οσσετίας, ήταν που έδωσε το περιθώριο στην κυβέρνηση Πούτιν να προχωρήσει σε μια, τέτοιας έντασης, εισβολή. Μαζικοί βομβαρδισμοί σε Μαριούπολη, Χάρκοβο, Χερσώνα αλλά και Κίεβο και μικρότερες πόλεις έχουν προκαλέσει βαθιά ανθρωπιστική και διεθνή κρίση, προκαλώντας τον αποτροπισμό ολόκληρης της διεθνούς κοινότητας, καθώς η ρωσική πλευρά στοχεύει αμάχους και δεν περιορίζεται στις περιοχές όπου κατά τους εκπροσώπους της υπάρχει πρόβλημα καταπίεσης μειονότητας ή εδαφικής κυριαρχίας. Βάσει των τελευταίων στοιχείων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, αυτή τη στιγμή 3.500.000 Ουκρανοί πολίτες έχουν εγκαταλείψει τη χώρα ενώ περίπου 6.500.000 είναι εσωτερικά εκτοπισμένοι.

Η νέα απειλή ενός δεύτερου ψυχρού πολέμου, η επιστροφή του πυρηνικού τρόμου και κυρίως, η επάνοδος των ένοπλων διακρατικών συγκρούσεων στα ευρωπαϊκά εδάφη—καθώς η κρίση της Γιουγκοσλαβίας τη δεκαετία του '90 είχε στοιχεία αμιγώς εμφύλιων συγκρούσεων, οπότε είναι μάλλον άτοπες οι συγκρίσεις με το σήμερα— δεν μπορεί παρά να σημαίνει το τέλος της Pax Europaea που ακολούθησε τον Β' Παγκόσμιο και την έναρξη μιας νέας (πιθανότατα πιο σκοτεινής) εποχής για την ευρωπαϊκή ήπειρο.

Παρόλα' αυτά, με τις εικόνες των ισοπεδωμένων ουκρανικών πόλεων και τα κύματα των αμάχων να ζητούν καταφύγιο σε γειτονικές χώρες όπως η Ρουμανία και η Πολωνία, η, συχνά στο στόχαστρο επικριτών ως αναποτελεσματική και βραδεία στις αντιδράσεις της, ΕΕ, προχώρησε σε πραγματικά ριζοσπαστικές (τόσο για την ίδια όσο και διεθνώς) κινήσεις για τη διαχείριση και αντιμετώπιση της κρίσης. Με έναν, άνευ προηγούμενου, συντονισμό, επέβαλε συλλογικά δέσμες κυρώσεων σε Ρωσία και Λευκορωσία, τόσο σε κρατικό όσο και σε ατομικό επίπεδο (χαρακτηριστική η δέσμευση προσωπικών περιουσιακών στοιχείων Ρώσων ολιγαρχών και πολιτικών προσώπων) με αποκορύφωμα τον αποκλεισμό επτά ρωσικών τραπεζών από το σύστημα SWIFT. Επιπροσθέτως, η αναστολή λειτουργίας των ρωσικών μέσων ενημέρωσης Sputnik και Russia Today αλλά και η θέσπιση εμπορικών περιορισμών σκοπεύουν να πιέσουν περαιτέρω τη ρωσική κυβέρνηση σε παύση των εχθροπραξιών. Στον αντίποδα, το Συμβούλιο ενέκρινε νομοθετική πρόταση σχετικά με τη δράση συνοχής για τους πρόσφυγες στην Ευρώπη (CARE), με στόχο την ταχεία αποδέσμευση χρηματοδοτικών κονδυλίων για τη στήριξη έκτακτης ανάγκης στους εκτοπισθέντες αλλά και την εκταμίευση 10 δισ. € στο πλαίσιο της Συδρομής στην Ανάκαμψη για τη Συνοχή και τις Περιοχές της Ευρώπης (REACT-EU).

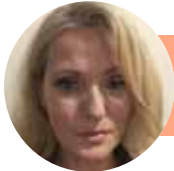
Δεν μπορεί φυσικά να περάσει απαρατήρητη και η συνοχή και αλληλεγγύη όλων των κρατών-μελών και στο ζήτημα της υποδοχής ουκρανών προσφύγων με τη χορήγηση προσωρινής προστασίας—μια αλληλεγγύη όχι τόσο φανερή στην προηγούμενη προσφυγική κρίση του 2015. Τέλος, η σοβαρή συζήτηση για αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης και της ενεργειακής απαγκίστρωσης της Ευρώπης από τη Ρωσία, στα πλαίσια και της συζήτησης για την κλιματική αλλαγή, μόνο ως θετική εξέλιξη μπορεί να χαρακτηριστεί.

Μεγαλύτερη εντύπωση βέβαια προκαλεί το πώς η ρωσική επιθετικότητα οδηγεί χώρες όπως η Ουκρανία, η Μολδαβία και η Γεωργία να αναζητήσουν ένταξη στην ευρωπαϊκή οικογένεια, δίνοντας έτσι ώθηση σε συζητήσεις για εκ νέου διεύρυνση της ΕΕ. Ταυτόχρονα οδηγεί και στην επανεκκίνηση του διαλόγου για επαναπροσανατολισμό της ευρωπαϊκής στρατηγικής ασφάλειας και άμυνας, έτσι ώστε να προστατεύονται άμεσα και αποτελεσματικά απειλούμενοι εταίροι στο μέλλον, δεδομένων των δομικών αλλαγών σε γεωπολιτικό επίπεδο, μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία. Αυτό πρόκειται να υλοποιηθεί τόσο με απλοποίηση των διαδικασιών επένδυσης σε νέες τεχνολογίες, εξοπλισμό και οπτικά συστήματα αλλά και με ανάπτυξη μιας δύναμης ταχείας στρατιωτικής επέμβασης η οποία θα λειτουργεί υπό τα χρώματα της ΕΕ. Η εξέλιξη αυτή είναι λίγο πολύ και μια δικαίωση της Ελλάδας, η οποία, επί σειρά ετών και με το φόβο του αναθεωρητισμού από τα ανατολικά, έκανε λόγο για σοβαρό μηχανισμό ευρωπαϊκής άμυνας και ευρωστρατό. Ίσως η πιο άξια αναφοράς εξέλιξη σχετικά με το ζήτημα βέβαια, να είναι η ιστορική απόφαση της Γερμανίας για επανεξοπλισμό, καθώς ο Όλαφ Σολτς ανακοίνωσε ταμείο στρατιωτικών επενδύσεων ύψους 100 δισεκατομμυρίων ευρώ και δεσμεύθηκε ότι η χώρα θα εκπληρώσει την υποχρέωσή της έναντι του ΝΑΤΟ για δαπάνη του 2% του ΑΕΠ της για αμυντικούς σκοπούς (κάτι το οποίο ουδέποτε συνέβη μετά την επανένωση της χώρας).

Όλες αυτές οι ενέργειες δεν είναι χωρίς κόστος για την Ευρώπη, κάθε άλλο. Η Ένωση ήδη πριν την εισβολή και τις επακόλουθες

κυρώσεις βρισκόταν αντιμέτωπη με μια άνευ προηγουμένου ενεργειακή κρίση και είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε ρωσικές πιέσεις σχετικές με φυσικό αέριο που δυνητικά μπορεί να οδηγήσουν σε βαθύτατη οικονομική κρίση. Μια επισιτιστική κρίση επίσης δεν αποκλείεται, καθώς μεγάλο ποσοστό των εισαγωγών σίτου στην Ευρώπη προέρχεται από Ρωσία και Ουκρανία. Επιπρόσθετα, μια μόνιμη απειλή χρήσης βίας και πυρηνικής επίθεσης που πλανάται πάνω από μια ήπειρο η οποία, τον προηγούμενο αιώνα, βίωσε την απόλυτη καταστροφή, αποτελεί επιστροφή στην ανασφάλεια και γενική οπισθοδρόμηση. Όμως, μέσα σε όλο αυτό το ζοφερό περιβάλλον, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενηλικιώνεται, εξελίσσεται και έρχεται προ των ευθυνών της απέναντι στη διεθνή κοινωνία και τους πολίτες της.

ΓΑΛΛΙΚΕΣ ΠΡΟΕΔΡΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 2022

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΓΙΑΝΝΟΥ

Πολιτικός Επιστήμονας,
Διεθνολόγος/Διακυβέρνηση

Μπορεί η υποψήφια πρόεδρος της Γαλλίας από το κέντρο-δεξιό κόμμα των Ρεπουμπλικάνων, Βαλερί Πεκρές να σπάσει τα στερεότυπα αποτελώντας την πρώτη γυναίκα πρόεδρο της χώρας; Είναι μία γυναίκα με αξιοσημείωτο πολιτικό παρελθόν η οποία επιδιώκει τον ανώτατο κυβερνητικό ρόλο ενάντια του προέδρου Εμανουέλ Μακρόν, όμως όλα θα κριθούν στις 10 Απριλίου 2022. Η εν λόγω υποψήφια έχει αναφέρει ότι θα καταβάλει κάθε προσπάθεια να αποκατασταθεί η υπερηφάνεια της Γαλλίας. Μία από τις προτεραιότητες της είναι η εξασφάλιση της προστασίας και της ασφάλειας του κάθε

Γάλλου πολίτη. Προβλέπει την καθιέρωση της αυτοκυριαρχίας της Γαλλικής αστυνομίας κατηγορώντας επανειλημμένα τον Πρόεδρο Μακρόν για την εξάλειψή της. Η ίδια έχει εκφράσει πως συναισθάνεται την αγανάκτηση των Γάλλων πολιτών για την αύξηση του ισλαμιστικού εξτρεμισμού που θέτει σε κίνδυνο τις ζωές των πολιτών, τις αξίες αλλά και τις ελευθερίες για τις οποίες είναι γνωστές ο λαός της Γαλλίας (Chrisafis, 2021). Ως εκ τούτου, μπορεί η πολιτική ρητορική της πενήντατετράχρονης κέντρο-δεξιάς υποψήφιας να θέσει σε κίνδυνο την προσδοκώμενη νίκη του Εμανουέλ Μακρόν;

Η πεμπουσία της γαλλικής ελίτ απέναντι στον στοχαστικό τεχνοκράτη

Η Βαλερί Πεκρές είναι η απεικόνιση της αστικής Γαλλίδας από της Βερσαλλίες, σε πολλές ομιλίες της έχει αναφέρει ότι έχει σκοπό να γίνει η πρώτη γυναίκα πρόεδρος της Γαλλίας. Οι ψηφοφόροι της υποστηρίζουν ότι η ιδιότητά ως γυναίκα φέρνει νέο αέρα στην μάχη της γαλλικής προεδρίας, καθώς θα είναι η πρώτη γυναίκα που θέτει υποψηφιότητα με το παραδοσιακό ανδροκρατούμενο κέντρο-δεξιό κόμμα του Σαρλντε Γκωλ, Ζακ Σιράκ και Νικολά Σαρκοζί. (Chrisafis, 2021). Η Γαλλίδα υποψήφια έχει αναφέρει αρκετές φορές σε συνεντεύξεις της ότι πολιτικά θεωρεί τον εαυτό της κατά 1/3 Μάργκαρετ Θάτσερ και κατά 2/3 Άνγκελα Μέρκελ. Επίσης έχει υποστηρίξει ότι είναι μία γυναίκα της μεταρρύθμισης που αποβλέπει προς την βελτίωση της ποιότητας ζωής του κάθε Γάλλο πολίτη (Pineau, 2022). Το 2002 για πρώτη φορά εξελέγη βουλευτής στο βόριο νομό της περιφέρειας Ιβλίν. Επιπροσθέτως αμέσως μετά την εκλογή του Προέδρου Νικολά Σαρκοζί 2007, ανέλαβε το Υπουργείο Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας όπου πραγματοποίησε σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις όπως αυτής της πανεπιστημιακής αυτονομίας και μεταρρύθμισης στον τομέα της έρευνας. Στις 30 Ιουνίου 2011 διορίστηκε Υπουργός Προϋπολογισμού, Δημόσιων Λογαριασμών και Κρατικής Μεταρρύθμισης και την ίδια χρονιά για το υπουργείο

Οικονομικών καταφέρνει να εξασφαλίσει ιστορική μείωση ελλείμματος των δημοσίων δαπανών. Επανεξελέγη βουλευτής το 2012 (Mobilités, 2021).

Ο Γάλλος πρόεδρος Εμανουέλ Μακρόν, ο οποίος είναι και φαβορί για την προεδρία, το 2017 κατεβαίνει με το κόμμα La République En Marche, όπου χωρίς εκλογική εμπειρία και με ένα κόμμα μόλις λίγων μηνών εξασφαλίζει τη νίκη παρά τις αντίθετες προβλέψεις (Marche, 2017). Ο εκλεγμένος πρόεδρος της Γαλλίας Μακρόν από άγνωστος πολιτικός έλαβε τον ηγετικό ρόλο στη πέμπτη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου μέσα σε λιγότερο από ένα χρόνο. Ένας δημοφιλής αλλά απομονωμένος υπουργός Οικονομίας υπό τον Σοσιαλιστή Πρόεδρο Φρανσουά Ολάντ, παραιτείται προκειμένου να «ανοίξει ένα νέο κεφάλαιο» στην καριέρα του, αφήνοντας πίσω τον μέντορά ο οποίος εκείνο τον καιρό πάλευε με χαμηλό ρεκόρ ποσοστών αποδοχής (France24, 2016), (France24, France's 'maverick' Macron kicks off presidential campaign, 2016). Ο Μακρόν ξεκινά την προεδρική εκστρατεία του με όραμα μιας πολυπολιτισμικής και φιλοευρωπαϊκής Γαλλίας η οποία θα υποστήριζε και την ελεύθερη οικονομία. Ενώ καταφέρνει να προσελκύσει αρκετούς νέους ψηφοφόρους οι δημοσκοπήσεις τον είχαν στην τρίτη θέση μόλις πέντε μήνες για τις προεδρικές εκλογές (Todd, 2016). Η αιφνιδιαστική νίκη του 2017 θα φέρει τον νεότερο ηγέτη της Γαλλίας, μετά το Ναπολέοντα στην προεδρία της Γαλλίας όπου μέχρι το τέλος της θητείας του θα είναι ο σταθερός διαμεσολαβητής στη κορυφαία θέση της γαλλικής διπλωματίας με έντονα τα φώτα της δημοσιότητας στραμμένα πάνω του (Brunet, 2022).

Ο πόλεμος στην Ουκρανία: Το σημείο καμπής για τον Μακρόν (Lefebvre, 2022)

Από την αρχή της εισβολής στην Ουκρανία ο Πρόεδρος Μακρόν αξιοποίησε το διεθνές προφίλ του, καταδικάζοντας σθεναρά τις στρατιωτικές επιθέσεις. Αυτό που προκαλεί ενδιαφέρον είναι ότι, κατόπιν προσωπικού αιτήματος του Ουκρανού προέδρου Βολοντίμιρ Ζελένσκι, επικοινωνήσε με το Ρώσο Πρόεδρο, Βλαντίμιρ Πούτιν. Ο Μακρόν συνεχίζει το διπλωματικό διάλογο με τους Ευρωπαίους εταίρους σε μια προσπάθεια να ενισχυθεί η ευρωπαϊκή θέση απέναντι στη ρωσική εισβολή, διατηρώντας ταυτόχρονα διπλωματικούς δίαυλους με τον

Ρώσο πρόεδρο. Αξιοσημείωτο είναι ότι ακόμα και οι ακροδεξιοί ηγέτες που μόλις τον προπερασμένο μήνα συναντήθηκαν στη Μαδρίτη για την σύνοδο, (Defend Europe), Προστατέψτε την Ευρώπη, όπου ηγέτες όπως ο Ματέους Μοραβιέτσκο και Βίκτορ Όρμπαν (al., 2022) αντί να επικεντρωθούν στην απειλή και της πιθανότητας ενός νέου πολέμου στην Ευρώπη, θέματα όπως το μεταναστευτικό και η δημογραφική παρακμή της Ευρωπαϊκής Ένωσης κυριάρχησαν (Higgins, 2022). Αξίζει να σημειωθεί ότι με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία οι χώρες του Βίσεγκραντ αλλάζουν πολιτική στάση και γίνονται χώρες προέλευσης εκατοντάδων χιλιάδων Ουκρανών προσφύγων (Higgins, 2022), (Network, 2022). Αυτή η κίνηση θυμίζει έντονα τις αρχές των πέντε οραματισμών της Ευρωπαϊκής ενότητας στην προσπάθειά τους για την ενοποίηση και την ειρήνη που τόσο είχε ανάγκη η Ευρώπη ιδιαίτερα μετά

από την καταστροφή που έφερα ο πόλεμος στην Γηραιά ήπειρο (EU, 2015). Η ερώτηση που τίθεται είναι, υπάρχει άραγε πιθανότητα ο Εμανουέλ Μακρόν να είναι ο σύγχρονος ευρωπαίος οραματιστής ο οποίος θα μπορέσει να υποκινήσει την Ευρώπη σε μία προσπάθεια αναθεώρησης και ενίσχυσης αλληλεγγύης και εδραίωσης της ειρήνης;

Πιθανά σημεία όπου ίσως κριθεί το αποτέλεσμα

Αυτό τον καιρό ο Μακρόν συνεχίζει τη διπλωματική πολιτική του τόσο με την Ουκρανία όσο και με τη Ρωσία. Η δε στροφή των χωρών των Βίσεγκραντ, όπως αναφέρει η Ευρωπαϊκή επιτροπή εσωτερικών υποθέσεων, Άλβα Γιόχανσον φέρει νέα δεδομένα στις μεταξύ σχέσεις ενότητας των μελών της ΕΕ (Network, 2022). Όπως είχε αναφέρει κάποτε ο Ρομπέρ Σουμάν κάποια μέρα οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης θα πρέπει να συμπεριληφθούν στην Ευρωπαϊκή οικογένεια (EU, 2015). Ενώ το 2017 η προεδρική κούρσα του Μακρόν είχε μια ισχυρή ευρωπαϊκή διάσταση, οι πολιτικές που προωθούσε διέθεταν μια εθνική αύρα, πάντα όμως με συνδυασμό τη δέσμευση στο ευρωπαϊκό εγχείρημα (Lavidas, 2021). Ίσως, υπό αυτή τη σκέψη θα μπορούσε να πιθανολογήσει κανείς ότι η πολιτική του Μακρόν για τη προεδρική κούρσα

του 2022 να εστιάζεται στο ευρωπαϊκό εγχείρημα όσο αφορά την εισβολή της Ρωσίας, με βλέψεις πρωτίστως προς τη Γαλλία. Πάντως, αναμένεται να αντιμετωπίσει μια σκληρή μάχη για την επανεκλογή του μιας και κατά την διάρκεια της θητείας του σχολιάστηκε επικριτικά τόσο για την εσωτερική όσο για την εξωτερική πολιτική του. Από την άλλη, η Βαλερί Πεκρές φέρει νέα πνοή στον αγώνα για την προεδρία όπου η ίδια έχει ομολογήσει ότι ταυτίζεται με την πρώην σιδερένια κυρία, Μάργκαρετ Θάτσερ. Σε αυτούς τους δύσκολους καιρούς η αναφορά σε μία πρώην πρωθυπουργό η οποία πόλωσε την Βρετανία είναι λιγότερο χρήσιμο μιας και η πολιτική καμπάνια της Πεκρές στοχεύει στην αλληλεγγύη και την προστασία της Γαλλίας και ολόκληρο του Γαλλικού λαό. Όμως, αρκεί αυτό να της εξασφαλίσει την πολυπόθητη θέση στο Μέγαρο των Ηλυσίων;

ΜΙΑ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΥ ΚΡΑΧ

ΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΙΑΣ ΤΖΩΡΟΥ

Οικονομική Αναλύτρια

Εισαγωγή

Αρχές 2022, ο πλανήτης βρίσκεται εν μέσω μιας ταχείας παγκόσμιας ενεργειακής κρίσης. Η πανδημία επέφερε έναν συνδυασμό αμφίπλευρων σοκ, με την άνοδο των τιμών του φυσικού αερίου να πυροδοτεί μια κρίση, που οδήγησε σε κινδύνους ελλείψεων ενεργειακού εφοδιασμού παγκοσμίως, αλλά και σε ένταση των πληθωριστικών πιέσεων. Η κλιματική αλλαγή και η ανάγκη απανθρακοποίησης του οικοσυστήματος έχουν οδηγήσει στην υιοθέτηση πολιτικής μηδενικών εκπομπών άνθρακα, γεγονός που αποτέλεσε και την κύρια ατζέντα της Διάσκεψης των ΗΕ για την κλιματική αλλαγή το 2021 (COP26), στη Γλασκώβη.

Το υπόβαθρο της ενεργειακής κρίσης

Η τρέχουσα κρίση προκύπτει από μια συρροή παραγόντων διατάραξης της προσφοράς και ζήτησης που πιέζει τις αγορές σταδιακά. Στο παρελθόν, οι παγκόσμιες κρίσεις του ενεργειακού εφοδιασμού περιορίζονταν συνήθως στο πετρέλαιο. Ωστόσο, αυτή τη φορά, επίκεντρο της κρίσης αποτελεί το φυσικό αέριο. Από οικονομικής άποψης, οι ειδικοί της ενεργειακής βιομηχανίας προσδιόρισαν τρία βασικά αίτια που οδήγησαν σε αυτό το ενεργειακό σοκ (Alex Gilbert 2021):

1. Η πανδημία και η διακοπή της εφοδιαστικής αλυσίδας.
2. Η μεγαλύτερη διασύνδεση των αγορών φυσικού αερίου.
3. Οι ενδείξεις αστάθειας των τιμών της ενέργειας κατά την ενεργειακή μετάβαση.

Τους πρώτους μήνες της κρίσης της COVID-19 σημειώθηκε δραστική πτώση στις τιμές πολλών καυσίμων και σημαντική μείωση της παγκόσμιας κατανάλωσης ενέργειας.

Στη συνέχεια, όμως, οι τιμές της ενέργειας αυξήθηκαν, λόγω της εξαιρετικά ταχείας παγκόσμιας οικονομικής ανάκαμψης. Ειδικότερα, οι τιμές του φυσικού αερίου εκτοξεύθηκαν και έφτασαν σε επίπεδο ρεκόρ για την Ευρώπη και την Ασία, γεγονός που δημιούργησε αλυσιδωτές αντιδράσεις και στις αγορές άνθρακα (Διάγραμμα 1, Bloomberg). Οι εξαιρετικά υψηλές τιμές του φυσικού αερίου έχουν ωθήσει πολλές αγορές, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, της Ευρώπης και της Ασίας, να χρησιμοποιούν άνθρακα αντί για φυσικό αέριο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, την ίδια ώρα που η ΕΕ προσπαθεί να «απογαλακτίσει» τα κράτη-μέλη από τα καύσιμα υψηλής ρύπανσης. Με τον άνθρακα να αποτελεί το πλησιέστερο υποκατάστατο σε υψηλή ζήτηση, οι τιμές του αυξήθηκαν σε υψηλότερα επίπεδα από το 2001 αφού τα εργοστάσια ηλεκτροπαραγωγής χρησιμοποιούν περισσότερο άνθρακα (Andrea Pescatori 2021).

Ως εκ τούτου, η αύξηση της ζήτησης μετά την COVID-19 συνέπεσε με το γεγονός ότι η προσφορά άργησε να ανταποκριθεί στα σήματα τιμών λόγω έλλειψης εργατικού δυναμικού, καθυστερήσεων συντήρησης, μεγαλύτερου χρόνου παράδοσης για νέα έργα και έλλειψης ενδιαφέροντος από τους επενδυτές για εταιρείες ορυκτών καυσίμων. Πράγματι, οι επενδύσεις στον ενεργειακό τομέα άρχισαν να στερεύουν όταν ξέσπασε η πανδημία το 2020 και αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απόλυση πολλών εργαζομένων στον κλάδο και τη διακοπή πολλών αλυσίδων εφοδιασμού. Άμεση απόρροια ήταν οι ελλείψεις στον ενεργειακό εφοδιασμό. Για παράδειγμα, η παραγωγή φυσικού αερίου στις ΗΠΑ συνεχίζει να υστερεί σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα, ενώ η παραγωγή στην Ολλανδία και τη Νορβηγία μειώθηκε επίσης. Παράλληλα, ο κύριος προμηθευτής της Ευρώπης, η Ρωσία, πρόσφατα περιέκοψε τις αποστολές στην Ευρώπη. Αυτές οι ελλείψεις συνέβαλαν σε υψηλότερες τιμές του φυσικού αερίου και του άνθρακα, οι οποίες μετακυλίστηκαν στις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας.

Πιο αναλυτικά, η Νορβηγία το 2021 εξήγαγε τη μέγιστη ποσότητα φυσικού αερίου μέσω αγωγών όπως και άλλοι προμηθευτές. Η μόνη λύση για την Ευρώπη ήταν η προμήθεια LNG μέσω των πέντε βασικών προμηθευτών της: ΗΠΑ, Κατάρ, Ρωσίας, Αλγερίας και Νιγηρίας. Στην Κίνα, το 2021, η ζήτηση για LNG αυξήθηκε σημαντικά εξαιτίας και των πιέσεων στην αγορά άνθρακα. Η Βραζιλία επηρεαζόμενη από τις έντονες ξηρασίες, λόγω της κλιματικής αλλαγής αύξησε και αυτήν τη προμήθεια LNG (Nhede 2021). Ταυτόχρονα, μειώθηκε η παραγωγή LNG σε ορισμένες χώρες μειώνοντας και τη συνολικά διαθέσιμη ποσότητα. Έτσι λοιπόν και υπ' αυτό το πλαίσιο, η αδυναμία αντικατάστασης του ρωσικού αερίου με LNG οδήγησε σε μη επαρκή αποθέματα για την Ευρώπη.

Οι έντονες προκλήσεις εφοδιασμού και επενδύσεων στο διάστημα μιας παγκόσμιας πανδημίας συνοδεύτηκαν από θεμελιώδεις μακροπρόθεσμες αλλαγές στις ενεργειακές αγορές, που χαρακτηρίζονται από την ανάδειξη του φυσικού αερίου ως «παγκόσμιο εμπόρευμα». Υπ' αυτό το πρίσμα και στο πλαίσιο της παγκόσμιας απανθρακοποίησης, το φυσικό αέριο θεωρείται

λιγότερο ρυπογόνο από τον άνθρακα για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, αλλά και ένα καύσιμο ενεργειακής μετάβασης προς τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Οι Ευρωπαϊκές χώρες έχουν αντικαταστήσει τον άνθρακα με φυσικό αέριο για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, προκειμένου να μειώσουν τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου αλλά και να επιτύχουν τους περιβαλλοντικούς στόχους, όπως αυτοί τέθηκαν στη Συμφωνία του Παρισιού. Ωστόσο, η υψηλή Ευρωπαϊκή ζήτηση κατά το Α' εξάμηνο του 2021 δεν επέτρεψε σημαντική συσσώρευση αποθεμάτων φυσικού αερίου, όπως προαναφέρθηκε, σε εγκαταστάσεις αποθήκευσης πριν από τη χειμερινή περίοδο, με αποτέλεσμα, από τη μια η Ευρώπη να έχει γίνει ιδιαίτερα εξαρτημένη από τις εισαγωγές και στον αντίποδα η Ρωσία, ως κύριος προμηθευτής φυσικού αερίου για την Ευρώπη, να είναι απρόθυμη να αυξήσει τις εξαγωγές,

οδηγώντας στην εμφάνιση της ενεργειακής κρίσης. Την ίδια στιγμή καθώς οι προσπάθειες για την ενεργειακή μετάβαση επιτυγχάνονται παγκοσμίως, ορισμένοι κατηγορούν τη μετάβαση ως τον κύριο ένοχο πίσω από την κρίση. Είναι γεγονός πως η εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, θα οδηγήσει σε συχνές κρίσεις, αφού οι τιμές τους είναι ασταθείς λόγω της υψηλής ελαστικότητας των αγορών ενέργειας.

Οι περισσότερες κυβερνήσεις δεν έχουν ακολουθήσει αρκετά ισχυρές πολιτικές για να αναπτύξουν εναλλακτικές πηγές ενέργειας και να λειτουργήσουν γρήγορα νέες υποδομές καθαρής ενέργειας, οι οποίες θα μπορούσαν να γεφυρώσουν το χάσμα που δυνητικά δημιουργείται από τη διακοπή επενδύσεων σε υδρογονάνθρακες. Αυτή η κατάσταση, επομένως, αποκαλύπτει το ενεργειακό τρίλημμα μεταξύ οικονομίας, περιβάλλοντος και ασφάλειας που αντιμετωπίζουν σήμερα πολλές χώρες.

(Διάγραμμα 1.
Πηγή: Bloomberg;
U.S. Energy
Information
Administration;
OPEC; World Bank)

Επίλογος

Η αστάθεια είναι ένα εγγενές χαρακτηριστικό των προϊόντων ορυκτών καυσίμων, κυρίως λόγω της εποχικής φύσης της ζήτησης της ενέργειας. Είναι γεγονός πως η τρέχουσα κρίση αποτελεί μια κρίση φυσικού αερίου και όχι μια κρίση ενεργειακής μετάβασης. Πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένων και των αναπτυσσόμενων, έχουν στραφεί στον άνθρακα για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, οδηγώντας σε τεράστιες αυξήσεις τιμών τον Οκτώβριο του 2021 (PETER NAGLE 2021), γεγονός το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τις προσπάθειες ενεργειακής μετάβασης για το κλίμα. Σύμφωνα με το τελευταίο Commodity Market Outlook της

Παγκόσμιας Τράπεζας (Soaring Energy Prices Pose Inflation Risks as Supply Constraints Persist 2021), «οι τιμές της ενέργειας [...] θα παραμείνουν σε υψηλά επίπεδα το 2022, αλλά θα αρχίσουν να μειώνονται το Β' εξάμηνο του έτους καθώς θα μειώνονται οι περιορισμοί προσφοράς». Η υπάρχουσα ενεργειακή κρίση υπογραμμίζει την ευθραυστότητα της δράσης για το κλίμα ενόψει μιας ξαφνικής κλιμάκωσης των τιμών της ενέργειας, δημιουργώντας μεν μια αβεβαιότητα ενεργειακής ασφάλειας υπογραμμίζοντας δε πως το ενεργειακό σύστημα χρειάζεται συνεχή θωράκιση ακόμα και εάν οι οικονομίες βασίζονται είτε στα ορυκτά καύσιμα είτε σε πηγές χαμηλών ρύπων.

Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΑΣΗ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ ΩΣ ΚΑΛΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

ΤΟΥ ΗΛΙΑ ΤΣΑΚΑΓΙΑΝΝΗ

Οικονομολόγος

Εισαγωγή

Από το 2007 και ύστερα η Ελλάδα έζησε δύο από τις μεγαλύτερες οικολογικές καταστροφές στη σύγχρονη ιστορία της, οι καταστροφικές πυρκαγιές στην Πελοπόννησο και η ανυπολόγιστη καταστροφή στο Μάτι. Εκατομμύρια στρέμματα δασικών εκτάσεων έγιναν στάχτη τα τελευταία χρόνια, με χρονιά-ρεκόρ να αποτελεί το 2021, όπου τουλάχιστον 1 εκατομμύριο στρέμματα έγιναν στάχτη. Περιβαλλοντικές καταστροφές όπως αυτές οδήγησαν την ΕΕ να διαμορφώσει στρατηγικές τόσο για τη διαχείριση των δασών όσο και για την πολιτική προστασία. Ταυτόχρονα, κράτη μέλη της ΕΕ όπως η Αυστρία αποτελούν καλές πρακτικές που μπορούν να συνεισφέρουν στην βελτίωση της διαχείρισης από κράτη που εμφανώς υπολείπονται σε επίπεδο καινοτομίας στον συγκεκριμένο τομέα.

Στρατηγική της ΕΕ για τα δάση για το 2030

Στο πλαίσιο των προκλήσεων που θέτει η κλιματική αλλαγή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε

την νέα στρατηγική της ΕΕ για τα δάση με ορίζοντα το 2030, η οποία στηρίζεται στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία και στη στρατηγική της ΕΕ για την βιοποικιλότητα με ορίζοντα το 2030. Η στρατηγική συμβάλλει στη δέσμη των προτεινόμενων μέτρων με σκοπό τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55% έως το 2030 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2022). Τα δάση είναι σπουδαίος σύμμαχος για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και της απώλειας της βιοποικιλότητας. Απορροφούν μεγάλο μέρος του διοξειδίου του άνθρακα και βοηθούν να περιοριστεί τον αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής όπως μειώνοντας τη θερμοκρασία των πόλεων, προστατεύοντας από σοβαρές πλημμύρες και μειώνοντας τις επιπτώσεις της ξηρασίας.

Η στρατηγική είναι προσηλωμένη στην αυστηρή προστασία των πρωτογενών και παλαιών δασών, στην αποκατάσταση των υποβαθμισμένων δασών και στη διασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισής τους, κατά τρόπο που να διαφυλάσσει τις ζωτικές υπηρεσίες οικοσυστήματος που παρέχουν τα δάση και από τις οποίες εξαρτάται η κοινωνία.

Η στρατηγική προωθεί τις φιλικότερες προς το κλίμα και τη βιοποικιλότητα πρακτικές διαχείρισης των δασών, δίνει έμφαση στην ανάγκη να διατηρηθεί η χρήση της ξυλώδους βιομάζας εντός των ορίων της αειφορίας και ενθαρρύνει τη βέλτιστη αξιοποίηση του ξύλου σύμφωνα με την αρχή της αλυσιδωτής χρήσης.

Η στρατηγική προβλέπει, επίσης, την ανάπτυξη καθεστώτων ενισχύσεων για τους ιδιοκτήτες και τους διαχειριστές δασών που παρέχουν εναλλακτικές υπηρεσίες οικοσυστήματος, π.χ. διατηρώντας μέρη των δασών τους ανέπαφα. Η νέα κοινή γεωργική πολιτική (ΚΓΠ), μεταξύ άλλων, θα αποτελέσει ευκαιρία για μια πιο στοχευμένη στήριξη στους δασοκόμους και για τη βιώσιμη ανάπτυξη των δασών. Η νέα επικαιροποιημένη δομή διακυβέρνησης για τα δάση θα δημιουργήσει έναν πιο ανοικτό χώρο για τα κράτη μέλη, τους ιδιοκτήτες και τους διαχειριστές δασών, τη βιομηχανία, την ακαδημαϊκή κοινότητα και την κοινωνία των πολιτών ώστε να συζητήσουν σχετικά με το μέλλον των δασών στην ΕΕ και να συμβάλουν στη διατήρηση αυτών των πολύτιμων πόρων για τις επόμενες γενιές. Η στρατηγική συνοδεύεται από χάρτη πορείας για τη φύτευση 3 δισεκατομμυρίων επιπλέον δέντρων σε ολόκληρη την Ευρώπη έως το 2030, με πλήρη σεβασμό των οικολογικών αρχών. (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2022).

Αυστρία

Μια χώρα πρότυπο για την διαχείριση των δασών είναι η Αυστρία. Οι αυστριακές αρχές εδώ και δεκαετίες έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν ένα πολύ- λειτουργικό σύστημα με το οποίο το δάσος στην Αυστρία μπορεί να προσφέρει πολλές υπηρεσίες και προϊόντα στους Αυστριακούς πολίτες. Πρώτον, έχει δημιουργηθεί ένα ειδικό ταμείο με 350 εκατομμύρια ευρώ για τα δάση. Δεύτερον, τα αυστριακά δάση είναι πλήρως συνδεδεμένα με την αγροτική πολιτική και τον τουρισμό, κάτι που δηλώνει την προστιθέμενη αξία που δίνουν στην οικονομία της Αυστρίας. Το 2010, το 2% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος παράχθηκε από τον δασικό τομέα. Το ποσό αυξήθηκε από € 3,4 δισ. το 1990 έως 5 δισ. € το 2010. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό της εθνικής Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας μειωνόταν ελαφρώς 2,8 έως 2% κατά τα τελευταία 20 χρόνια. Με 2,3 δισ. € το 2010,

η κατασκευή από ξύλο και αντικείμενα σε ξύλο ήταν η ισχυρότερη μονάδα στον τομέα. Η βιομηχανία χαρτοπολτού και χαρτιού που παράγεται μια ακαθάριστη αξία των 1,6 δισ. € και της δασοκομίας ύψους 1,1 δισ. ευρώ. (Bundesministerium für Landwirtschaft, Regionen und Tourismus 2022).

Ο δασικός τομέας αποτελεί σημαντικό εργοδότη στην Αυστρία. Σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, η απασχόληση στον τομέα των δασών είναι μάλλον σταθερή ή ακόμη και σε αύξηση. Περίπου 250.000 άτομα (2% του συνολικού πληθυσμού) ασχολούνται άμεσα ή έμμεσα με τον τομέα. Το 2010, 74.000 άτομα ασχολούνταν άμεσα με τη δασοκομία, ή με το ξύλο ή πολτό και βιομηχανία χαρτιού. Αυτές οι θέσεις εργασίας κατανέμονται σε 157.000 εταιρείες, συμπεριλαμβανομένων πολλών μικρών επιχειρήσεων. Μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον δασικό τομέα. Επιπλέον, ο τομέας φροντίζει ένα μεγάλο αριθμό απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές, καθώς και για περισσότερους από 145.000 ιδιοκτήτες δασικών εκτάσεων τα δάση τους προσφέρουν ένα επιπλέον εισόδημα. (Bundesministerium für Landwirtschaft, Regionen und Tourismus, 2022)

Επίλογος

Συνοψίζοντας, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι τα δασικά συστήματα στην Αυστρία μπορούν να συνδυάσουν την πετυχημένη διαχείριση τους με σκοπό τη διασφάλιση του περιβάλλοντος και παράλληλα να αποτελούν οικονομικούς βραχίονες της αυστριακής οικονομίας. Μπορούμε, λοιπόν, να συμπεράνουμε ότι και στην χώρα μας με τα κατάλληλα χρηματοδοτικά και θεσμικά εργαλεία, αξιοποιώντας τις κατευθύνσεις και τους πόρους που παρέχει η ΕΕ, έχουμε τη δυνατότητα να προστατεύσουμε πλήρως τα δάση μας από τους φυσικούς κινδύνους και δεύτερον, αυτά να μετατραπούν σε ήπιους οικονομικούς πόλους. Θα μπορούσαμε για παράδειγμα να ενισχύσουμε τα δασαρχεία της χώρας μας και να περιορίσουμε την παράνομη υλοτομία, όπως και να ενισχυθεί περισσότερο ο περιπατητικός και φυσιολατρικός τουρισμός ώστε να αναδειχθούν οι φυσικές ομορφιές της χώρας μας.

ΦΟΙΒΗ ΚΟΥΝΤΟΥΡΗ

Καθηγήτρια - Οικονομικό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ- ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗ

WssTP

The European Water Platform

Στο 7ο τεύχος του EUREOPE Magazine φιλοξενείται ως κεντρική η συνέντευξη την οποία είχα την τιμή και χαρά να μου παραχωρήσει η κυρία Φοίβη Κουντούρη - μια γυναίκα-πρότυπο, που κινεί τα νήματα αναφορικά με τα πλέον σημαντικά και πιο καταλυτικά δεδομένα του περιβάλλοντος και της ενέργειας σε συσχέτιση με την οικονομία, τόσο εντός Ελλάδας όσο και παγκοσμίως. Οι πολλαπλές ιδιότητες και αρμοδιότητες της αποτελούν τα προσόντα εκείνα που καθιστούν το έργο που έχει οικοδομήσει αφενός ακαδημαϊκά και αφετέρου ερευνητικά, δώρο παγκόσμιας κλίμακας.

Στη συνέντευξη που ακολουθεί, η ίδια αναλύει εξονυχιστικά τις προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η Ελλάδα στο άμεσο μέλλον στον ενεργειακό και οικονομικό τομέα, ποιες είναι οι επενδυτικές της προοπτικές σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, την αξία του νερού σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και το πως ενεργεί ως πολίτης του κόσμου και ταυτόχρονα επιστήμονας.

Η καταξίωσή σας ως, παγκόσμιας εμβέλειας, ηγέτης στη βιώσιμη ανάπτυξη πώς κατευθύνει το ακαδημαϊκό σας έργο και τη δράση σας ως πολίτης του κόσμου;

Οι τρέχουσες κρίσεις, **Πανδημίας, Οικονομική ύφεσης, Κλιματική Αλλαγής και κατάρρευσης της Βιοποικιλότητας**, συνιστούν υπαρξιακό πρόβλημα για την ανθρωπότητα και απαιτούν ριζικούς μετασχηματισμούς, μέσω διακρατικών συνεργασιών στο πλαίσιο των **17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ)**, της **Συμφωνίας του Παρισιού** και της **Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας**.

Οι παραπάνω πολιτικές, εκτός από **χρηματοδότηση** απαιτούν και **συστημική και διεπιστημονική προσέγγιση**, καθώς και αξιοποίηση της τεχνολογίας και της καινοτομίας. Οι τεχνολογικές και χρηματοδοτικές λύσεις πρέπει να λαμβάνουν υπόψη όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με το περιβάλλον και να είναι κατάλληλες για κάθε χώρα.

Σε αυτά εργαζόμαστε στην πρωτοβουλία **Alliance of Excellence for Research and Innovation on Aephoria (AE4RIA)** που διευθύνω και περιλαμβάνει το **Εργαστήριο Έρευνας στην Κοινωνικό-Οικονομική και Περιβαλλοντική Αειφορία (ReSEES)** στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, τη **Μονάδα Βιώσιμης Ανάπτυξης (SDU)** και τον ελληνικό κόμβο της **Ευρωπαϊκής Κοινότητας Γνώσης και Καινοτομίας για το Κλίμα (EIT Climate-KIC HUB Greece)**, στο ερευνητικό κέντρο **ATHENA RC**. Συνεργαζόμαστε με περισσότερους από 150 ερευνητές, και έχουμε αποσπάσει πάνω από €500εκ. χρηματοδότηση σε δύο δεκαετίες, από τη συμμετοχή μας σε ανταγωνιστικά ερευνητικά έργα **Βιώσιμης Μπλε Ανάπτυξης, Πλέγματος Νερού-Τροφής-Ενέργειας, Μετριασμού και προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και επιτάχυνσης της καινοτομίας**, όπως για παράδειγμα **ARSINOE(H2020)**, **IMPETUS(H2020)**, **BRIDGE-BS(H2020)**, **IntelComp(H2020)**, **DAFNE(H2020)**, **MERMAID(FP7)**, **Globaqua(FP7)** και πολλά άλλα. Επίσης, είμαι πρόεδρος της **Ευρωπαϊκής**

Επιστημονικής Ένωσης Οικονομολόγων Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων (EAERE), μέλος της **Παγκόσμιας Ακαδημίας Τεχνών και Επιστημών (WAAS)**, και Συν-πρόεδρος του **Δικτύου Λύσεων Βιώσιμης Ανάπτυξης Ευρώπης (UNSDSN Europe)** και **Ελλάδος (UNSDSN Greece)**. Επιπλέον, συμμετέχω στην **Εθνική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή του Υπουργείου Ενέργειας και Περιβάλλοντος**, και στη συγγραφική ομάδα της **Έκθεσης Πισσαρίδη**.

Σύμφωνα με την ετήσια Έκθεση Βιώσιμης Ανάπτυξης, η Ελλάδα το 2021 κατατάσσεται 37η μεταξύ 165 χωρών, αντιμετωπίζοντας μεγάλες προκλήσεις στο ΣΒΑ4-Ποιοτική Εκπαίδευση, ΣΒΑ12-Υπεύθυνη Παραγωγή και Κατανάλωση, ΣΒΑ13-Κλιματική Δράση και ΣΒΑ14- Υποθαλάσσια Ζωή. Σε συνεργασία με το SDSN Global έχουμε αναλάβει να μετρήσουμε την επίδοση των **13 διοικητικών περιφερειών της ελληνικής επικράτειας** στους ΣΒΑ και η Έκθεση μας αναμένεται να έχει δημοσιευθεί το Μάιο. Επίσης, σύντομα θα λειτουργήσει το **UNSDSN Climate Hub**, υπό την καθοδήγηση μου από κοινού με τον Jeffrey Sachs, με βασική αποστολή την παροχή επιστημονικών συμβουλών για την αντιμετώπιση της κλιματικής κρίσης.

Ένα ακόμη έργο που προωθεί τους ΣΒΑ αφορά την **αποτίμηση**

των οικοσυστημικών υπηρεσιών του Φυσικού Κεφαλαίου, δάση, θάλασσα, γη κλπ, καθώς βοηθά τις επιχειρήσεις να κατανοήσουν την αλληλεπίδραση φυσικού, ανθρώπινου και παραγόμενου Κεφαλαίου, και να δημοσιοποιούν αξιόπιστες πληροφορίες για τις δραστηριότητες τους με βάση τα κριτήρια **Περιβάλλοντος, Κοινωνικής Ευθύνης και Διακυβέρνησης (ESG)**.

Έχετε αναφέρει σε προηγούμενη συνέντευξή σας ότι οι τρεις μεγαλύτερες προκλήσεις για την Ελλάδα είναι η επίτευξη των στόχων 4, 12 και 13 του ΟΗΕ. Θεωρείτε επαρκή την εκπαίδευση (4) των πολιτών ώστε, αφού γίνουν υπεύθυνοι παραγωγοί και καταναλωτές (12), να συμβάλουν στη δράση για το κλίμα (13) και κατ' επέκταση, διάσωση των οικοσυστημάτων του πλανήτη;

Η εκπαίδευση είναι θεμελιώδης για την Αειφορία. Ο **ΣΒΑ4.7** για την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων βιώσιμης ανάπτυξης από όλους, συνιστά Αποστολή της UNESCO, η οποία φιλοδοξεί να φέρει κοντά πολιτικούς, ακαδημαϊκούς, κοινωνία των πολιτών και επιχειρήσεις, για την επιτάχυνση της **Μετασχηματιστικής Εκπαίδευσης**. Δηλαδή, την εκπαίδευση σε αειφόρο ανάπτυξη, παγκόσμια ιθαγένεια, περιβάλλον, κλίμα, ειρήνη και ανθρώπινα δικαιώματα. Στην Ελλάδα, το Υπουργείο Παιδείας ανέλαβε Πρωτοβουλία για την υιοθέτηση των ΣΒΑ στα ελληνικά Πανεπιστήμια, την οποία υποστηρίζει.

Η τεχνολογική καινοτομία έχει καθοριστικό ρόλο στην Αειφορία λόγω της πολυπλοκότητας και της κλίμακας των προβλημάτων. Οι λύσεις πρέπει να είναι **ολιστικές, συστημικές και διεπιστημονικές**. Στην **ετήσια έκθεση¹** μας το 2021, ως SDSN Senior Working Group για την κοινή εφαρμογή των ΣΒΑ και της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας, προτείνονται συγκεκριμένα μονοπάτια που αξιοποιούν διεπιστημονικές λύσεις για το μετριασμό της κλιματικής αλλαγής, όπως ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, κυκλική οικονομία, και λύσεις βασισμένες στη φύση.

Για φτάσουν οι ερευνητικές λύσεις στην κοινωνία, χρειάζεται διεπαφή επιστήμης-πολιτικής και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό που θα τις υποστηρίξει. Πρέπει η Πολιτική να συνεργαστεί με το «Τρίγωνο της Γνώσης» - πανεπιστημιακή, ερευνητική και επιχειρηματική κοινότητα

¹ Sachs, J., Koundouri, P., et al., 2021. Transformations for the Joint Implementation of Agenda 2030 for Sustainable Development and the European Green Deal - A Green and Digital, Job-Based and Inclusive Recovery from the COVID-19 Pandemic. Report of the UN Sustainable Development Solutions Network.

Για φτάσουν οι ερευνητικές λύσεις στην κοινωνία, χρειάζεται **διεπαφή επιστήμης-πολιτικής** και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό που θα τις υποστηρίξει. Πρέπει η Πολιτική να συνεργαστεί με το «**Τρίγωνο της Γνώσης**» - πανεπιστημιακή, ερευνητική και επιχειρηματική κοινότητα - που επιδιώκει μια Ευρώπη ανταγωνιστική, δυναμική, με οικονομία βασισμένη στη γνώση. Σε αυτή την κατεύθυνση, το SDSN έχει ως κύρια αποστολή να επικοινωνεί ερευνητικές λύσεις σε πολιτικούς, επιχειρήσεις, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ΜΚΟ και στην κοινωνία των πολιτών.

Για την εμπορευματοποίηση των εργαστηριακών καινοτομιών χρειάζονται «επιταχυντές», που θα τις υποστηρίξουν με χρηματοδότηση, εκπαίδευση και καθοδήγηση. Το **EIT Climate- KIC Hub Greece (EIT C-KIC)** που διευθύνω, αποτελεί τη μεγαλύτερη κοινοπραξία δημόσιου-ιδιωτικού τομέα στην Ευρώπη με στόχο την επιτάχυνση της καινοτομίας για τη μετάβαση σε μια κλιματικά ουδέτερη και πιο ανθεκτική Ευρώπη. Ως μέρος του EIT Regional Innovation Scheme, αναδεικνύει το δυναμικό της Ελλάδας για καινοτόμες λύσεις σε CleanTech, WaterTech, Circular Economy & καινοτόμα χρηματοδοτικά σχήματα. Με το **EIT ClimAccelerator** παρέχουμε υποστήριξη σε δεκάδες νεοφυείς επιχειρήσεις που αναπτύσσουν λύσεις απαλλαγής το διοξείδιο του άνθρακα, και με το **Maritime ClimAccelerator**,

υποστηρίζουμε 30-40 νεοφυείς επιχειρήσεις που παρέχουν καινοτόμες λύσεις για τη μετάβαση της ναυτιλιακής βιομηχανίας στη βιωσιμότητα. Επίσης, με το **BRIGAD Connect** βοηθούμε επιχειρήσεις στην Ευρώπη που προσφέρουν καινοτομίες ανθεκτικότητας σε καταστροφές για καλύτερη προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, να έρθουν σε επαφή με τελικούς χρήστες.

Στη Σύνοδο Κορυφής της Γλασκώβης τέθηκαν έξι βήματα μετασχηματισμού μεταξύ των οποίων είναι και η υιοθέτηση λύσεων βασισμένες στη φύση (Nature-based solutions, για την εναπόθεση περισσότερου διοξειδίου του άνθρακα σε δάση και εδάφη). Η Ελλάδα, ως ευρωπαϊκή χώρα, σε ποιο στάδιο «εκμετάλλευσης» των φυσικών της πόρων βρίσκεται ώστε να έχει άμεσες λύσεις προστασίας του φυσικού της περιβάλλοντος και των έμβιων όντων;

Συμμετείχα στην 26η Διάσκεψη των Μερών για την Κλιματική Αλλαγή (COP26) των Ηνωμένων Εθνών στη Γλασκώβη της Σκωτίας τον περασμένο Νοέμβριο, τόσο με την ιδιότητα της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης Οικονομολόγων Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων (EAERE), της μεγαλύτερης επιστημονικής ένωσης στον κόσμο που μελετά την αλληλεπίδραση της φύσης, του κλίματος, της οικονομίας και της κοινωνίας, όσο και ως συμπρόεδρος του UN SDSN Europe.

Και πρέπει να παραδεχτώ ότι υπήρξαν θετικά αποτελέσματα από το COP26 όσον αφορά την κινητοποίηση κυβερνήσεων και οργανισμών για να εντείνουν τις προσπάθειές τους για την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050. Πράγματι, στην COP26 η φύση τέθηκε στο επίκεντρο των συζητήσεων

και αποτέλεσε θέμα διαπραγματεύσεων περισσότερο από ποτέ. Είναι ενθαρρυντικό ότι τώρα οι ηγέτες ζητούν η φύση και τα διάφορα οικοσυστήματα της, να γίνουν πιο συγκεκριμένα στο κείμενο της Συμφωνίας του Παρισιού.

Οι λύσεις βασισμένες στη φύση, αποτελούν μέρος των προσαρμογών για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, για την οποία η Ελλάδα έχει κάνει σημαντικά βήματα. Επειδή ως χώρα είναι ιδιαίτερα ευάλωτη στην κλιματική αλλαγή, η Ελλάδα έχει θέσει τις βάσεις για μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στο κλίμα, μεταξύ άλλων μέσω της ανάπτυξης μιας Εθνικής Στρατηγικής για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣ-ΠΚΑ). Σε αυτήν προτείνονται πιθανές δράσεις προσαρμογής για όλους τους τομείς (περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς) που πλήττονται σημαντικά από την κλιματική αλλαγή στην Ελλάδα: δηλαδή Φυσικά Οικοσυστήματα και Βιοποικιλότητα, Καλλιέργειες, Δασοκομία, Αλιεία και Υδατοκαλλιέργειες, Τουρισμός, Υγεία, Ενέργεια και Βιομηχανία, Μεταφορές, Πολιτιστική κληρονομιά; Ασφάλιση κ.α. Όλα αυτά αποτελούν προτεραιότητες που προσδιορίστηκαν από την αξιολόγηση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής που διεξήχθη το 2011 από την η Επιτροπή Μελέτης Επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής (ΕΜΕΚΑ) της Τράπεζας της Ελλάδος.

Ακολουθώντας την επικαιρότητα, παρατηρείται ότι η Ελλάδα υποστηρίζει την πράσινη ανάκαμψη και μάλιστα αντέδρασε γρήγορα στις προτάσεις για “Κυκλικές Επενδύσεις”. Πιστεύετε ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν σε τέτοιου είδους επενδύσεις και να ακολουθήσουν την Ευρωπαϊκή Πράσινη συμφωνία με το τρίπτυχο «Κυκλική Οικονομία – Βιοοικονομία – Γαλάζια Ανάπτυξη»;

Η μετάβαση στην αειφορία, εκτός από τον τερματισμό της παραγωγής ενέργειας από ορυκτά καύσιμα, προϋποθέτει και άλλα βήματα Μετασχηματισμού όπως, κυκλική οικονομία, ηλεκτρικά μέσα μεταφοράς, βελτίωση ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, εφαρμογή λύσεων βασισμένων στη φύση για την εναπόθεση περισσότερου διοξειδίου του άνθρακα στο έδαφος και υιοθέτηση μέτρων προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες κλιματικές συνθήκες.

Η έρευνα, μέσω του ενεργειακού μετασχηματισμού υποστηρίζει αυτή τη μετάβαση. Δηλαδή, ερευνώνται αποτελεσματικοί τρόποι που θα καταστήσουν τα ρυπογόνα παγκόσμια ενεργειακά συστήματα σε συστήματα μηδενικών εκπομπών με την υιοθέτηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως ηλιακή, αιολική, αποθήκευση μπαταριών, υδρογόνο, ηλεκτρικά οχήματα και άλλα.

Ένα από τα θετικά που προέκυψαν από την COP26, ήταν η εντυπωσιακή δραστηριοποίηση επιχειρήσεων και χρηματοπιστωτικών οργανισμών για χρηματοδότηση βιώσιμων επενδύσεων με σκοπό να μηδενιστούν οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Η μεγάλη πρόκληση όμως είναι, αυτές οι δεσμεύσεις να μετατραπούν σε συγκεκριμένα επενδυτικά σχέδια με σαφείς στόχους και ορόσημα.

Αυτό αφορά και τη Γαλάζια Ανάπτυξη, ιδιαίτερα για την Ελλάδα, που εκτός από παγκόσμια ναυτική δύναμη, αφού ελέγχει τον μεγαλύτερο εμπορικό στόλο, συγκαταλέγεται στις πέντε κορυφαίες Ευρωπαϊκές χώρες όσον αφορά το μέγεθος της Μπλε Οικονομίας. Η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής μέσω της καινοτομίας είναι και ο βασικός σκοπός του **EIT Climate-KIC Hub Ελλάδας** το οποίο διευθύνω. Το EIT Climate KIC αποτελεί τη μεγαλύτερη κοινοπραξία δημόσιου-ιδιωτικού τομέα της Ευρώπης με στόχο τη επιτάχυνση της τεχνολογικής και κοινωνικής καινοτομίας για τη μετάβαση στην κλιματικά ουδέτερη και ανθεκτική Ευρώπη. Για παράδειγμα, το έργο **Deep Demonstrations for Zero-Net Emissions in Maritime Hubs: Port of Piraeus που συμμετέχω, προτείνει καινοτόμες λύσεις** για τη μετάβαση των Ευρωπαϊκών λιμανιών στην αειφορία αξιοποιώντας τα οφέλη της κυκλικής οικονομίας, της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, καθώς

και λύσεις με βάση το φυσικό περιβάλλον (nature-based solutions) για προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

Έχει γίνει αντιληπτό παγκόσμια και κατά επέκταση πανευρωπαϊκά, ότι αγαθά τα οποία θεωρούνταν δεδομένα, όπως το νερό, πλέον δεν είναι. Η ενασχόλησή σας με τα συστήματα αστικών υδάτων πώς μεταφράζεται για τον απλό πολίτη αλλά και για τον επιχειρηματία του 21ου αιώνα;

Η πρόσβαση σε πόσιμο νερό και εγκαταστάσεις υγιεινής συνιστά θεμελιώδη ανθρώπινη ανάγκη. Ωστόσο, ακόμα δυστυχώς εκατομμύρια άνθρωποι πεθαίνουν ετησίως από κακές συνθήκες υγιεινής ή από μολυσματικές ασθένειες που μεταδίδονται μέσω του νερού.

Το 2015, με τους 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ, και ιδιαίτερα με το ΣΒΑ 6-Καθαρό Νερό και Αποχέτευση, οι χώρες δεσμεύτηκαν να εργαστούν για καθολική πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό και εγκαταστάσεις υγιεινής, έως το 2030. Παρά την σημειούμενη πρόοδο, ακόμα βρισκόμαστε παγκοσμίως πολύ μακριά από τον στόχο. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, σύμφωνα με την Έκθεση Βιώσιμης Ανάπτυξης 2021, η επίδοση στο ΣΒΑ 6 είναι 71,4%, αλλά υπάρχουν ακόμα προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπιστούν, ιδιαίτερα όσον αφορά το Δείκτη του συνολικού πληθυσμού που δεν

έχει ούτε μπάνιο, ούτε εσωτερική τουαλέτα στο σπίτι του και τον Δείκτη για τη Λειψυδρίας.

Η αντιμετώπιση μιας τόσο μεγάλης πρόκλησης όπως η εξασφάλιση επαρκούς ποσότητας καθαρού νερού σε μεγάλες πόλεις, είναι ένα πολυσύνθετο πρόβλημα που απαιτεί διεπιστημονικές λύσεις και αξιοποίηση της τεχνολογίας και της καινοτομίας.

Η αντιμετώπιση μιας τόσο μεγάλης πρόκλησης όπως η εξασφάλιση επαρκούς ποσότητας καθαρού νερού σε μεγάλες πόλεις, είναι ένα πολυσύνθετο πρόβλημα που απαιτεί διεπιστημονικές λύσεις και αξιοποίηση της τεχνολογίας και της καινοτομίας.

Το 2021 έλαβα το υψηλού κύρους βραβείο «European Research Council (ERC) Synergy Grant», που συνοδεύεται με επιχορήγηση €10 εκατομμυρίων για έξι χρόνια, για το έργο «**Water-Futures: Smart Water Futures: Designing the Next Generation of Urban Drinking Water Systems**». Σε αυτό, χρησιμοποιούμε αποτελέσματα από Μηχανική, Θεωρία Αποφάσεων και Ελέγχου, Μηχανική Μάθηση, Συμπεριφορικά Οικονομικά και Οικονομετρία και σχεδιάζουμε έξυπνα συστήματα αστικής ύδρευσης. Σκοπός είναι να αναπτυχθεί ένα σύστημα που θα παρακολουθεί το δίκτυο ύδρευσης σε πραγματικό χρόνο, θα προσαρμόζεται στις καταναλωτών ανάγκες και θα συμβάλλει στο σχεδιασμό βέλτιστων πολιτικών, λαμβάνοντας υπόψη οικονομικά, κοινωνικά, ηθικά και περιβαλλοντικά ζητήματα.

Σύμφωνα με το άρθρο σας στο Kreport, η ταξινόμηση (EU Taxonomy) ως εργαλείο για την χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας μπορεί να κατευθύνει τα κράτη μέλη της Ε.Ε. στην δράση τους για την ενεργειακή ασφάλεια, τη σταθερότητα των τιμών της ενέργειας και τη δέσμευσή τους για απαλλαγή από τις εκπομπές άνθρακα και την κλιματική ουδετερότητα. Βάσει των παραπάνω, κατά τη γνώμη σας πώς κινούνται τα κράτη της Ε.Ε. ειδικά τώρα που διαδραματίζεται και ένας ενεργειακός πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας;

Πράγματι, το EU Taxonomy αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο προσέλκυσης βιώσιμης χρηματοδότησης, αφού βοηθά τις επιχειρήσεις να αποδεικνύουν τη βιωσιμότητα των έργων τους με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, όπως μετριασμός και προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, προστασία της θάλασσας, κυκλική οικονομία, πρόληψη ρύπανσης και προστασία της βιοποικιλότητας.

Η τρέχουσα ενεργειακή κρίση προκλήθηκε κυρίως από την αυξημένη παγκόσμια ζήτηση φυσικού αερίου και τη μαζική εισαγωγή υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) στην Κίνα και επιδεινώθηκε ακόμα παραπάνω από τον πόλεμο μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας, που έχει σημαντικές προεκτάσεις και στην ενεργειακή ασφάλεια. Για την Ευρώπη, η εξασφάλιση επαρκούς ενέργειας σε προσιτή τιμή για όλους τους πολίτες, είναι το μείζον πολιτικό ζήτημα σε κεντρικό επίπεδο αυτή τη στιγμή, καθώς οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) δεν επαρκούν να καλύψουν τη ζήτηση.

Οι Ευρωπαίοι ηγέτες, κατόπιν γνωμοδότησης από εμπειρογνώμονες αλλά παρά τις διαφωνίες ορισμένων κρατών μελών, συμπεριέλαβαν την πυρηνική ενέργεια και το φυσικό αέριο στο EU Taxonomy, θεωρώντας ότι έτσι θα αντιμετωπίσουν την ενεργειακή κρίση έστω προσωρινά. Όμως, αυτές οι τεχνολογίες έχουν τη μεγαλύτερη συμβολή στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην

Ευρώπη και είναι οικονομικές, αλλά δεν είναι «πράσινες». Το φυσικό αέριο έχει μεγάλο περιβαλλοντικό αποτύπωμα, επιταχύνοντας την κλιματική αλλαγή, ενώ η πυρηνική ενέργεια παράγει επικίνδυνα τοξικά απόβλητα.

Το φυσικό αέριο έχει μεγάλο περιβαλλοντικό αποτύπωμα, επιταχύνοντας την κλιματική αλλαγή, ενώ η πυρηνική ενέργεια παράγει επικίνδυνα τοξικά απόβλητα.

Ωστόσο, η ένταξη τους στο EU Taxonomy έχει συγκεκριμένες προϋποθέσεις που αφορούν τη συμμόρφωση με σύγχρονα τεχνικά πρότυπα, τη διαχείριση των αποβλήτων, τον αφοπλισμό των εγκαταστάσεων και τη μελλοντική αντικατάσταση με ΑΠΕ. Αυτά όμως, εκτός από τεχνικές δυσκολίες έχουν και υψηλά κόστη. Επομένως, αντί η Ευρώπη να θεωρήσει την πυρηνική ενέργεια και το φυσικό αέριο ως «αιεφόρες» δραστηριότητες, έστω και μεταβατικά, θα ήταν προτιμότερο να επιταχύνει την προώθηση των ΑΠΕ. Με την υφιστάμενη τεχνολογία, το κόστος παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ, είναι συγκριτικά χαμηλότερο. Αυτό μακροπρόθεσμα θα αντιστάθμιζε τα υψηλά αρχικά κόστη εγκατάστασης. Επιπλέον, οι ΑΠΕ συμβάλλουν στην επίτευξη

κλιματικής ουδετερότητας που είναι αναγκαία για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, ενώ το φυσικό αέριο και η πυρηνική ενέργεια δυσχαιρένουν την κατάσταση. Τελος, οι ΑΠΕ θα καθιστούσαν την Ευρώπη ενεργειακά αυτόνομη και ανεξάρτητη απέναντι σε οποιεσδήποτε γεωπολιτικές πιέσεις.

Πέρα από τις αποφάσεις σε κεντρικό επίπεδο, τα Κράτη-Μέλη πρέπει να αποφασίζουν για το δικό τους ενεργειακό μείγμα και την ισορροπία μεταξύ ενεργειακής ασφάλειας, σταθερότητας τιμών ενέργειας και των δεσμεύσεων τους για την επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας, και η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία αποτελεί σημείο αναφοράς για την απεξάρτηση των οικονο-

μιών από τον άνθρακα. Η βιομηχανία καθαρής τεχνολογίας ενέργειας και οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) πρέπει να υποστηριχθούν σημαντικά από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Ανθεκτικότητας και να αποτελέσουν μέρος της οικονομικής ανάκαμψης των κρατών-μελών.

Κατά πόσο η Ελλάδα θα επηρεαστεί από τη διαμόρφωση του ισοζυγίου στην αγορά ενέργειας, ύστερα από τις κινήσεις της Ρωσίας και σε ποιο στάδιο βρίσκεται για την απόκτηση κάποιας ενεργειακής αυτονομίας, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ε.Ε.; Ποιες είναι, κατά τη γνώμη σας, οι πρώτες ενέργειες που πρέπει να αναλάβει η χώρα μας προκειμένου να αντιμετωπίσει την κλιματική αλλαγή;

Αναμφίβολα η Ρωσία είναι ένας από τους σημαντικότερους παίκτες στην αγορά ενέργειας παγκοσμίως, μαζί με τη Σαουδική Αραβία και τις ΗΠΑ. Η εισβολή στην Ουκρανία υπογράμμισε η εξάρτηση της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο και έδειξε ότι η διαφοροποίηση του ενεργειακής εφοδιαστικής αλυσίδας είναι κρίσιμη για την εδραίωση της ενεργειακής ασφάλειας.

Καταρχήν πρέπει να εξασφαλιστεί η απρόσκοπτη παροχή ενέργειας σε όσο το δυνατόν πιο προσιτή τιμή για όλους, αλλά ιδιαίτερα των πιο ευάλωτων τμημάτων της κοινωνίας. Αυτό προϋποθέτει μέτρωπο απέναντι σε κερδοσκοπικές πιέσεις τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο με εναρμονισμένες πολιτικές, όσο και σε εθνικό, ώστε να υπάρξει ισορροπία στις τιμές του φυσικού αερίου και του ηλεκτρισμού.

Σε ένα τόσο σοβαρό ζήτημα όπως η ενεργειακή κρίση, ο πόλεμος, η πανδημία, η κλιματική κρίση και η οικονομική ύφεση, δεν πρέπει να εξετάζουμε το επίπεδο ετοιμότητας ανταπόκρισης σε επίπεδο χώρας. Καμία χώρα δεν μπορεί μόνη της

να αντιμετωπίσει μια τέτοια κρίση. Αντιθέτως, είναι αναγκαία λοιπόν μια κοινή απάντηση μέσω μιας κοινής στρατηγικής για ενεργειακή αυτονομίας στην Ευρώπη.

Σε ένα τόσο σοβαρό ζήτημα όπως η ενεργειακή κρίση, ο πόλεμος, η πανδημία, η κλιματική κρίση και η οικονομική ύφεση, δεν πρέπει να εξετάζουμε το επίπεδο ετοιμότητας ανταπόκρισης σε επίπεδο χώρας. Στην ευρωπαϊκή οικογένεια που ανήκουμε, οι κοινωνίες είναι διασυνδεδεμένες και η οικονομική μας πολιτική ενιαία.

Στην ευρωπαϊκή οικογένεια που ανήκουμε, οι κοινωνίες είναι διασυνδεδεμένες και η οικονομική μας πολιτική ενιαία. Γι' αυτό πρέπει να υπάρξουν δράσεις που θα προφυλάσσουν τις κοινωνίες μας, ιδιαίτερα τους πιο αδύναμους και θα στηρίζουν τις εθνικές οικονομίες. Η συνεργασία μεταξύ των κρατών πρέπει να είναι αντίστοιχη με το πακέτο ανάκαμψης NextGenerationEU για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας.

* Η Φοίβη Κουντούρη είναι Καθηγήτρια στη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διευθύντρια στο «Εργαστήριο Έρευνας στην Κοινωνικό-Οικονομική και Περιβαλλοντική Αειφορία» (ReSEES) στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών; Διευθύντρια της Μονάδας Αειφόρου Ανάπτυξης (SDU) και του ΕΙΤ Climate-KIC Hub Ελλάδος στο Ερευνητικό Κέντρο Τεχνολογιών Πληροφορίας «ΑΘΗΝΑ»; Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επισημονικής Ένωσης Οικονομολόγων Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων (EAERE), Μέλος της Παγκόσμιας Ακαδημίας Τεχνών και Επιστημών (WAAS), και Συν-πρόεδρος του Δικτύου Λύσεων Βιώσιμης Ανάπτυξης Ευρώπης (UN SDSN Europe) και Ελλάδος (UN SDSN Greece). Επίσης είναι μέλος της Εθνικής Επιτροπής για τη Κλιματική Αλλαγή του Υπουργείου Ενέργειας και Περιβάλλοντος, μέλος της συγγραφικής ομάδας της Έκθεσης Πισσαρίδη και Πρόεδρος του Alliance of Excellence for Research and Innovation on Aephoria (AE4RIA). Προσωπική ιστοσελίδα: www.phoebekoundouri.org

ΣΥΣΤΗΜΑ COPERNICUS: ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΤΗΣ ΔΑΝΑΗΣ ΙΑΤΡΟΥ

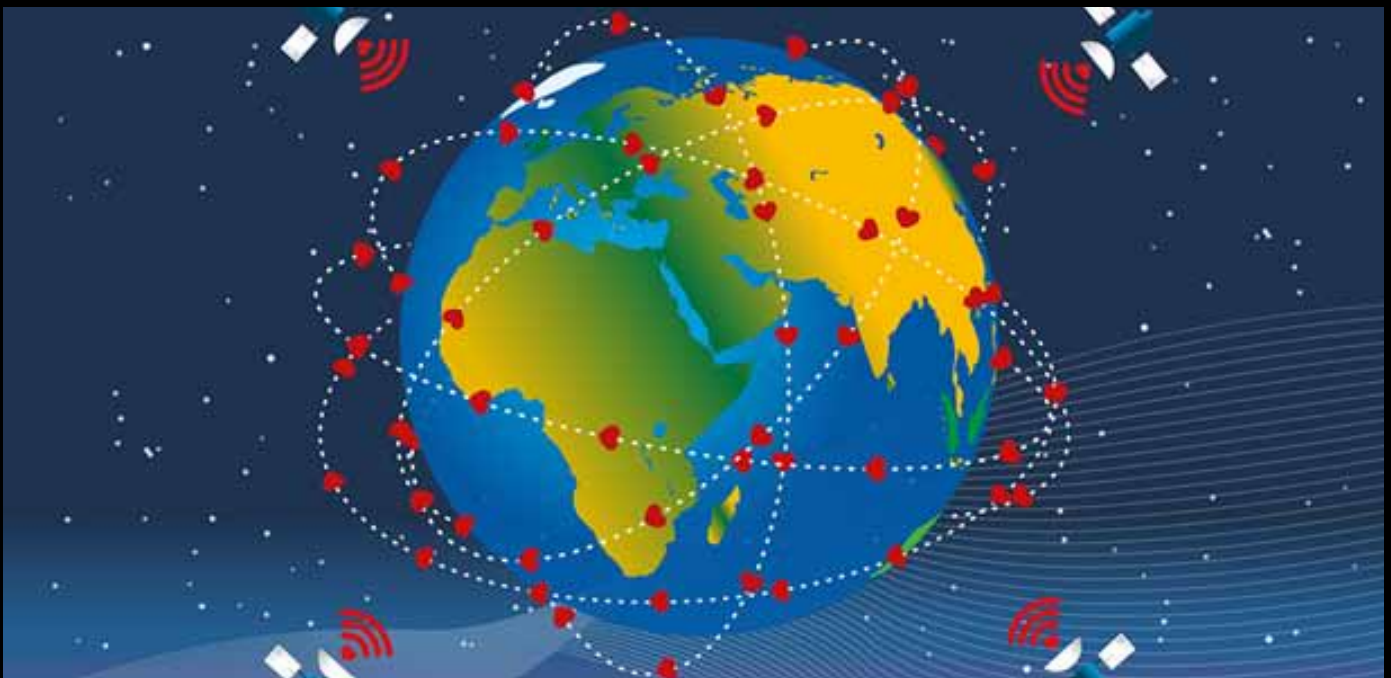
Οικονομολόγος-Διεθνολόγος

&

ΤΗΣ ΓΙΩΤΑΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Φοιτήτρια ΜΜΥ (Ηλεκτρολόγος
Μηχανικός και Μηχανικός Υπολογιστών)

Εισαγωγή

Το Copernicus είναι το πρόγραμμα γεωσκόπησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο εξετάζει τον πλανήτη μας και το περιβάλλον του, προς όφελος όλων των Ευρωπαίων πολιτών, προσφέροντας υπηρεσίες πληροφόρησης, που αντλούνται απευθείας από δορυφορική παρατήρηση της Γης και in situ (μη διαστημικά) δεδομένα Ταυτόχρονα, είναι μέρος ενός παγκόσμιου συστήματος γνωστού ως

GEOSS (Global Observation System of Systems) (Copernicus EU). Πρόδρομός του ήταν το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Παρακολούθησης της Γης (GMES) που συστάθηκε με τον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 911/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και ο οποίος αντικαταστάθηκε τον Απρίλιο του 2014 με νέο κανονισμό οπότε και θεσπίστηκε το πρόγραμμα Copernicus (Official Journal of the European Union).

Η διαχείριση του προγράμματος ανήκει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Υλοποιείται σε συνεργασία με τα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Διαστήματος (ESA), τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για την Εκμετάλλευση Μετεωρολογικών Δορυφόρων (EUMETSAT), το Ευρωπαϊκό Κέντρο Μεσοπρόθεσμων Προγνώσεων Καιρού (ECMWF), τους Οργανισμούς της ΕΕ και τη, σε διαδικασία μετατροπής σε διεθνή οργανισμό, ΜΚΟ Mercator Ocean (Copernicus EU).

Προσβάσιμη και δωρεάν πληροφόρηση από το σύστημα Copernicus

Οι υπηρεσίες πληροφόρησης του Copernicus, καθώς και τα δεδομένα που συλλέγονται από τους δορυφόρους του, είναι προσβάσιμα σε πλήρη, δωρεάν και ανοιχτή βάση από οποιονδήποτε. Αυτά τα δεδομένα και οι πληροφορίες χρησιμοποιούνται από τους παρόχους υπηρεσιών, δημόσιες αρχές και διεθνείς οργανισμούς για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής για τους πολίτες της Ευρώπης και σε όλο τον κόσμο, για παρακολούθηση και μετριασμό της κλιματικής αλλαγής με απώτερο σκοπό τη διατήρηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Το Copernicus επιτυγχάνει όλα τα παραπάνω με τη χρήση πολλών τεχνολογικών συστημάτων σε ξηρά, θάλασσα αλλά και στο διάστημα. Τα συστήματα αυτά αποτελούνται από δορυφόρους, αερομεταφερόμενες

πλατφόρμες εφοδιασμένες με αισθητήρες, μετρητές και καταγραφείς αλλά και από in situ συστήματα (δηλαδή τοπικά συστήματα καταγραφής). Τα in situ συστήματα τοποθετούνται σε weather balloons (μετεωρολογικά μπαλόνια), σε πλοία καθώς και υποβρύχια. Σκοπός όλων των προαναφερθέντων συστημάτων είναι η συλλογή όλων των απαραίτητων δεδομένων τα οποία παρέχονται στους χρήστες του Copernicus.

Όσον αφορά το διαστημικό σκέλος, το Copernicus εξυπηρετείται από μια οικογένεια δορυφόρων, τους Sentinels, οι οποίοι έχουν σχεδιαστεί αποκλειστικά για χρήση από το Copernicus. Οι δορυφόροι Sentinels εξυπηρετούν την ανάγκη διαρκούς λήψης δεδομένων υψηλής ποιότητας. Προς το παρόν, υπάρχουν έξι αποστολές Sentinels, με απώτερο στόχο, στη διάρκεια των επόμενων δέκα ετών, να τεθούν σε τροχιά τουλάχιστον είκοσι ακόμα δορυφόροι.

Οι δορυφόροι Sentinels

- Η αποστολή Sentinel-1 είναι η πρώτη από τις έξι αποστολές που τέθηκε σε τροχιά, στις 3 Απριλίου 2014. Αποτελείται από δύο πανομοιότυπους δορυφόρους, οι οποίοι βρίσκονται σε αντίθετη τροχιά, ώστε να είναι σε θέση να καλύπτουν ολόκληρη την επιφάνεια της γης. Οι δορυφόροι αυτοί κάνουν χρήση της τεχνολογίας SAR (synthetic aperture radar-συνθετική απεικόνιση ραντάρ), (Sentinel-1 - Missions - Sentinel Online

- Sentinel Online, n.d.) βασικό πλεονέκτημα της οποίας είναι ότι μπορεί να λάβει δεδομένα και μετρήσεις ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών. Με απλά λόγια, οι δύο δορυφόροι εκπέμπουν μικροκυματικά σήματα μέσω μιας κεραίας ραντάρ, τα οποία ανακλώνται από την επιφάνεια της γης πίσω στο δορυφόρο. (Synthetic-Aperture Radar, n.d.) Μέσω των αντανάκλασεων αυτών, οι Sentinel-1 είναι σε θέση να ανακατασκευάσουν μια τρισδιάστατη εικόνα της επιφάνειας, τόσο της ξηράς όσο και της θάλασσας. Έτσι, τα δεδομένα τους μπορούν να χρησιμοποιηθούν, μεταξύ άλλων στη χαρτογράφηση, στην ποσοτικοποίηση των αλλαγών στο ανάγλυφο της γης, στην παρακολούθηση των πάγων της Αρκτικής και στον εντοπισμό πετρελαιοκηλίδων (Torres et al., 2012, #).

- Η αποστολή Sentinel-2 αποτελείται, επίσης από δύο πανομοιότυπους δορυφόρους, συγχρονισμένους με την ηλιακή τροχιά. Αυτό σημαίνει ότι ακολουθούν την πορεία του ήλιου, ώστε να ελαχιστοποιούνται οι επιπτώσεις της νεφοκάλυψης και της σκίασης και έτσι, οι δορυφόροι να λαμβάνουν συνεχώς εικόνες υψηλής ανάλυσης. (Καπουνιάρη, 2018) Επειδή οι Sentinel-2 δεν κάνουν χρήση της SAR, επηρεάζονται από την ύπαρξη σκιάς και νεφών. Πολλές φορές, εξαιτίας της παρουσίας τους, οι Sentinel-2 απαιτούν ως και πέντε μέρες για την απόκτηση μιας εικόνας υψηλής ανάλυσης. Γι αυτό, δεν επαρκούν για την παρακολούθηση ταχέων αλλαγών. (Drusch et al., 2012, #) Κατά κύριο λόγο, χρησιμοποιούνται, για την παρακολού-

θηση γεωργικών και πολεοδομική ανάπτυξη.

- Η αποστολή Sentinel-3 αποτελείται από τέσσερις δορυφόρους, οι οποίοι βρίσκονται σε πολική τροχιά. (Καπουνιάρη, 2018) Αυτό, πρακτικά, σημαίνει ότι ταξιδεύουν από τον έναν πόλο στον άλλο. Ο κύριος στόχος της αποστολής είναι η καταγραφή και παρακολούθηση της θαλάσσιας τοπογραφίας. (Sentinel-1 - Missions - Sentinel Online - Sentinel Online, n.d.) Οι Sentinel-3 αποστέλλουν, σε πραγματικό χρόνο, δεδομένα για τον θαλάσσιο πάγο και την κατάσταση των ωκεανών. Έτσι, χρησιμοποιούνται σε εφαρμογές που αφορούν τη ναυτική ασφάλεια, την παρακολούθηση των πάγων καθώς και της αλλαγής του κλίματος. (Sentinel-1 - Missions - Sentinel Online - Sentinel Online, n.d.)

- Η αποστολή Sentinel-4 αποτελείται από δορυφόρους της σειράς Meteosat, μια σειρά δορυφόρων κατασκευασμένη από την EUMETSAT (European organisation for the exploration of Meteorological Satellites), σχεδιασμένους να παρακολουθούν κάθε φορά τη φωτισμένη πλευρά της γης, ανάλογα με το πού είναι μέρα. Οι δορυφόροι Meteosat είναι μετεωρολογικοί δορυφόροι, αφιερωμένοι στην παρακολούθηση των καιρικών συνθηκών και ακολουθούν γεωστατική τροχιά, δηλαδή πετούν με τέτοιο τρόπο ώστε να ακολουθούν την τροχιά της γης και ανά πάσα στιγμή να βρίσκονται πάνω από το ίδιο σημείο της γης. (Meteosat Series I EUMETSAT, n.d.) Οι Sentinel-4 διαθέτουν διάταξη υπερφασματικού φωτομέτρου, (Καπουνιάρη,

2018) ένα όργανο το οποίο λειτουργεί σε διάφορες φασματικές ζώνες (δηλαδή κύματα φωτός σε διαφορετικές συχνότητες από αυτό που είναι ορατό στον άνθρωπο), με στόχο την ανάκτηση πληροφοριών που δεν γίνονται αντιληπές από το ανθρώπινο μάτι). Η αποστολή Sentinel-4 χρησιμοποιείται για την παρακολούθηση της ατμοσφαιρικής σύνθεσης. (Καπουνιάρη, 2018)

- Η αποστολή Sentinel-5 διαθέτει ένα φασματόμετρο υψηλής ανάλυσης και συνεργάζεται με την αποστολή Sentinel-4 προκειμένου να εντοπίζει και να εκτιμά τη συγκέντρωση ρύπων στην ατμόσφαιρα (διοξειδίο του άνθρακα, διοξειδίο του αζώτου, μεθάνιο, αεροζόλ) και να παρακολουθεί την συγκέντρωση χρήσιμων ιχνοστοιχείων (όζον, κα). (Καπουνιάρη, 2018) (Sentinel-5 - Missions - Sentinel Online - Sentinel Online, n.d.)

- Η αποστολή Sentinel-6 αποτελείται από δύο πανομοιότυπους δορυφόρους που τέθηκαν σε τροχιά στις 20 Νοεμβρίου 2020. Σκοπός τους είναι να έχουν συμπληρωματική δράση με τους δορυφόρους της αποστολής Sentinel-3 για την παρακολούθηση των θαλασσών και του πάγου.

Η πλατφόρμα VITO-ATMOSYS-CAMS

Το CAMS (Copernicus Air Monitoring Service) είναι μία από τις έξι βασικές υπηρεσίες που συνθέτουν το πρόγραμμα Copernicus, η οποία βασίζεται σε

in situ συστήματα για την επίτευξη της ατμόσφαιρας και τη μέτρηση ρύπων. Η υλοποίησή του είναι ευθύνη του Ευρωπαϊκού Κέντρου Μεσοπρόθεσμων Προγνώσεων Καιρού (ECMWF) για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Copernicus EU).

Το ATMOSYS συνιστά μια εργαλειοθήκη, σχετική με την ποιότητα του αέρα, η οποία στοχεύει στην υποστήριξη πολιτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο και η οποία έχει εξελιχθεί με τη βοήθεια του CAMS. Το οικοσύστημα των εργαλείων και των διαδικτυακών εφαρμογών της έχουν σχεδιαστεί για να παρέχουν πληροφορίες προσανατολισμένες στην πολιτική, προβλέψεις και αξιολογήσεις σε σχέση με την ποιότητα του αέρα. Στον πυρήνα των υπηρεσιών ATMOSYS-CAMS βρίσκονται τελευταίας τεχνολογίας, καλά επικυρωμένα επιστημονικά μοντέλα με αποδεδειγμένο ιστορικό.

Το ATMOSYS αναπτύχθηκε αρχικά για τις φλαμανδικές αρχές (IFDM-Traffic 2.0), χρησιμοποιώντας τις συγκεντρώσεις ποιότητας του αέρα, με βάση τα επίσημα δεδομένα, όπως αυτά αναφέρονται για την περιοχή της Φλάνδρας. Δεδομένου ότι τέτοιες λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις συγκεντρώσεις ρύπων δεν είναι διαθέσιμες παντού, το σύνολο των δεδομένων που παρέχονται πανευρωπαϊκά από CAMS είναι καθοριστικό για την περαιτέρω ανάπτυξη της εφαρμογής σχεδιασμού ATMOSYS, σε επίπεδο ΕΕ. Η ανάλυση που

προσφέρει CAMS, χρησιμεύει επί του παρόντος ως η καλύτερη δυνατή εκτίμηση για τις συγκεντρώσεις ρύπων (Copernicus EU).

Επομένως, το ATMOSYS προσφέρει μια επιστημονικά αποδεδειγμένη μεθοδολογία για να συνδυάσει τις εκτιμήσεις του CAMS με τοπικές πληροφορίες εκπομπών ρύπων για την δημιουργία χαρτών αξιολόγησης υψηλής ανάλυσης σχετικά με συγκεκριμένες αστικές περιοχές ενδιαφέροντος και στη συνέχεια, να βοηθήσει στην αξιολόγηση σεναρίων μείωσης των εκπομπών. Μ' αυτόν τον τρόπο, τα αποτελέσματα του CAMS εισάγονται απευθείας στους τοπικούς φορείς χάραξης πολιτικής που ασχολούνται με σχέδια ποιότητας του αέρα.

Συμπέρασμα

Γενικότερα, το Copernicus δραστηριοποιείται σε ένα ευρύ πεδίο εφαρμογών και παρέχει πληθώρα υπηρεσιών σχετικά με το περιβάλλον. Είναι ένα εργαλείο χάραξης πολιτικής με πανευρωπαϊκή σημασία, το οποίο παρέχει τόσο στους πολίτες, όσο και στους φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πληροφορίες, εργαλεία και υπηρεσίες, με σκοπό την ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του. Επίσης, παρουσιάζει σημαντικές καινοτομίες στον τεχνολογικό τομέα. Το Copernicus αναμένεται να διαδραματίσει καίριο ρόλο στη διαχείριση της κλιματικής κρίσης, όχι μόνο σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και σε παγκόσμιο, καθώς η πιθανή διασύνδεσή του με συστήματα τρίτων χωρών για την προαγωγή περιβαλλοντικής συνεργασίας σε υπερευρωπαϊκό επίπεδο, είναι δυνατό να αποτελέσει ένα νέο κεφάλαιο στην περιβαλλοντική διπλωματία.

Η ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΜΕΛΕΟΥΝΗ

Πολιτικός Επιστήμονας,
Διεθνολόγος

Τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελούν τους πλησιέστερους γείτονες της ΕΕ καθώς συνορεύουν από όλες τις πλευρές τους με κράτη-μέλη της Ένωσης. Η ΕΕ έχει εκφράσει, μέσω των πολιτικών που ακολουθεί, τη στήριξη για την βαθμιαία ενσωμάτωση των χωρών αυτών στην ΕΕ. Πράγματι, η Κροατία το 2013 ήταν η πρώτη χώρα από την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων που έγινε μέλος της ΕΕ, ενώ το Μαυροβούνιο, η Σερβία, η Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας και η Αλβανία έχουν επίσημο καθεστώς υποψήφιων χωρών. Επιπλέον, έχουν ξεκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις και κεφάλαια με τη Σερβία και το Μαυροβούνιο ενώ το Κόσοβο και η Βοσνία – Ερζεγοβίνη είναι, επίσης, εν δυνάμει υποψήφιες για ένταξη χώρες (De Munter, 2021). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στασιμότητα της διαδικασίας, καθώς τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν έχουν συμμορφωθεί με τις αξίες της ΕΕ. Επιπρόσθετα, στους κύκλους της ΕΕ ελλοχεύει το ερώτημα αν είναι προς το συμφέρον τελικά της Ένωσης η ένταξη των χωρών αυτών.

Η καχυποψία της ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια

Κάθε ευρωπαϊκή χώρα η οποία σέβεται τις αξίες της ΕΕ που εμπεριέχονται στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με δέσμευση να τις προάγει, έχει τη δυνατότητα να ζητήσει να γίνει μέλος της ΕΕ. Ωστόσο, η χώρα που θα ζητήσει να γίνει μέλος θα πρέπει να πληροί τα κριτήρια προσχώρησης τα οποία ορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης το 1993 γνωστά και ως «κριτήρια της Κοπεγχάγης» (European Commission n.d.).

Οι Ευρωπαίοι ηγέτες, προσέφεραν την ιδιότητα του μέλους της ΕΕ στην Αλβανία, τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, το Κοσσυφοπέδιο, το Μαυροβούνιο, τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας και τη Σερβία, με σκοπό να ενισχυθεί η δημοκρατία και το κράτος δικαίου στις περιοχές αυτές (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2021). Επιπλέον, θεωρούσαν ότι η προοπτική της ένταξης στην ΕΕ θα σταθεροποιούσε την περιοχή, και θα οδηγούσε τις κυβερνήσεις των Δυτικών Βαλκανίων στην επίλυση

Πηγή: <https://www.telos-eu.com/fr/politique-francaise-et-internationale/balkans-occidentaux-la-pandemie-va-t-elle-conduire.html>

των διμερών διαφορών τους, που υπάρχουν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας τη δεκαετία του 1990. Ωστόσο, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων βρίσκονται μακριά από την ένταξη στην ΕΕ και η πρόοδος στην επίλυση των περιφερειακών διαφορών τους ακόμα δεν έχει φτάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο.

Η ΕΕ, από την πλευρά της, έχει δηλώσει ότι δεσμεύεται για τη διεύρυνση, όμως πολλά κράτη-μέλη παραμένουν επιφυλακτικά για την πορεία αυτή. Ωστόσο, στη Σύνοδο Κορυφής για τα Δυτικά Βαλκάνια που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2021 στη Σλοβενία, οι ηγέτες της ΕΕ έκαναν αναφορά για την ευρωπαϊκή προοπτική της περιοχής και επιβεβαίωσαν, εκ νέου, τη δέσμευσή τους αναφορικά με τη διαδικασία διεύρυνσης (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021). Αξίζει να αναφερθεί ότι οι ενταξιακές συνομιλίες του Μαυροβουνίου και της Σερβίας έχουν σημειώσει μικρή πρόοδο από τότε που ξεκίνησαν το 2012 και το 2014 αντίστοιχα.

Από την άλλη πλευρά, η Γαλλία τον Οκτώβριο του 2019, μπλόκαρε την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Αλβανία και τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, παρόλο που οι δύο χώρες είχαν πραγματοποιήσει όλες τις μεταρρυθμίσεις που τους είχε ζητηθεί από την ΕΕ. Η Γαλλία δικαιολόγησε τη στάση αυτή υποστηρίζοντας ότι το κράτος δικαίου έπρεπε να εδραιωθεί σταθερά στις υποψήφιες χώρες πριν από την ένταξη (Euronews, 2019). Στη συνέχεια, τον Μάρτιο του 2020, οι Ευρωπαίοι ηγέτες συμφώνησαν να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις με τις δύο χώρες, αλλά η Βουλγαρία με τη σειρά της μπλόκαρε την επίσημη έναρξη των συνομιλιών (Σκαϊ, 2020). Επιπρόσθετα, η Βοσνία απέχει ακόμη πολύ από το να πληροί τα κριτήρια για την έναρξη συνομιλιών λόγω της πολιτικής δυσλειτουργίας που επικρατεί.

Η απογοήτευση των πολιτών

Ο λαός των Δυτικών Βαλκανίων έχει απογοητευτεί από τη στάση της ΕΕ καθώς θεωρούν ότι η ένταξη δεν αποτελεί πλέον ρεαλιστική προοπτική. Οι χρονοβόρες διαδικασίες αλλά και η καθυστέρηση της διεύρυνσης συνέβαλε στην επιβράδυνση των μεταρρυθμίσεων. Επίσης, ενισχύθηκε η επιρροή από εξωτερι-

κούς δρώντες, όπως της Ρωσίας, της Κίνας και της Τουρκίας (Μάιερ, 2020) ενώ παράλληλα ενθάρρυνε πολλούς πολιτικούς να στραφούν στην εθνικιστική ρητορική, αναζωπυρώνοντας τις εντάσεις μεταξύ και εντός των χωρών Ερζεγοβίνη, η οποία κινδυνεύει να κατακερματιστεί (Nafteporiki, 2021), αλλά υπάρχει επίσης η πιθανότητα να αναζωπυρωθούν και άλλες διαφορές, όπως αυτή μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, από την πλευρά της, προσπάθησε να ενσωματώσει τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων και να τις σταθεροποιήσει μέσω της διεύρυνσης, αλλά αυτή η διαδικασία έχει πλέον παγώσει. Οι διαπραγματεύσεις ένταξης του Μαυροβούνιου και της Σερβίας έχουν σημειώσει μικρή πρόοδο (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021) ενώ η ΕΕ δεν έχει ξεκινήσει ακόμα συζητήσεις με την Αλβανία και τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, όπως έχει υποσχεθεί. Στο μεταξύ, το Κόσοβο απέχει πολύ από το να αρχίσει συνομιλίες και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη κινδυνεύει με διάσπαση.

Η ευρωπαϊκή προοπτική προς όφελος της ΕΕ;

Πολλά κράτη- μέλη της ΕΕ έχουν εκφράσει την ανησυχία τους για τον κίνδυνο ότι οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων μπορούν να διαταράξουν τη λειτουργία της Ένωσης σε περίπτωση ενσωμάτωσής τους. Παράλληλα, οι μεταρρυθμίσεις στα Δυτικά Βαλκάνια δεν συμμορφώνονται με τα κριτήρια της ΕΕ, ίσως γιατί η ένταξη στην ΕΕ φαίνεται όλο και πιο μακρινός στόχος. Η έλλειψη αξιοπιστίας της προοπτικής ένταξης στην ΕΕ συνέβαλε επίσης στη δημοκρατική οπισθοδρόμηση και επέτρεψε στη Ρωσία και στην Κίνα να αποκτήσουν επιρροή στην περιοχή. Ωστόσο, η πρόσφατη εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία (Φεβρουάριος 2022) αποδεικνύει ότι η ΕΕ θα πρέπει να ενωθεί στο εσωτερικό της σε όλους τους τομείς και να μην εγκαταλείψει την προοπτική της διεύρυνσης, η οποία κρίνεται απαραίτητη καθώς παραμένει το πιο ισχυρό της μέσο για να προωθήσει την περιφερειακή συμφιλίωση, να προωθήσει την χρηστή διακυβέρνηση και να μειώσει τη ρωσική επεκτατική πολιτική που ακολουθεί το τελευταίο διάστημα.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΝΕΟΛΑΙΑ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2022 ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑΣ 2019 – 2027

ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΑΚΡΙΤΙΔΟΥ

Πολιτικός Επιστήμονας

Εισαγωγή

Με αφορμή την κοινωνικο-οικονομική κρίση που προκάλεσε η πανδημία της Covid-19, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 15 Σεπτεμβρίου 2021, πρότεινε την ανάδειξη του 2022 σε Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας. Ο σκοπός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, τις περιφερειακές και τοπικές αρχές είναι να τιμήσει και να στηρίξει τη νεολαία, η οποία κατά τη διάρκεια της πανδημίας έκανε τις μεγαλύτερες θυσίες (Επιτροπή 2021).

Ως γνωστόν, ο νεανικός πληθυσμός είναι το μέλλον κάθε κοινωνίας και χάρη στα διάφορα γνωρίσματα του όπως είναι για παράδειγμα η εξωστρέφεια, ο οραματισμός, η κοινωνικοποίηση κ.ά. αποτελεί και το πιο δυναμικό κομμάτι της. Ωστόσο, τα τελευταία δυο χρόνια λόγω της πανδημίας του Covid-19, οι νέοι και οι νέες αναγκάστηκαν να βιώσουν σημαντικούς περιορισμούς, οι οποίοι δημιούργησαν αρνητικό αντίκτυπο στην καθημερινότητά τους, αλλά πρωτίστως υπήρξαν εμπόδιο στους δυο σημαντικότερους τομείς της καθημερινότητάς τους: την εκπαίδευση και την απασχόληση.

Δίνοντας βάση, λοιπόν, στις στερήσεις που βίωσαν, οι νέοι, πλέον, βρίσκονται στο επίκεντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όπως ανέφερε και η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κ. Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν στις δηλώσεις της για το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας: *οι νέοι και οι νέες βρίσκονται στο επίκεντρο της χάραξης πολιτικής και των πολιτικών προτεραιοτήτων μας* (Επιτροπή 2021).

Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2019 – 2027

Παρ' όλο που η ανάγκη για ενίσχυση και στήριξη των νέων έγινε απαραίτητη εν έτη 2022, πρέπει να αναφερθεί πως οι πολιτικές για τον τομέα της νεολαίας δεν δημιουργήθηκαν πρόσφατα λόγω της αναγκαιότητας που προαναφέρθηκε, αλλά προϋπήρχαν. Πιο συγκεκριμένα, το 2009 το Συμβούλιο ενέκρινε την υιοθέτηση ενός πλαισίου συνεργασίας για τον τομέα της νεολαίας, την Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2010 – 2018 με στόχο 1) τη δημιουργία και τη παροχή ίσων

Για την επίτευξη όλων των παραπάνω η στρατηγική νεολαίας επικεντρώνεται σε τρεις βασικές λέξεις: ενεργοποίηση, σύνδεση, ενίσχυση της ΕΕ για τη νεολαία 2018).

Η «ενεργοποίηση» αφορά στην ανάγκη των νέων να τοποθετηθούν αναφορικά με το μέλλον της ΕΕ μέσω της συμμετοχής σε διάλογο για τη νεολαία, καθώς και τη συμμετοχή τους στο δημοκρατικό βίο. Με τον όρο «σύνδεση» επιδιώκεται να δοθούν «ευκαιρίες διεύρυνσης και δημιουργίας επαφών μεταξύ των νέων» μέσα από προγράμματα κινητικότητας και δράσεις αλληλεγγύης, ενώ με την «ενίσχυση» να ενισχυθούν οι νέοι με δεξιότητες και χρησιμα εργαλεία μέσω κοινωνικομορφωτικών δεξιοτήτων (Επιτροπή, Ενεργοποίηση, σύνδεση και ενίσχυση των νέων: νέα στρατηγική της ΕΕ για τη νεολαία 2018).

Συμπερασματικά

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι από πλευράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταβάλλονται σημαντικές προσπάθειες ώστε αφενός να αναγνωριστούν οι θυσίες της νεολαίας κατά τη διετία 2020-2021, αφετέρου γίνονται αντιληπτές ο πιθανός αντίκτυπος και οι επιπτώσεις που έχει προκαλέσει η πανδημία (έλλειψη ευκαιριών, αποκλεισμός). Μέσω της εν λόγω στρατηγικής επιδιώκεται η ενίσχυση της φωνής των νέων πολιτών της, συμβαδίζοντας με τις αλλαγές και τις ανάγκες της εποχής (ψηφιακή εποχή), με σκοπό την παροχή των αναγκαίων εκείνων εφοδίων και εργαλείων, ώστε οι νέοι να ανταποκριθούν στις νέες προκλήσεις.

ευκαιριών στους νέους τόσο στον τομέα της εκπαίδευσης όσο και της εργασίας και 2) να ενθαρρύνει τους νέους να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία (Commission 2018).

Η επίτευξη τω στόχων πραγματοποιήθηκε μέσω πρωτοβουλιών παρακίνησης όπως είναι η μη τυπική εκπαίδευση, η συμμετοχή σε εθελοντικές δραστηριότητες, η εργασία για νέους, προγράμματα κινητικότητας και η ενημέρωση. Επιπροσθέτως, ένας ακόμα τρόπος επίτευξης των παραπάνω στόχων είναι η διασφάλιση ότι κατά τη διαμόρφωση, την εφαρμογή και την αξιολόγηση πολιτικών? και δράσεων σε σημαντικούς τομείς για τη νεολαία, όπως είναι η υγεία, η απασχόληση, η εκπαίδευση κ.λπ., θα λαμβάνονται υπόψη και οι ανάγκες των νέων. Συνεπώς, για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής 2010 – 2018 προτάθηκαν πρωτοβουλίες στους παρακάτω τομείς: απασχόληση και επιχειρηματικότητα, κοινωνική ένταξη, συμμετοχή, εκπαίδευση και κατάρτιση, υγεία και ευεξία, εθελοντικές δραστηριότητες, νεολαία και κόσμος, δημιουργικότητα και πολιτισμός (Union n.d.).

Ήδη από το 2016 κρίθηκε αναγκαία η ανάληψη δράσης για τη στήριξη στη νεολαία. Σύμφωνα με τη Eurostat, παρά τη ν οικονομική ανάκαμψη, οι νέοι συνεχίσαν να βρίσκονται σε επικίνδυνη θέση. Αναλυτικότερα, το 29% των νέων ηλικίας 16- 29

αντιμετώπιζε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού καθώς το 11,6% των νέων ηλικίας 15-24 βρισκόταν εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (NEETs) (Επιτροπή, Ενεργοποίηση, σύνδεση και ενίσχυση των νέων: νέα στρατηγική της ΕΕ για τη νεολαία 2018).

Με σκοπό την στήριξη της νεολαίας, η Επιτροπή με ανακοίνωση το Δεκέμβριο του 2016 δεσμεύτηκε για μια νέα στρατηγική νεολαίας μετά το 2018, με τους εξής 11 βασικούς στόχους: σύνδεση της ΕΕ με τη νεολαία, ισότητα όλων των φύλων, κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς, ενημέρωση και εποικοδομητικός διάλογος, ψυχική υγεία και ευεξία, αγροτική νεολαία, ποιοτική απασχόληση για όλους, ποιοτική μάθηση, συμμετοχή για όλους, βιώσιμη πράσινη Ευρώπη, οργανώσεις νεολαίας και ευρωπαϊκά προγράμματα. (Union χ.χ.) Μέσω των 11 αυτών στόχων, η στρατηγική επιθυμεί βοηθήσει τους νέους να λάβουν τις κατάλληλες δεξιότητες για το μέλλον, να περιορίσει όσο το δυνατό περισσότερο τον κοινωνικό αποκλεισμό των νέων, να τους κάνει ενεργούς πολίτες της ΕΕ και μέσω του διαλόγου να προκύψουν οι καταλληλότερες αποφάσεις για τα ζητήματα της νεολαίας σε τομείς που τους αφορούν άμεσα (πχ εκπαίδευση, υγεία).

ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑΣ: Η ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ

ΤΗΣ ΕΥΑΣ ΚΑΡΑΜΙΧΑΛΗ

MSc in Peace and Conflict Studies,
Uppsala University

*“Τι φορούσα, γιατί τώρα,
τι δουλειά είχα εκεί;
Συνηθίσαμε η βία
νά ‘χει πάντα αφορμή²”*

Εισαγωγή

Η φετινή 8η Μάρτη στη χώρα μας είναι, αναπόφευκτα, συνυφασμένη με όλες τις γυναίκες – θύματα γυναικοκτονιών. Η φετινή 8η Μάρτη στην Ελλάδα εντόνως μας υπενθυμίζει, ότι οι έμφυλες ανισότητες συνεχίζουν να κυριαρχούν στη χώρα μας, στην Ευρώπη και στον κόσμο όλο – σε διαφορετικό βαθμό – καθιστώντας τα φεμινιστικά αιτήματα κάθε άλλο παρά παρωχημένα ή γραφικά. Με την Ελλάδα να βρίσκεται συνεχώς στην τελευταία θέση των Ευρωπαϊκών στατιστικών ερευνών για την ισότητα των φύλων (EIGE 2020), την ίδια στιγμή που το 58% των γυναικών, παγκοσμίως, που πέθαναν εντός του 2020 δολοφονήθηκαν από χέρια

συντρόφου (UNODC 2021, 18), το παρόν άρθρο επιδιώκει να αναδείξει πώς η έμφυλη βία στις διάφορες εκφάνσεις της αποτελεί δομικό γνώρισμα των κοινωνιών μας. Σε αυτό το πλαίσιο, οι γυναικοκτονίες, δηλαδή η από πρόθεση ανθρωποκτονία γυναικών από σύντροφο ή πρώην σύντροφο, επειδή είναι γυναίκες (ΔΙΟΤΙΜΑ 2019), δεν προκύπτουν ως μεμονωμένα περιστατικά. Το άρθρο καλεί την/τον αναγνώστρια/η να συλλογιστεί την έμφυλη βία ως μία παθογένεια που εκδηλώνεται διαχρονικά εξαιτίας της πατριαρχίας, που φαίνεται να παραμένει κυρίαρχος τρόπος οργάνωσης της οικογένειας και της κοινωνίας εν γένει.

² Παράφραση του παραδοσιακού τραγουδιού «Μανεξέδες και Ζουμπούλια» από την αρτιβιστική κολεκτίβα ατόμων Οιστρογόνες.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑ

Ως πατριαρχία, ορίζεται «ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα σε άνδρες που [...] επιτρέπουν και εδραιώνουν τη δυνατότητα κυριαρχίας των ανδρών επί των γυναικών» (Hartmann 1979, 26). Συνεπώς, η ανδρική υπεροχή δεν είναι ζήτημα βιολογικό, μία κατάσταση που διαμορφώνεται από φύση επειδή οι γυναίκες γεννιούνται υποδεέστερες των ανδρών. Αντίθετα, και με βάση το μοντέλο της φεμινίστριας και φιλοσόφου Judith Butler που ορίζει το φύλο ως μία επαναλαμβανόμενη κοινωνική έκφραση, η ανδρική κυριαρχία είναι αποτέλεσμα του πολιτισμικού καθεστώτος στο οποίο ζούμε (1999, 176). Η επιτελεσματικότητα των υποκειμένων, όσα δηλαδή κάνουν οι άνθρωποι, οδηγούν στη διαμόρφωση έμφυλων ταυτοτήτων, οι οποίες υπηρετούν εκείνες τις κοινωνικές συμβάσεις που ορίζει το δίπτυχο άνδρας-γυναίκα (West and Zimmerman 1987, 140). Με άλλα λόγια το φύλο ως κοινωνικά δομημένη έννοια «διαμορφώνει τα βιολογικά άτομα σε έμφυλα υποκείμενα με συγκεκριμένες συμπεριφορές και δραστηριότητες» (Στρατηγάκη 2007, 27). Έτσι, σε μία πατριαρχική κοινωνία παρατηρούμε την υπεροχή των ανδρών σε θέσεις ισχύος και τη γυναίκα σε πολλαπλούς ρόλους φροντίστριας, και στην αναπαραγωγή της κοινότητας. Η γυναίκα καλείται να προσφέρει και στην παραγωγή βιώνοντας, όμως, τον περιορισμό ή/και τον έλεγχο της εργατικής της δύναμης. Επίσης, παρατηρούμε το κράτος να

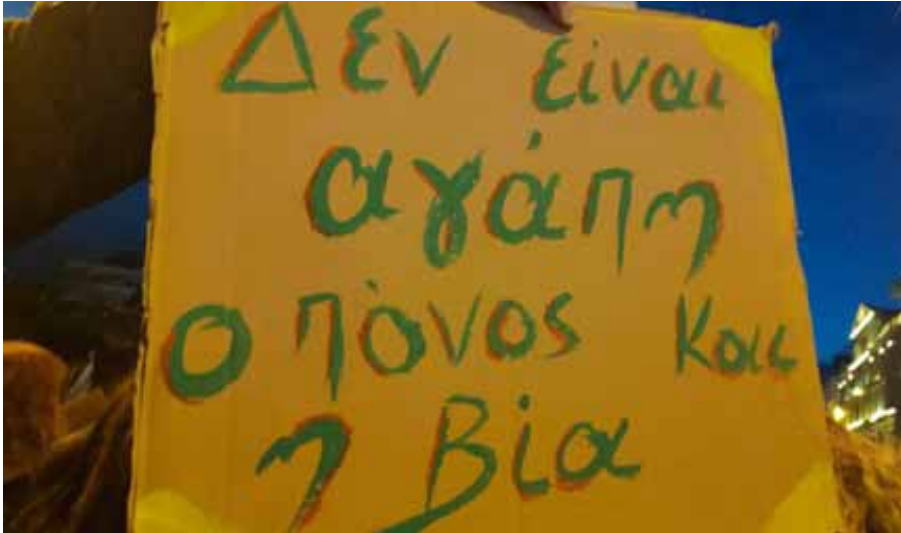
λαμβάνει έμφυλο χαρακτήρα, με τους θεσμούς του να αποτελούνται στην πλειοψηφία από άνδρες, και να διαμορφώνονται στη βάση του αφηγήματος που συνδέει την προστασία και την ασφάλεια με την αρρενωπότητα (Sjoberg 2013).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΗΝ ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ

Εν ολίγοις, η πατριαρχία είναι ένα σύστημα αναπαραγωγής κοινωνικών σχέσεων στη βάση δομικών και ιδεολογικών ιεραρχιών που προκρίνουν την αρρενωπότητα επί της θηλυκότητας. Έτσι, η σχέση μεταξύ των δυο φύλων διαμορφώνεται σε σχέση εξουσίας, της οποίας η επιβολή επιδιώκεται συχνά και με τη χρήση βίας. Είτε πρόκειται για βιασμό, είτε για σεξουαλική παρενόχληση ή για γυναικοκτονία, πρέπει να επισημανθεί ότι η έμφυλη βία δεν αποτελεί ακραία μορφή έκφρασης πάθους και αγάπης. Η φεμινιστική κοινωνιολογία επισημαίνει ότι οι άνδρες συντηρούν το σύστημα έμφυλων ρόλων για να δικαιολογήσουν μια καταπιεστική, εκμεταλλευτική ιεραρχία (Wade 2018). Σύμφωνα μ' αυτήν την άποψη, οι γυναίκες καλούνται να υπηρετήσουν το κοινωνικό τους φύλο, καθώς το πατριαρχικό σύστημα επιβραβεύει τη συνέπεια προς έμφυλες νόρμες (ό.π.). Η ασυνέπεια, από την άλλη, υποδηλώνει αντίσταση στις έμφυλες διακρίσεις και, συνεπώς, θέτει την κύρια δυαδική αντίληψη που συντηρεί την ετεροφυλοφιλική εξουσία σε κίνδυνο. Η βίαιη εναντίωση, λοιπόν, απέναντι στο κυριαρχούμενο φύλο, όπως το σύστημα το ορίζει, τείνει να εκλαμβάνεται ως

δικαίωμα της αρρενωπότητας και να κανονικοποιείται.

Ενώ σε ένα πρώτο στάδιο είναι αναμενόμενο να ισχυριστούμε ότι η επιδίωξη διατήρησης της εξουσίας που πηγάζει από την ανδρική υπεροχή αποτελεί την κινητήριο δύναμη άσκησης έμφυλης βίας, οι περισσότερες/οι φεμινίστριες/ές θεωρητικοί υποθετούν μια πιο σφαιρική προσέγγιση. Η Gavey επισημαίνει ότι δεν είναι πάντα σαφές αν η εξουσία αποτελεί κίνητρο, μέσο ή αποτέλεσμα άσκησης έμφυλης βίας (2005, 35). Αυτή η συλλογιστική πορεία οδηγεί σε ακαδημαϊκά συμπεράσματα που θέλουν την ενδοοικογενειακή βία όχι μόνο ως τρόπο διατήρησης του εξουσιαστικού προνομίου, αλλά και ως μέσο απόκτησής του (Websdale 2010, 242–43). Η Cossins αναπτύσσει περαιτέρω την ιδέα, εστιάζοντας στην έννοια της αρρενωπότητας. Η αρρενωπότητα τοποθετεί το ζήτημα της εξουσίας στο κέντρο της ιστορίας του ανδρισμού και συνδέει τον ανδρισμό με άλλες ταυτότητες, πέραν αυτής του φύλου, όπως η φυλή, η τάξη, η εθνικότητα, η θρησκεία και η σεξουαλικότητα (Cossins 2000). Εντός των διαφορετικών ταυτοτήτων διαμορφώνονται ανδρικές ιεραρχίες, στις οποίες ο άνδρας λαμβάνει εξουσία, άλλοτε λιγότερη κι άλλοτε περισσότερη (ό.π.). Επομένως, ο άνδρας μπορεί να ασκήσει έμφυλη βία όχι μόνο επειδή αισθάνεται υπεροχή αλλά και όταν αισθάνεται ανίσχυρος. Η κακοποιητική πράξη, δεν χάνει τον εξουσιαστικό της σκοπό, αλλά αποτελεί τόσο τρόπο διατήρησης και άσκησης αρρενωπότητας όσο και τρόπο επίτευξής της.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συμπερασματικά, καθίσταται ξεκάθαρο ότι η έμφυλη βία αποτελεί απόρροια πατριαρχικών, και συνεπώς, άνισων κοινωνιών που ευνοούν αδικίες και βιαιότητες στην προσπάθεια διατήρησης ή απόκτησης υπεροχής. Κλείνοντας, θα ήταν χρήσιμο να θέσουμε το ερώτημα γιατί, σαν κοινωνία, μας απασχολούν τα έμφυλα ζητήματα περισσότερο αυτόν τον καιρό. Η απάντηση έγκειται σε δύο σημεία.

Αρχικά, οι ισχυρές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας, επηρέασαν δυσανάλογα τις γυναίκες σε ό,τι αφορά την οικονομική και ψυχική τους ασφάλεια, καθώς και τη σωματική τους ακεραιότητα (Schulmeister 2022), οδηγώντας σε μια τραγική οπισθοδρόμηση στον τομέα της ισότητας φύλων. Τα ποσοστά ενδοοικογενειακής βίας γνώρισαν πρωτοφανή αύξηση (UN WOMEN 2020), με τον βίαιο μισογυνισμό να ανθίζει στη σκιά της πανδημίας, όπως δήλωσε ο Γενικός Γραμματέας

Ηνωμένων Εθνών (Guterres 2021). Δεύτερον, το ξέσπασμα του ελληνικού me-too έχει συμβάλει σημαντικά στο να είμαστε πιο ευαισθητοποιημένες/οι σε θέματα βίας, έμφυλης και μη. Η τοποθέτηση των έμφυλων ζητημάτων στον δημόσιο λόγο, όπως τη βιώνουμε τον τελευταίο ένα χρόνο στη χώρα μας, είναι πολύτιμη, προσδίδοντας ορατότητα και δύναμη στις φεμινιστικές συλλογικότητες και στα θύματα – επιζώσες.

Την ίδια στιγμή, ωστόσο, ουσιαστικές θεσμικές αλλαγές παραμένουν ανύπαρκτες στην Ελλάδα. Η υποβάθμιση σχετικών κεντρικών κρατικών υπηρεσιών, το νομοσχέδιο για την υποχρεωτική συνεπιμέλεια³, η προώθηση αναχρονιστικού υλικού προγεννητικής αγωγής, υπονομεύουν, σημαντικά, την όποια πρόοδο έχει σημειωθεί ως τώρα. Η νομική τελμάτωση ως προς το ζήτημα της αναγνώρισης του όρου γυναικοκτονία από το ελληνικό δικαστικό σύστημα και η συχνή

ολιγωρία και συγκάλυψη των αστυνομικών και εισαγγελικών αρχών (The Press Project 2021; 2022), έρχονται να ενισχύσουν την κουλτούρα βιασμού και ενοχοποίησης του θύματος. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πρόσφατα παρακολουθήσαμε το κάλεσμα ευρωβουλευτριών/ών προς την Επιτροπή για τη συμπερίληψη της έμφυλης βίας ως έγκλημα στο ευρωπαϊκό δίκαιο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2021), διαμορφώνοντας ελπίδες για την, καθυστερημένη μεν, ενθαρρυντική δε, ανάπτυξη στοχευμένου ισχυρού νομικού ευρωπαϊκού πλαισίου στον τομέα της βίας κατά των γυναικών. Στο ίδιο πλαίσιο, η Επιτροπή εξέδωσε οδηγία με κανόνες ενωσιακού επιπέδου, προωθώντας την ποινικοποίηση της έμφυλης βίας και μία σειρά μέτρων για ουσιαστική στήριξη σε θύματα έμφυλης βίας (European Commission 2022). Δυστυχώς, όμως, όσο το ελληνικό κράτος απέχει από τέτοιου είδους πρακτικές ή δρα ανασταλτικά, η κατάκτηση της ουσιαστικής (de facto) έμφυλης ισότητας και ασφάλειας των θηλυκοτήτων καθίστανται ολοένα και πιο δύσκολοι στόχοι.

³ Η δημόσια συζήτηση που ξέσπασε γύρω από την τροποποίηση των διατάξεων για τη γονική μέριμνα, μας καλεί να εστιάσουμε στο συμφέρον του παιδιού και στο βαθμό που η εν λόγω υποχρεωτική συνεπιμέλεια συμβάλει στην ισότητα των φύλων. Υπό το προαναφερθέν νομοσχέδιο, οποιεσδήποτε εξαιρέσεις απαιτούν παραπομπή στη δικαιοσύνη (Παντελίδου 2020) και, συνεπώς, μια μακρά δικαστική πορεία, με τα θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης (κατά πλειοψηφία γυναίκες και παιδιά) να μένουν εκτεθειμένα. Όπως επισήμαναν διεθνείς οργανισμοί για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η υποχρεωτική συνεπιμέλεια αντιτίθεται σε Διεθνείς Συμβάσεις (πχ. Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης), παρεμποδίζοντας την εξασφάλιση δικαιωμάτων των επιζουσών και επιζώντων ενδοοικογενειακής βίας, καθώς και των παιδιών - μαρτύρων/θυμάτων (Amnesty International 2021; Human Rights Watch 2021).

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ, ΑΙΤΟΥΝΤΕΣ ΑΣΥΛΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ, ΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΣΟΥΗΔΙΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΦΟΥΣΚΑΣ⁴

ZORAN LAPOV⁵

FABIOLA ORTEGA DE MORA⁶

BERND PARUSE⁷

⁴ Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Δημόσιας Υγείας, Σχολή Δημόσιας Υγείας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

⁵ PhD, Department of Education, Languages, Intercultures, Literatures and Psychology (FORLILPSI), University of Florence (UNIFI), Ιταλία.

⁶ PhD Candidate, Universidad Pablo de Olavide, Sevilla, Ισπανία.

⁷ European Migration Network (EMN), Swedish Migration Agency, Σουηδία.

Εισαγωγή

Τόσο τα θέματα της μετανάστευσης όσο και του ασύλου αποτελούν κεντρικά θέματα στην διακυβέρνηση της μετανάστευσης διεθνώς (Fouskas, 2021a, 2021b). Κάθε μέρα, σε όλο τον κόσμο, τα άτομα παίρνουν την πιο δύσκολη απόφαση στη ζωή τους: Να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους αναζητώντας καταφύγιο και μια ασφαλέστερη και καλύτερη ζωή. Ο αριθμός των ανθρώπων που έχουν εκτοπιστεί βίαια έχει διπλασιαστεί τα τελευταία χρόνια. Οι άνθρωποι μεταναστεύουν για διάφορους λόγους, που κυμαίνονται από την ασφάλεια, την οικονομία, τη δημογραφία, τις φυσικές καταστροφές, την εξαθλίωση και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έως τη φτώχεια και την κλιματική αλλαγή. Σε όλο τον κόσμο, οι κοινωνίες βρίσκονται αντιμέτωπες με μια μεταναστευτική κρίση της πιο μαζικής κλίμακας από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ένα άτομο αποφασίζει να μεταναστεύσει είτε μόνο του είτε με μέλη του νοικοκυριού στο οποίο ανήκει αφού έχει προηγουμένως αξιολογήσει: τους κινδύνους που συνοδεύουν τη μετανάστευση, αλλά και τις ευκαιρίες και τα οφέλη που υπόσχεται. Οι άνθρωποι αποφασίζουν να μεταναστεύσουν για να είναι κοντά στην οικογένειά τους, να μπορούν να σπουδάσουν, να έχουν καλύτερες προοπτικές στη ζωή, να ξεφύγουν από τον πολιτικό και κοινωνικό καταναγκασμό ή τις διώξεις. Οι παράγοντες ώθησης είναι αυτοί που παρακινούν τα άτομα να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, ενώ

οι παράγοντες έλξης είναι αυτοί που τα έλκουν σε μια συγκεκριμένη χώρα. Το καλοκαίρι του 2015, το «μακρύ καλοκαίρι της μετανάστευσης», χιλιάδες άτομα κυρίως από τη Συρία που εγκατέλειψαν τις εμπόλεμες ζώνες, ακολούθησαν τη βαλκανική οδό αποτελώντας μια από τις μεγαλύτερες μετακινήσεις μεταναστών προς την Ευρώπη τα τελευταία χρόνια (Rea, Martiniello, Mazzola, Meuleman, 2019) με επείγουσες ανθρωπιστικές ανάγκες, καθιστώντας το πάνω από όλα «κρίση υποδοχής προσφύγων». Μετανάστες και πρόσφυγες από χώρες όπως η Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ συνεχίζουν να φτάνουν στην Ελλάδα αναζητώντας ασφάλεια ή για να φτάσουν σε άλλους προορισμούς στην ΕΕ. Ο FitzGerald (2019:3-4) αναφέρει ότι το 2016, η ΕΕ, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία αναγνώρισαν αιτούντες άσυλο (ή άλλο καθεστώς) σε περίπου 735.000 άτομα και το ποσοστό αναγνώρισης ήταν 48% στην ΕΕ, 23,2%, στην ΗΠΑ, 62,2% στον Καναδά και 32,8% στην Αυστραλία. Τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, και Σουηδία καθώς και οι ΥΤΧ σε αυτά αντιμετωπίζουν προκλήσεις. Παρακάτω επιχειρείται μια επισκόπηση της κατάστασης και των προκλήσεων διαχείρισης των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών και για τους ίδιους τους ΥΤΧ στα τέσσερα ανωτέρω κράτη-μέλη της ΕΕ (Ελλάδα - Θ. Φούσκας, Ιταλία - Ζ. Λαρον, Ισπανία - F. Ortega de Mora, Σουηδία - Β. Parusel) λαμβάνοντας υπόψη

ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα, το νομικό πλαίσιο και τη μεταναστευτική πολιτική του κάθε κράτους-μέλους:

Μετανάστευση προς την Ελλάδα

Η Ελλάδα γνώρισε ροές μεταναστών από γειτονικές βαλκανικές χώρες και τις Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990, καθώς και από την Αφρική, τη Μέση Ανατολή και την Ασία στις αρχές του 2010 (Fouskas and Tseurenis, 2014). Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η Ελλάδα ήταν κυρίως μια χώρα που δεχόταν μετανάστες, παρά μια χώρα από την οποία μετανάστευσαν πολίτες. Τα στατιστικά της απογραφής αποδεικνύουν ότι, το 1981, διέμεναν στην Ελλάδα 180.000 υπήκοοι τρίτων χωρών (ΥΤΧ), που αντιστοιχούσαν στο 2% του συνολικού πληθυσμού, εκ των οποίων το 63% ήταν από πιο ανεπτυγμένες χώρες. Στην απογραφή του 1991, αν και δεν υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στους αριθμούς, λιγότερο από το 50% των ΥΤΧ ήταν από ανεπτυγμένες χώρες. Ωστόσο, στην απογραφή του 2001, ο αριθμός των ΥΤΧ συμπεριλαμβανομένων 762.000 ατόμων που διαμένουν στην Ελλάδα χωρίς ελληνική υπηκοότητα. αυτοί αποτελούσαν το 7% του συνολικού πληθυσμού, που εκείνη την εποχή ήταν λίγο πάνω από 11 εκατομμύρια. Η απογραφή του

2011 (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2014) κατέγραψε 912.000 ΥΤΧ στην Ελλάδα, αύξηση 150.000 ατόμων από το 2001. Μεταξύ 2015 και 2017, οι εισερχόμενοι πρόσφυγες ήταν κυρίως από τη Συρία. Οι τρέχουσες μεταναστευτικές ροές είναι μικτές, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών, των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων. Στις 31 Δεκεμβρίου 2021, υπήρχαν 693.517 Υπήκοοι Τρίτων Χωρών (ΥΤΧ) που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα, 59.216 δικαιούχοι διεθνούς προστασίας, 213.016 πολίτες της ΕΕ και συνολικά 965.749 νόμιμοι μετανάστες (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2021γ, 2021δ). Σύμφωνα με την Υπηρεσία Ασύλου (2021), ο αριθμός των αιτήσεων ασύλου από υπηκόους τρίτων χωρών εντός της ελληνικής επικράτειας πολλαπλασιάστηκε μεταξύ 2013 και 2019: από 4.814 αιτήσεις το 2013 (μηνιαίος μέσος όρος 688 αιτήσεων), δηλαδή αύξηση 14,3% μεταξύ 2013 και 2014. Το 2014, υπήρξαν 9.431 αιτήσεις με μηνιαίο μέσο όρο 786, σημειώνοντας αύξηση 39,8% μεταξύ 2014 και 2015. Το 2015, υπήρξαν 13.186 αιτήσεις με μηνιαίο μέσο όρο 1.099, αύξηση κατά 1% 2013 και 2014. Το 2016, υπήρξαν 51.041 αιτήσεις με μηνιαίο μέσο όρο 4.254, σημειώνοντας αύξηση 14,9% μεταξύ 2016 και 2017. Το 2017, υπήρξαν 58.629 αιτήσεις με μηνιαίο μέσο όρο 4.886, σημειώνοντας αύξηση μεταξύ 4.886, σημειώνοντας 4.886. και 2018. Το 2018 υπήρξαν 66.929 αιτήσεις με μηνιαίο μέσο όρο 5.580. Το 2019, υπήρξαν 77.243 αιτήσεις με μηνιαίο μέσο όρο 6.440 αιτήσεις, σημειώνοντας αύξηση 15,4% μεταξύ 2018 και 2019. Σύμφωνα

με την Υπηρεσία Ασύλου το 2020, ο αριθμός των αιτήσεων ασύλου από ΥΤΧ στην ελληνική επικράτεια ήταν 40.5021 και σε έως 31 Δεκεμβρίου) 28.320. Αναφορικά με την αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα σε 1ο και 2ο βαθμό, αναγνωρίστηκαν 2457 το 2016, 9378 το 2017, 12.797 το 2018, 13.833 το 2019, 26819 το 2020 και 13781 έως 31 Δεκεμβρίου 2021 (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2021α, 2021β). Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2022), ο εκτιμώμενος αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων ανήλθε σε 2.079 (90 % αγόρια), ενώ το 7% ήταν κάτω των 14 ετών. Ο Ν. 4251/2014 «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις» και ο Ν. 4636/2019 «Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις» αποτελούν τα κύρια εργαλεία του εθνικού νομικού πλαισίου. Οι ΥΤΧ αντιμετωπίζουν πολλαπλές προκλήσεις αναφορικά με τη πρόσβαση στην επίσημη απασχόληση με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού τους σε επισφαλείς, χαμηλού κύρους/χαμηλά αμειβόμενες εργασίες, στην επίσημη εκπαίδευση, εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και κατάρτιση, τη στέγαση και την κοινωνική προστασία, την χρήση και πρόσβαση υγεία και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη όπου η πανδημία της νόσου Covid-19 ανέδειξε βαθύτερα προβλήματα και παράγοντες οι οποίοι δυσχεραίνουν την ομαλή κοινωνική ένταξη σε συνδυασμό με εμπόδια που αφορούν τη διαπολιτισμική συνύπαρξη. Για να προωθήσει την ένταξη των ΥΤΧ η χώρα κατήρτισε την Εθνική

Στρατηγική για την Ένταξη Υπηκόων Τρίτων Χωρών το 2013, η οποία περιλάμβανε συγκεκριμένα μέτρα και δράσεις που έπρεπε να εφαρμοστούν σε διαφορετικούς τομείς όπως η παροχή υπηρεσιών, τα εισαγωγικά μαθήματα ελληνικών, την απασχόληση, την υγεία, τη στέγαση, την πολιτική συμμετοχή, την καταπολέμηση των διακρίσεων και τον διαπολιτισμικό διάλογο, αλλά η μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε στην κατάρτιση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων τόσο για τους ΥΤΧ όσο και για τους υπαλλήλους που ασχολούνται με ζητήματα μεταναστών. Το 2019 καταρτίστηκε μια νέα στρατηγική η οποία περιλάμβανε περιλαμβάνει μεταξύ άλλων άξονες δράσεις σχετικά με την εκπαίδευση, την ένταξη στην αγορά εργασίας, τον ρατσισμό και την ξενοφοβία. Το 2021 μια νέα στρατηγική για την κοινωνική ένταξη αιτούντων άσυλο και δικαιούχων διεθνούς προστασίας εστιάζει στην προ-ένταξη των αιτούντων άσυλο, στην κοινωνική ένταξη των δικαιούχων διεθνούς προστασίας, την πρόληψη και αποτελεσματική προστασία από κάθε μορφή βίας, εκμετάλλευσης και κακοποίησης και παρακολούθηση της ενταξιακής πορείας. Η έμφαση στους πέντε άξονες κοινωνικής ένταξης με έμφαση στο τοπικό επίπεδο κρίνεται απαραίτητη.

Μετανάστευση προς την Ιταλία

Όταν κανείς συζητά για το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ιταλία, είναι σημαντικό να ξεκινήσει από ορισμένα κατευθυντήρια στοιχεία: α) Ιστορικά, η χερσόνησος των Απεννίνων ήταν μια χώρα τόσο της ανθρωπίνης κινητικότητας όσο και της εγκατάστασης, β) κατά τη διάρκεια των Παγκοσμίων Πολέμων μέχρι τη δεκαετία του 1980, η Ιταλία ήταν μια χώρα μετανάστευσης, γ) τη δεκαετία του 1970, η Ιταλία αρχίζει να γίνεται χώρα μετανάστευσης, δ) τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, τα ποσοστά μετανάστευσης αρχίζουν να αυξάνονται και η σύνθεση των κοινοτήτων μεταναστών αλλάζει, ε) - η κορύφωση των αφίξεων και των αιτημάτων ασύλου στην Ιταλία καταγράφηκε το 2014-15 στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής προσφυγικής (ή μεταναστευτικής κρίσης) – περίπου 170.100 το 2014 και 153.843 το 2015, στ) εδώ και 14 περίπου χρόνια, η Ιταλία είναι και πάλι χώρα μετανάστευσης (μαζί με τις μεταναστευτικές ροές). Για την καλύτερη κατανόηση της τρέχουσας κατάστασης, είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη δύο δείκτες: 1) μετά από περίπου 50 χρόνια μεταναστευτικών ροών, η Ιταλία δεν μπορεί πλέον να οριστεί ως χώρα πρόσφατης μετανάστευσης ούτε από χρονολογική-χρονική, ούτε από δημογραφική ή ποιοτική άποψη. 2) Στην πραγματικότητα, η Ιταλία στις μέρες μας αποτελεί χώρα μετανάστευσης, μετανάστευσης και διέλευσης. Αριθμοί, Καταβολές, Εμπειρίες: Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία σε εθνικό επίπεδο (Istat, Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικής), ο συνολικός αριθμός αλλοδαπών κατοίκων στην Ιταλία στις 31 Δεκεμβρίου 2020 ανέρχεται σε 5.013.215 άτομα: 2.412.403 είναι άνδρες και 2.600.812 γυναίκες (περίπου 52%). Αντί για μία ή δύο μεγάλες ομάδες, ο ιταλικός πληθυσμός μεταναστών περιλαμβάνει μια ποικιλία από καταγωγή, μεταναστευτικές εμπειρίες, γλώσσες, καθώς και παράγοντες ώθησης και έλξης για μετανάστευση, όπως: απασχόληση, ασφάλεια, διεθνή προστασία, εκπαίδευση, καλύτερο μέλλον για τα παιδιά, υγεία, χειραφέτηση, κ.λπ. Οι πιο εκπροσωπούμενες κοινότητες μεταναστών στην Ιταλία είναι εγγενείς στη Ρουμανία, την Αλβανία, το Μαρόκο, την Κίνα, την Ουκρανία, τις Φιλιππίνες, την Ινδία, το Μπαγκλαντές, την

Αίγυπτο και το Πακιστάν (10 πρώτες). Αναλυτικότερα, οι μεγαλύτερες κοινότητες προέρχονται από τη Ρουμανία (ΕΕ) (1.137.728), την Αλβανία (410.087) και το Μαρόκο (408.179). Θηλυκοποίηση της Μετανάστευσης: Παραδοσιακά, οι μεταναστεύσεις στην Ιταλία ήταν κατά κύριο λόγο «ανδρικές». Με τα χρόνια, το φαινόμενο έγινε ολοένα και πιο «γυναικείο»: από τις πρώτες δέκα, οι κοινότητες με μεγαλύτερο αριθμό γυναικών είναι ιθαγενείς στην Ουκρανία (77,5%), τη Ρουμανία (57,5%) και την Φιλιππίνες (56,5%). Επιπλέον, ορισμένες δημογραφικά λιγότερο εκπροσωπούμενες κοινότητες – που προέρχονται από την Ανατολική Ευρώπη και τη Νότια (λιγότερο Κεντρική) Αμερική, καθώς και κάποιες άλλες περιοχές (π.χ. Πράσινο Ακρωτήριο, Αιθιοπία) – χαρακτηρίζονται από σημαντικές τάσεις θηλυκοποίησης. Νομικό Πλαίσιο και Μεταναστευτικές Πολιτικές: Η εξέλιξη των ιταλικών νόμων για τη μετανάστευση έπρεπε να περιμένει μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980-αρχές της δεκαετίας του 1990 προτού θεσπιστεί ο πρώτος νόμος σχετικά με το θέμα, ως αποτέλεσμα του αυξανόμενου αριθμού μεταναστών εκείνα τα χρόνια. Δεν υπάρχει συγκεκριμένο «Υπουργείο Μετανάστευσης» στην Ιταλία, επομένως τόσο τα θέματα μετανάστευσης όσο και τα θέματα ασύλου αντιμετωπίζονται από το Υπουργείο Εσωτερικών. Στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου, έχουν ιδρυθεί τοπικά Γραφεία Μετανάστευσης για την αντιμετώπιση θεμάτων μετανάστευσης και ασύλου, π.χ. γραφειοκρατικές διαδικασίες και συναφείς υπηρεσίες. Από τη θέσπιση του πρώτου νόμου για τη μετανάστευση στην Ιταλία, η διεθνής ανθρωπινή κινητικότητα έχει κατά κύριο λόγο πλαισιωθεί ως πρόσφατο φαινόμενο και συνδέεται άμεσα – τόσο από την πολιτική όσο και από την κοινή γνώμη – με την έκτακτη ανάγκη, τη δημόσια ασφάλεια (ασφάλεια, φόβος) και την εργασία. Μέτρα Ένταξης, Πρωτοβουλίες και Υπηρεσίες. Λόγω μιας τέτοιας προσέγγισης, οι εθνικές πολιτικές μετανάστευσης αποδεικνύονται σε μεγάλο βαθμό αυστηρές, ελλιπείς και συχνά αναποτελεσματικές, γεγονός που οδήγησε στην ανάπτυξη κατακερματισμένων, αποσπασμένων και μεμονωμένων ενεργειών. Η δημόσια διοίκηση δεν παρέχει πάντα επαρκή ούτε επαρκή καθοδήγηση. Συνεπώς, μεγάλο μέρος των μέτρων ένταξης,

των πρωτοβουλιών και των υπηρεσιών για τους μετανάστες αποκεντρώνεται και διανέμεται μέσω εδαφικών δικτύων και ανατίθεται όλο και περισσότερο στον Τρίτο Τομέα (δηλαδή μη κερδοσκοπικό) που λειτουργεί συχνά σε τοπικό επίπεδο και προσπαθεί επίσης να αμβλύνει τον αντίκτυπο του τις προαναφερθείσες προσεγγίσεις και αντιλήψεις.

Μετανάστευση προς την Ισπανία

Η Ισπανία, παραδοσιακά, ήταν χώρα αποστολής μεταναστών. Ωστόσο, τη δεκαετία του 1980 σημειώθηκε μια σημαντική αλλαγή και άρχισε να είναι χώρα υποδοχής για μεταναστευτικό πληθυσμό. Έγινε χώρα διέλευσης ή/και προορισμού για πολλούς ξένους. Έκτοτε, και ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία, ο αριθμός των μεταναστών στην Ισπανία αυξάνεται σημαντικά. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία που παρουσίασε ο ΔΟΜ (2021) στην Έκθεση Παγκόσμιας Μετανάστευσης 2022, οι μετανάστες αντιπροσώπευαν το 14,2% του συνολικού ισπανικού πληθυσμού το 2020. Αν και αυτός ο πληθυσμός είναι ποικίλος, τα στοιχεία που παρέχονται από το Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικής της Ισπανίας (2022) δείχνουν ότι ο πιο παρών μεταναστευτικός πληθυσμός στην Ισπανία προέρχεται κυρίως από δύο χώρες: το Μαρόκο και τη Ρουμανία, με την τρίτη πιο παρούσα χώρα να είναι το Ηνωμένο Βασίλειο. Σε αυτή τη γραμμή, φάνηκε επίσης πώς υπάρχει ίση εκπροσώπηση ανά φύλο του μεταναστευτικού πληθυσμού, με τις γυναίκες να αποτελούν το 49,9% του πληθυσμού των

μεταναστών και τους άνδρες το 50,1%. Όσον αφορά την ηλικία, μπορεί να φανεί πώς η μέση ηλικία του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ισπανία είναι τα 36 έτη, θεωρούμενη ως ηλικία εργασίας και γόνιμης ηλικίας. Αυτό ευνοεί την αλλαγή της οπισθοδρομικής πυραμίδας που έχει σήμερα η Ισπανία. Λαμβάνοντας υπόψη την κατανομή του μεταναστευτικού πληθυσμού σε ολόκληρη την ισπανική επικράτεια, μπορεί να φανεί πώς σε τέσσερις αυτόνομες κοινότητες υπάρχει σημαντικό ποσοστό του μεταναστευτικού πληθυσμού, συγκεκριμένα σε: Καταλονία, Κοινότητα της Μαδρίτης, Κοινότητα Βαλένθια και Ανδαλουσία. Αυτή είναι μια σημαντική πτυχή που πρέπει να ληφθεί υπόψη δεδομένου του αποκεντρωμένου μοντέλου που χρησιμοποιείται στην Ισπανία. Αν και υπάρχει ένα εθνικό νομοθετικό πλαίσιο που ρυθμίζει ορισμένα από τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του μεταναστευτικού πληθυσμού, όπως το Ισπανικό Σύνταγμα (1978) ή ο Οργανικός Νόμος 4/2000, της 11ης Ιανουαρίου, σχετικά με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των αλλοδαπών στην Ισπανία και την κοινωνική τους ένταξη (τελευταία ενημέρωση το 2021), υπάρχει μια αποκέντρωση όπου οι αυτόνομες κοινότητες έχουν σημαντική αρμοδιότητα σε διάφορα θέματα όπως: Υπηρεσίες Υγείας, Κοινωνικές Υπηρεσίες, Πολιτισμός και Εκπαίδευση. Για το λόγο αυτό, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη οι καταστάσεις και τα μέτρα που αναπτύχθηκαν στις διάφορες περιοχές. Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα επισημαίνοντας τη σημασία του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ισπανία. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (2021)

θεωρεί ότι, για να διατηρήσει τον ίδιο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης, η χώρα χρειάζεται μεγαλύτερο πληθυσμό μεταναστών. Είναι απαραίτητο να αντισταθμιστεί το χαμηλό ποσοστό γεννήσεων και η υψηλή γήρανση του πληθυσμού, καθώς έχει κοινωνικοοικονομικό αντίκτυπο στη χώρα.

Μετανάστευση προς την Σουηδία

Κατά τη διάρκεια της λεγόμενης «μεταναστευτικής κρίσης» του 2015, η Σουηδία ήταν μια από τις κύριες χώρες υποδοχής προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σχεδόν 163.000 αιτήσεις ασύλου καταγράφηκαν στη Σουηδία εκείνο το έτος, με αιτούντες κυρίως από τη Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ. Για μια χώρα στο μέγεθος της Σουηδίας, με περίπου 10,4 εκατομμύρια κατοίκους, αυτή η κατάσταση οδήγησε γρήγορα σε συμφόρηση στο σουηδικό σύστημα ασύλου, ένα υπερπληθυσμένο σύστημα φιλοξενίας για αιτούντες άσυλο και άλλες προκλήσεις για τους σουηδικούς δήμους και διάφορους άλλους δημόσιους φορείς. Αντιδρώντας σε αυτά τα προβλήματα, η σουηδική κυβέρνηση προσπάθησε να περιορίσει τον αριθμό των αιτούντων άσυλο που περνούν τα σύνορα προς τη Σουηδία και να καταστήσει τη χώρα λιγότερο ελκυστική ως προορισμό για τους πρόσφυγες. Εφάρμοσε συνοριακούς ελέγχους και, για ορισμένο χρονικό διάστημα, ελέγχους ταυτότητας εκτός εδαφών σε ταξιδιώτες που προσπαθούσαν να φτάσουν στη Σουηδία με τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Η προηγούμενη

πρακτική της χορήγησης αδειών μόνιμης διαμονής σε άτομα που διαπιστώθηκε ότι χρήζουν προστασίας εγκαταλείφθηκε και η Σουηδία εκδίδει πλέον μόνο προσωρινές άδειες. Αυτές μπορούν αργότερα να μετατραπούν σε μόνιμες άδειες εάν πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Υπήρχε επίσης μια αυστηρότερη προσέγγιση για την οικογενειακή επανένωση και τη χορήγηση αδειών διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους. Ορισμένοι από αυτούς τους περιορισμούς άρτηκαν ξανά αργότερα. Κατά την περίοδο 2016-2021, ο αριθμός των αιτούντων άσυλο μειώθηκε έντονα. Αυτή η εξέλιξη είναι πιθανώς κυρίως συνέπεια διαφόρων ενεργειών σε όλη την Ευρώπη που εφαρμόστηκαν για να καταστήσουν δυσκολότερη την πρόσβαση των αιτούντων προστασία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως η μεταναστευτική συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας και άλλες πολιτικές αποτροπής και συνόρων. Αλλά οι περιοριστικές αλλαγές στη μεταναστευτική πολιτική στη Σουηδία θα μπορούσαν επίσης να παίξουν τον ρόλο τους. Παρά τις μειώσεις αυτές, η Σουηδία είναι μια πολυπολιτισμική χώρα. Σχεδόν δύο εκατομμύρια άνθρωποι (σχεδόν το 20 τοις εκατό του πληθυσμού) που κατοικούν στη Σουηδία σήμερα γεννήθηκαν σε άλλες χώρες, όπως η Συρία, το Ιράκ, η Φινλανδία, η Πολωνία και το Ιράν. Εκτός από τους αιτούντες άσυλο, η Σουηδία δέχεται επίσης πρόσφυγες που επιλέγονται από την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες σε καταυλισμούς προσφύγων στο εξωτερικό και στη συνέχεια τους μεταφέρουν στη Σουηδία. Αυτό

ονομάζεται «επανεγκατάσταση». Η Σουηδία έχει επίσης ένα φιλελεύθερο και καθοδηγούμενο από τους εργοδότες σύστημα για τη μετανάστευση εργαζομένων. Οι μεγαλύτερες επαγγελματικές ομάδες μεταξύ των μεταναστών που έρχονται στη Σουηδία ως εργαζόμενοι είναι ειδικοί στην τεχνολογία των πληροφοριών και επίσης εποχικοί εργαζόμενοι. Επιπλέον, άτομα μετακομίζουν στη Σουηδία για σπουδές σε πανεπιστήμια και ως μέλη της οικογένειας ατόμων που ήδη διαμένουν στη Σουηδία. Ενώ οι πολιτικές για το άσυλο και τους πρόσφυγες έχουν γίνει πιο αυστηρές τα τελευταία χρόνια, η Σουηδία εργάζεται για να βελτιώσει την ένταξη των νεοφερμένων στην κοινωνία. Ο επίσημος στόχος της σουηδικής πολιτικής ένταξης είναι «ίσα δικαιώματα, υποχρεώσεις και ευκαιρίες για όλους, ανεξαρτήτως εθνοτικού ή πολιτισμικού υπόβαθρου». Υπάρχουν μεγάλα ζητήματα που πρέπει να εργαστούμε, όπως ο διαχωρισμός, η ανισότητα και η ανεργία μεταξύ των προσφύγων και των μεταναστών. Τα τελευταία χρόνια, οι δημοσκοπήσεις έδειξαν ότι η σουηδική κοινωνία έχει γίνει πιο αρνητική για τη μετανάστευση και τους πρόσφυγες, σε σύγκριση με παλαιότερες περιόδους. Ως συνέπεια της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία στα τέλη Φεβρουαρίου 2022, μια μεγάλης κλίμακας κατάσταση εκτοπισμού και προσφύγων εκτυλίχθηκε γρήγορα, με εκατομμύρια ανθρώπους από την Ουκρανία να αναζητούν προστασία σε γειτονικές χώρες της ΕΕ και σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Για πρώτη φορά, η ΕΕ αποφάσισε να ενεργοποιήσει την «Οδηγία Προσωρινής

Προστασίας». Σουηδοί πολιτικοί δήλωσαν ότι η Σουηδία θα αναλάβει το μερίδιό της για τους πρόσφυγες από την Ουκρανία. Πώς ακριβώς θα γίνει αυτό και ποιες συνέπειες μπορεί να υπάρξουν για τη Σουηδία μένει να φανεί.

Επίλογος

Οι μετανάστες, οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες αγωνίζονται να επιβιώσουν εν μέσω πολλών κρίσεων κάτω από οριακές και επισφαλείς συνθήκες που επιδείνωσαν την ευπάθεια των εκτοπισμένων ανδρών, γυναικών και παιδιών. Παραδείγματα πρόσφατων προσφυγικών κρίσεων έλαβαν χώρα στη Συρία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν και την Ουκρανία, όπου εκατομμύρια άνθρωποι έχουν εγκαταλείψει τις συγκρούσεις. Οι διώξεις στη Νοτιοανατολική Ασία και την Υποσαχάρια Αφρική έχουν οδηγήσει σε πολλαπλούς εκτοπισμούς. Οι Ροχίνγκια κατέφυγαν στο Μπαγκλαντές λόγω των διώξεων από τον στρατό της Μιανμάρ, σχηματίζοντας έναν από τους μεγαλύτερους προσφυγικούς καταυλισμούς στον κόσμο. Η δίωξη λόγω φυλής και εθνικότητας, θρησκείας, πολιτικής ή πολιτισμού μπορεί να ωθήσει τα άτομα να φύγουν από την πατρίδα τους (European Parliament, 2020s). Ως φαινόμενο λοιπόν, η μετανάστευση σχετίζεται άμεσα με τη μετακίνηση ατόμων ή/και μεγάλων ομάδων πληθυσμού τόσο εντός όσο και μεταξύ των κρατών λόγω κοινωνικών, οικονομικών αλλαγών και πολιτικών κρίσεων, επαναστάσεων και πολέμων, ασύμμετρης κατανομής του παγκόσμιου πλούτου μεταξύ αναπτυσσόμενων και αναπτυσσόμενων χωρών, απορρύθμισης της παγκόσμιας αγοράς εργασίας, ανθρωπογενών καταστροφών, συμπεριλαμβανομένης της κλιματικής αλλαγής και περιβαλλοντικής υποβάθμισης μεγάλων περιοχών του πλανήτη.

ΚΥΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΟΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΕ. ΠΩΣ ΣΥΝΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΝΤΑΙ;

ΤΟΥ ΜΙΛΤΙΑΔΗ ΛΑΠΑΤΣΑΝΗ

Πολιτειολόγος, ΜΑ Διαχείριση Κρίσεων

Σύμφωνα με έρευνες, τον τελευταίο χρόνο (2021) έχει παρατηρηθεί μία αύξηση των κυβερνοεπιθέσεων της τάξεως του 10-20% περισσότερες σε σχέση με το 2020 (Κόντη, 2021). Θύτες παραμένουν κρατικά επιχειρούμενες ομάδες που σκοπό

έχουν να πλήξουν την ομαλή λειτουργία κρίσιμων υποδομών ενός αντίπαλου κράτους. Επίσης, μεμονωμένες οντότητες πλήττουν όλο και συχνότερα εμπορικές δραστηριότητες ιδιωτών και επιχειρήσεων με αποκλειστικό σκοπό την απόκομιση οικονομικού κέρδους. Η

κυβερνοασφάλεια αναμένεται να είναι ένας από τους τομείς ασφαλείας που στο μέλλον θα απασχολήσει έντονα τα κράτη σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, αν σκεφτεί κανείς την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας σε συνδυασμό με το πώς αυτή ήδη χρησιμοποιείται σε υβριδικές απειλές (Κόντη, 2021).

Η ΕΕ πρωτοπορεί στα θέματα κυβερνοασφάλειας προσπαθώντας να θεσπίσει, τόσο για τα κράτη μέλη της, όσο και για τρίτα κράτη, γενικές κατευθυντήριες πολιτικές κατά των κυβερνοεπιθέσεων. Μέσω της ενιαίας της αγοράς θέτει τα εχέγγυα για μία ασφαλή συνύπαρξη στον κυβερνοχώρο: 1) εισάγοντας προϊόντα τεχνολογίας (υλικά και άυλα) που πληρούν εγκεκριμένες απαιτήσεις ασφαλείας και 2) χρησιμοποιώντας την αγορά της ως μέσο εξαγωγής των κανόνων με το να επιτρέπει την συμμετοχή ή όχι σε αυτή. (Bendiek, 2021a) Κατά αυτό τον τρόπο νόρμες που αφορούν την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, όπως αυτές της αναλογικότητας και της δέουσας επιμέλειας, γίνονται αποδεκτές και από τρίτα κράτη υιοθετώντας ολόκληρες ή εν μέρει οδηγίες της Ένωσης. Αυτές οι δύο νόρμες εν γένει καθοδηγούν τις δράσεις της ΕΕ, όταν επιβάλλουν κυρώσεις, όπως και συχνά έχει γίνει (Bendiek, 2021a).

Μετά τις γνωστές κυβερνοεπιθέσεις WannaCry και NotPetya, -και οι δύο συνέβησαν το 2017- η πολιτική πίεση για ανάληψη δράσης αποτέλεσε μονόδρομο. Η WannaCry θεωρείται μια από τις πιο εκτεταμένες κυβερνοεπιθέσεις μέχρι σήμερα με «θύματα» σε περισσότερες από 150 χώρες (Bendiek, 2021b). Θύματα ήταν κυρίως δημόσιοι φορείς, όπως υπουργεία, αλλά και ιδιώτες. Αντίστοιχα η NotPetya είναι μία από τις πιο δαπανηρές και καταστροφικές επιθέσεις μέχρι σήμερα, με σκοπό την κατάλυση του φορολογικού ηλεκτρονικού συστήματος στην Ουκρανία. Τον Ιούνιο του 2017 λοιπόν το Συμβούλιο της ΕΕ συμφώνησε στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ να αναπτύξει ένα «πλαίσιο διπλωματικής αντίδρασης»,

(Bendiek, 2021b) γνωστό ως εργαλειοθήκη της διπλωματίας στον κυβερνοχώρο, ώστε να μπορέσει η ΕΕ να επιδείξει κοινή, συντονισμένη διπλωματική αντίδραση σε σοβαρά περιστατικά στον κυβερνοχώρο και να εξασφαλίσει κατά το δυνατόν μια κανονικότητα στο άναρχο περιβάλλον των διεθνών σχέσεων (Λεοντάρης, 2021).

Πρέπει να γίνει κατανοητό πως η κυβερνοεπιθέσεις αποτελούν υποστηρικτικό μέσο υβριδικής απειλής που σκοπό έχει κάποιον μεγαλύτερο στόχο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η πρόσφατη περίπτωση του πολέμου στην Ουκρανία. Οι κυβερνοεπιθέσεις κατά Ουκρανικών στόχων είναι ήδη αμέτρητες και αποσκοπούν στην παραπληροφόρηση της κοινής γνώμης και διατάραξη της ομαλής λειτουργίας κρίσιμων υποδομών της χώρας (Kari, 2022). Αντίστοιχα εμφανίζονται και ανεξάρτητες οντότητες που επιτίθενται κατά ρωσικών στόχων. Αν και οι κυβερνοεπιθέσεις δεν αποτελούν το βασικό πρόβλημα σε αυτή την πολεμική σύρραξη, καμία από τις δύο περιπτώσεις επιτιθέμενων δεν μπορεί να θεωρηθεί δικαιολογημένη. Η ανταπόδοση των επιθέσεων (hackbacks) από επίδοξους «εκδικητές» το μόνο που μπορεί να επιφέρει είναι περισσότερες επιθέσεις, οι οποίες καταλήγουν σε έναν ατέρμονο ψηφιακό πόλεμο (Sailio, Latvala, & Szanto, 2020). Αυτός ο πόλεμος παύει να είναι αποκλειστικά ψηφιακός και αποκτά και υλική υπόσταση, όταν οι επιθέσεις αφορούν ηλεκτρονικά συστήματα διαχείρισης, για παράδειγμα ενός πυρηνικού εργοστασίου.

⁸ Τα κράτη βάσει της αρχής της δέουσας επιμέλειας είναι υπεύθυνα για ό,τι συμβαίνει εντός της επικράτειάς τους και θα πρέπει να λαμβάνουν κάθε αναγκαίο μέτρο για να εμποδίζουν κακόβουλες ομάδες ή άτομα να διαπράττουν διεθνή εγκλήματα. Αντίστοιχα η δέουσα επιμέλεια ανήκει στο κράτος και για τη δημιουργία ενός ασφαλούς κυβερνοχώρου και την απόδοση ευθυνών στις οντότητες που δεν συμβάλλουν ή ακόμη και κρυφά προκαλούν κυβερνοεπιθέσεις που παραβιάζουν τη διεθνή ειρήνη στον κυβερνοχώρο. Τέλος, οι ποινές που επιβάλλονται θα πρέπει να είναι ανάλογες των παραβιάσεων (συμβολή, υποκίνηση ή αμέλεια) και να μην αποσκοπούν να γίνουν εκδικητικές (Bendiek, 2018).

⁹ Hack-back θεωρείται μια αντεπίθεση εναντίον ενός κυβερνοεπιτιθέμενου. Συνήθως περιλαμβάνει ενέργειες, όπως διαγραφή ή ανάκτηση κλεμμένων δεδομένων ή βλάβη του συστήματος του αρχικού κυβερνοεπιτιθέμενου. Η «παραιομία» του Hack-back έγκειται στο γεγονός πως οι επιθέσεις αυτές είναι ανεξάρτητες οποιασδήποτε κρατικής νομιμοποίησης και λαμβάνουν την μορφή μίας αυτόκλητης επιβολής της δικαιοσύνης. (Schulze & Bendiek, 2021, p. 19)

στην Ουκρανία. Συνεπώς μία πιο έγκαιρη αντίδραση είναι ιδιαίτερα για την κυβέρνηση να αποτρέψει κάποιες καταστάσεις.

Σε επιχειρησιακό επίπεδο τα προβλήματα στα οποία οφείλει να εστιάσει η Ένωση είναι πρώτον, η ικανότητα της να αποκτά πληροφορίες για το ποιος προκαλεί μία τέτοια επίθεση. Αυτό μέχρι στιγμής εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ανταλλαγή πληροφοριών με τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο (Bendiek, 2021b). Συνεπώς, ήδη υπάρχοντες οργανισμοί, όπως η ENISA και η eu-LISA να αποκτήσουν την δική τους επιχειρησιακή αυτονομία. Δεύτερον, το νομικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε για τις κυρώσεις της ΕΕ στον κυβερνοχώρο δεν αντικατοπτρίζει πάντα την τεχνική πραγματικότητα των επιχειρήσεων στον κυβερνοχώρο. Και τρίτον, τα περιστατικά επιθέσεων στον κυβερνοχώρο θα πρέπει να διαφοροποιούνται σαφέστερα ανάλογα με την ένταση και τα τεχνικά χαρακτηριστικά τους, με σκοπό την δημιουργία ενός ξεκάθਾਰου πλαισίου για την εφαρμογή της αναλογικότητας στις αντιδράσεις της Ένωσης βάση αντικειμενικών χαρακτηριστικών κατά περίπτωση και όχι την εξάρτηση της αντίδρασης από πολιτικά συμφέροντα τα οποία είναι ευμετάβλητα. (Bendiek, 2021b).

Σίγουρα υπάρχουν μεγάλα περιθώρια για βελτίωση της πολιτικής κυβερνοασφάλειας της ΕΕ. Μέχρι στιγμής δεν μπορεί να μην αναγνωριστεί όμως ένα θεσμικό κεφάλαιο που αφορά την ρύθμιση του διαδικτύου που έχει αναπτυχθεί. Στο πλαίσιο του ρεαλιστικού, η Ένωση έχει προβεί σε δράσεις που υπερβαίνουν και τις πιο αισιόδοξες προβλέψεις. Συνεχίζοντας σε αυτό το δρόμο σίγουρα στο κοντινό μέλλον θα διαπιστωθεί η σημαντικότητα αυτού σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ο τρόπος λοιπόν που επιδιώκει η ΕΕ να οριοθετήσει τον κυβερνοχώρο οφείλει να κινηθεί μελλοντικά σε κάποια αυστηρά κριτήρια του τί είναι αποδεκτό και τι όχι. Μέχρι στιγμής έχει δημιουργηθεί μία δυναμική κατάσταση αποδοχής κανόνων από πολλά τρίτα κράτη, όπως αυτού του (name and shame)¹⁰ κρατών που είτε προκαλούν είτε υποκινούν κυβερνοεπιθέσεις και άλλων περιοριστικών μέτρων κατά αυτών που κινούνται επιθετικά στον ψηφιακό κόσμο (Schulze & Bendiek, 2021). Τα συγκεκριμένα περιοριστικά μέτρα σαφώς μελλοντικά θα ήταν καλό να λαμβάνουν και την μορφή παραδοσιακών κυρώσεων που στοχεύουν είτε στα οικονομικά του κράτους είτε σε πρόσωπα υψηλής σημασίας αυτού. Η ΕΕ παραμένει μία πολύ σημαντική αγορά που μπορεί να επιτρέψει την συμμετοχή επιχειρήσεων τεχνολογικών προϊόντων ενισχύοντας έτσι μία βάση κατανόησης και συνεργασίας. Η βάση ρύθμισης των

«ψηφιακών σχέσεων» βάσει οικονομικών συμφερόντων αποτελεί ακόμα την γλώσσα που οι περισσότεροι φαίνεται να αποδέχονται και να αντιλαμβάνονται (Schulze & Bendiek, 2021).

Αν και η ΕΕ έχει να επιδείξει ένα ιδιαίτερο θεσμικό κεφάλαιο σε σχέση με τρίτες χώρες για την ψηφιακή ασφάλεια φαίνεται να υπολείπεται στην πιστή εφαρμογή των κανόνων της. Σαφώς η περίπτωση της «Εργαλειοθήκης για την κυβερνοασφάλεια» ή ο κανονισμός «σχετικά με την «την επιβολή περιοριστικών μέτρων κατά των κυβερνοεπιθέσεων» αναδεικνύουν την σοβαρότητα που η ΕΕ αντιμετωπίζει το ζήτημα (Λεοντάρης, 2021). Η πιστή εφαρμογή των κανόνων ωστόσο, συνήθως υπολείπεται λόγω της συνήθους δυσκολίας να συναποφασίσουν όλα τα κράτη μέλη για κυρώσεις έναντι ενός τρίτου. Φαινόμενο που φαίνεται να άλλαξε μόνο τώρα, αφού έχει ξεκινήσει ένας πόλεμος

¹⁰ Name and shame: είναι η αποκάλυψη της ταυτότητας ενός ατόμου ή ενός οργανισμού που είναι ένοχος παράνομης ή απαράδεκτης συμπεριφοράς, προκειμένου να έρθουν σε δύσκολη θέση μέσω γενικής κατακραυγής και με σκοπό να μην επαναλάβει το αδίκημα. (Collins Dictionary)

EUROPE'S BEATING CANCER PLAN. Η ΕΕ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΚΑΡΚΙΝΟΥ.

ΤΗΣ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗ

Ιατρός

Εικ.1: Europe's Beating Cancer Plan. (Πηγή: 'Europe's Beating Cancer Plan. Let's strive for more', Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 4 Φεβρουαρίου 2020.)

Ο Καρκίνος στην Ευρώπη των Ανισοτήτων

Ο καρκίνος αποτελεί σημαντική αιτία νοσηρότητας και θνητότητας στον κόσμο, και συνιστά την κύρια αιτία πρόωρου θανάτου, υπερτερώντας των καρδιαγγειακών παθήσεων, στις 17 από τις 28 χώρες της ΕΕ, ενώ βρίσκεται στην δεύτερη θέση στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών (Mendis, 2014). Το 2020, πραγματοποιήθηκαν 2,7 εκατομμύρια διαγνώσεις καρκίνου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ σημειώθηκαν 1,3 εκατομμύρια θάνατοι εξ αιτίας του, μεταξύ των οποίων και πάνω από 2 000 νέοι¹¹.

Η νόσος απασχολεί την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα σε διαγνωστικό και θεραπευτικό πλαίσιο, αλλά και την ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή σε επίπεδο διαμόρφωσης πολιτικών για την υποστήριξη των κρατών – μελών στην αξιολόγηση των εθνικών τους συστημάτων έρευνας για την υγεία, στην ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών για την ενίσχυση της λήψης τοπικών αποφάσεων και στη βελτιστοποίηση των τρεχουσών παρεμβάσεων. Η σειρά εκθέσεων «Υγεία με μια ματιά: Ευρώπη» αξιολογεί την πρόοδο σε ολόκληρη την ΕΕ προς την οικοδόμηση αποτελεσματικών, προσβάσιμων και ανθεκτικών συστημάτων υγείας. Η έκθεση δημοσιεύεται κάθε δύο χρόνια και παρέχει μια αντικειμενική, περιγραφική σύγκριση όλων των κρατών - μελών, με βάση τα δημόσια διαθέσιμα δεδομένα και δείκτες της ΕΕ. Στην πιο πρόσφατη έκθεση αναφέρεται ότι ο αριθμός θανάτων από καρκίνο οποιασδήποτε μορφής ανέρχεται στους 1,2 εκατομμύρια ετησίως, ενώ 2,6 εκατομμύρια άτομα διαγιγνώσκονται με τη νόσο κάθε χρόνο (OECD/European Union (2020), 2020). Αποκαλυπτικές είναι επίσης οι εμφανείς διαφορές μεταξύ των ευρωπαϊκών εθνών. Τα ποσοστά πενταετούς επιβίωσης και θνητότητας για όλους τους τύπους καρκίνου είναι σαφώς μικρότερα στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, ενώ ο επιπολασμός (δηλαδή η αναλογία του πληθυσμού ανά 100 χιλιάδες κατοίκους που νοσεί από καρκίνο μια δεδομένη χρονική στιγμή) φαίνεται να είναι υψηλότερος σε κράτη της δυτικής και βόρειας Ευρώπης (Εικ. 2 και 3). Τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα της απρόσκοπτης πρόσβασης τόσο σε θεραπευτικά μέσα, όσο και σε δυνατότητες έγκαιρης διάγνωσης της νόσου που συμβάλλουν δραματικά στην θεραπεία, και καθορίζουν την επιβίωση.

¹¹ Εκτιμήσεις με βάση το ευρωπαϊκό σύστημα ενημέρωσης για τον καρκίνο (ECIS) για τις χώρες της ΕΕ- 27. Οι νέες διαγνώσεις αφορούν όλους τους τύπους καρκίνου, πλην του μη μελανωματικού καρκίνου του δέρματος.

Παράλληλα, η νόσος επιβαρύνει σημαντικά τα εθνικά συστήματα υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής ασφάλισης. Το βάρος του καρκίνου στην Ευρώπη αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου και η γήρανση του πληθυσμού είναι ένας σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στην εξέλιξη αυτή. Σε μια νόσο όπως ο καρκίνος, οι ενημερωμένες μελέτες του κόστους είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση του μεγέθους της οικονομικής επιβάρυνσης του καρκίνου και του τρόπου με τον οποίο οι νέες μέθοδοι θεραπείας και η επιβάρυνση της νόσου αντικατοπτρίζονται στο κόστος. Τέτοιες πληροφορίες είναι σημαντικές για αποφάσεις πολιτικής, τόσο σε εθνικό όσο, και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Από κοινωνική άποψη, η οικονομική επιβάρυνση του καρκίνου αποτελείται από άμεσο κόστος, άτυπο κόστος φροντίδας και ενδιάμεσα κόστη. Το συνολικό κόστος του καρκίνου ανήλθε σε 199 δισεκατομμύρια Ευρώ στην Ευρώπη το 2018. Το συνολικό κατά κεφαλήν κόστος ήταν χαμηλότερο στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία και περίπου 4 φορές υψηλότερο στην Ελβετία. Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν τις προηγούμενες παρατηρήσεις σχετικά με την νοσηρότητα και την θνητότητα του καρκίνου ανά τις ευρωπαϊκές χώρες (Hofmarcher, Lindgren, Wilking, & Jönsson, 2020).

Εκτός όμως των στατιστικών στοιχείων και των ιατρικών όρων, η τρέχουσα κατάσταση σε ανθρώπινο επίπεδο στην ανατολική, κυρίως, Ευρώπη παραμένει κρίσιμη. Αρκεί η

παρατήρηση ότι «για κάθε Elsa στη Σουηδία που έχει 86% πιθανότητα επιβίωσης μετά από θεραπεία για τον καρκίνο του μαστού, υπάρχει μια Ilsa ή Elze ακριβώς απέναντι, από τη Βαλτική Θάλασσα στη Λετονία ή τη Λιθουανία, της οποίας οι πιθανότητες επιβίωσης πέφτουν στο 69% και 66% αντίστοιχα, ενώ για κάθε Luca στην Ιταλία με σχεδόν 90% πιθανότητα να είναι ζωντανός 5 χρόνια μετά τη διάγνωση καρκίνου του προστάτη, υπάρχει ένας Luka λίγα χιλιόμετρα μακριά στην Κροατία του οποίου οι πιθανότητες επιβίωσης για 5 χρόνια έχουν μειωθεί στο 71%» (Europe of Disparities in Cancer Working Group, 2014).

Η πολιτική της ΕΕ για την καταπολέμηση του καρκίνου

Δεδομένου ότι η Ευρώπη αντιπροσωπεύει το ένα τέταρτο όλων των περιπτώσεων καρκίνου και περίπου το ένα όγδοο του παγκόσμιου πληθυσμού, είναι σαφές ότι ο καρκίνος αποτελεί τεράστια απειλή. Αν και το 40% των καρκίνων θα μπορούσε να προληφθεί με την εφαρμογή μέτρων με στόχο την καταπολέμηση της παχυσαρκίας και άλλων μη μεταδοτικών ασθενειών, όπως οι καρδιαγγειακές παθήσεις και ο διαβήτης, ο καρκίνος ευθύνεται για το 20% των θανάτων στην Ευρώπη (OECD/European Union (2020), 2020). Ταυτόχρονα, η πανδημία COVID-19 έχει επηρεάσει σοβαρά το σύστημα περίθαλψης του

καρκίνου σε παγκόσμια κλίμακα, διαταράσσοντας την πρόληψη και τη θεραπεία, καθυστερώντας τη διάγνωση και τον εμπολιασμό και επηρεάζοντας την πρόσβαση σε φάρμακα. Εξέθεσε συγχρόνως, όμως, και τις ανισότητες στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη λόγω της άνισης γεωγραφικής διαθεσιμότητας υπηρεσιών και άλλων προβλημάτων στα συστήματα υγείας που αφορούν την οργάνωση, τα σχέδια πρόληψης και θεραπευτικής ένταξης.

Για την καταπολέμηση του καρκίνου, είναι σημαντικό η νόσος να εντοπίζεται και να αντιμετωπίζεται όσο το δυνατόν νωρίτερα και με ακρίβεια. Η τεχνολογία αλλάζει το τοπίο της φροντίδας του καρκίνου, παρουσιάζοντας νέες ευκαιρίες, από ψηφιακά αρχεία υγείας έως δεδομένα ασθενών σε πραγματικό χρόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Ανταποκρινόμενη σε αυτούς τους στόχους η ΕΕ, για πρώτη φορά μετά τη δεκαετία του 1990, παρουσιάζει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης κατά του καρκίνου. Η Αποστολή της ΕΕ για τον Καρκίνο (EU's Mission on Cancer) που παρουσιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 2021, μαζί με το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Καταπολέμησης του Καρκίνου (Europe's Beating Cancer Plan) που εγκρίθηκε τον Φεβρουάριο του 2021, αποσκοπεί στη βελτίωση της ζωής περισσότερων από 3 εκατομμυρίων ανθρώπων έως το 2030 προβάλλοντας την πρόληψη και της θεραπεία και στηρίζοντας όσους έχουν πληγεί από τον καρκίνο, συμπεριλαμβανομένων των οικογενειών τους.

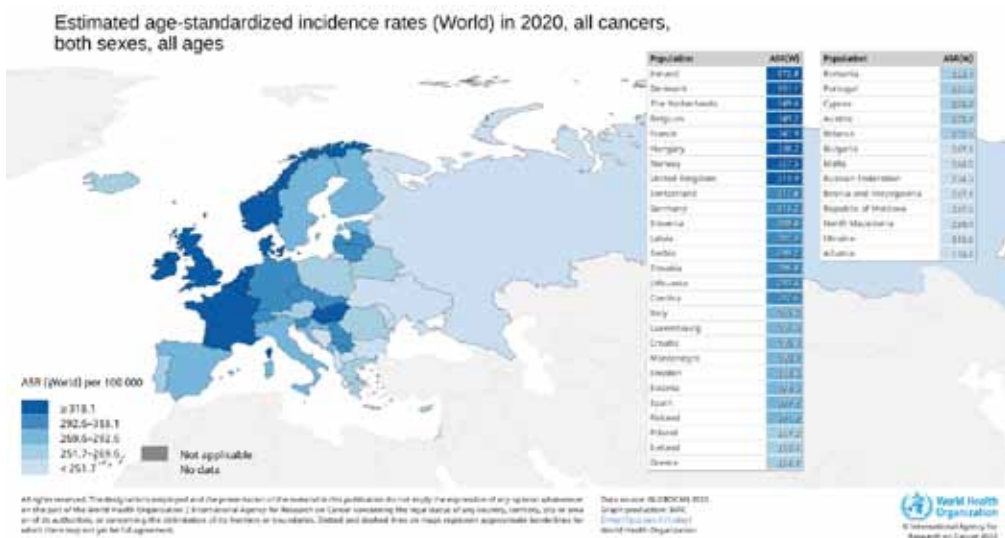
Μία από τις πλευρές της αποστολής (EU's Mission on Cancer με ορίζοντα το 2030) αφορά την ανάπτυξη ομοσπονδιακής ψηφιακής πλατφόρμας που θα υποστηρίζεται από και για τους ασθενείς, και τους επιζώντες καρκίνου για την ανταλλαγή δεδομένων υγείας σε πραγματικό χρόνο. Το σχέδιο μεριμνά για την καλύτερη επιστημονική και κλινική κατάρτιση των θεραπόντων ιατρών, ώστε να επιτευχθεί εξατομικευμένη φροντίδα του ασθενούς. Η πρόσβαση επίσης προβλέπει την ακέραια ενημέρωση επιζώντων αποσκοπώντας στην ομαλότερη προσαρμογή τους στην κοινωνία με την επιστροφή τους όσον αφορά εργασιακά δικαιώματα, προοπτικές οικονομικής και ψυχολογικής υποστήριξης κ.λπ.

Περαιτέρω ο ευρωπαϊκός σχεδιασμός για την καταπολέμηση του καρκίνου προβλέπει την ενδυνάμωση του έργου των κρατών-μελών, προβάλλοντας τέσσερις αλληλένδετους πυλώνες δράσης:

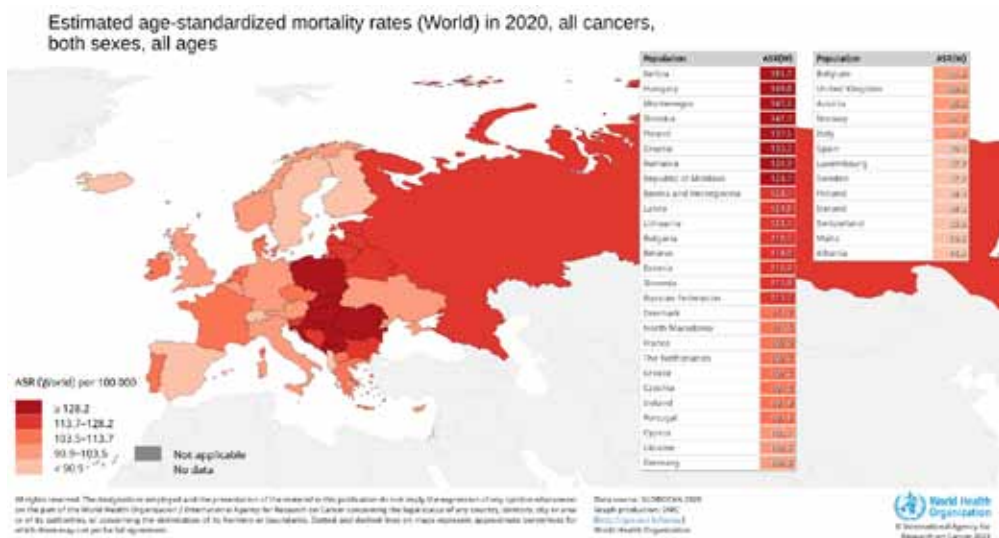
- Πρόληψη
- Έγκαιρη Ανίχνευση
- Διάγνωση και Θεραπεία
- Ποιότητα Ζωής Καρκινοπαθών και Επιζώντων.

Φυσικά ο ευρωπαϊκός ορίζοντας εμπλέκει στον αγώνα κατά του καρκίνου και άλλες δράσεις όπως την αναθεώρηση της ευρωπαϊκής φαρμακευτικής στρατηγικής και την προώθηση πρωτοβουλιών όπως «Από το αγρόκτημα στο πιάτο».

Η κυριότερη, όμως, μεταρρύθμιση οφείλει να αφορά την παιδεία και την εκπαίδευση των πολιτών, ήδη από την παιδική ηλικία σχετικά με την διατήρηση καλής σωματικής και ψυχικής υγείας, καθώς και με τη διαχείριση καταστάσεων όπου εμπλέκονται σοβαρές ασθένειες είτε εαυτού, είτε συγγενών. Το γεγονός ότι το 40% των καρκίνων θα μπορούσε, τελικά, να προληφθεί με την εφαρμογή αρχικά απλών μέτρων βελτίωσης του τρόπου ζωής δεν αποκαλύπτει μόνο το κοινωνικό έλλειμμα ή το χάσμα μεταξύ

Εικ.2: Εκτίμηση της επίπτωσης του καρκίνου στην Ευρώπη για το έτος 2020, ανά ηλικιακή ομάδα (όλοι οι τύποι καρκίνου, αμφότερα φύλα).

Εικ.3: Εκτίμηση της θνησιμότητας του καρκίνου στην Ευρώπη, για το έτος 2020, ανά ηλικιακή ομάδα (όλοι οι τύποι καρκίνου, αμφότερα φύλα).

πολιτικών και υλοποίησης τους. Αναδεικνύει ταυτόχρονα, ότι οι ίδιοι οι πολίτες δεν αναγνωρίζουν ή δεν γνωρίζουν τα οφέλη υγιεινών συνηθειών όπως η μεσογειακή διατροφή, η καθημερινή έστω και σύντομη φυσική άσκηση, η καλή διαχείριση του σωματικού βάρους, η αποφυγή του άγχους και η τακτική ιατρική παρακολούθηση. Συμβουλές απλές, που θα μπορούσαν να διαδίδονται με παιχνιδιάρικο και εκπαιδευτικό τρόπο μέσα από το σχολείο, ή ακόμη και βιωματικά με την ίδια την εκπαιδευτική μονάδα να φροντίζει το γεύμα των μαθητών, την τακτική φυσική αλλά και ψυχική εκγύμναση (όπως με την προσαρμογή ψυχικής υποστήριξης των μαθητών), παραδίδοντας πρώτη μαθήματα υγιεινής διαβίωσης. Στο ανανεωμένο ευρωπαϊκό πρόγραμμα για τον καρκίνο περιλαμβάνονται και παρεμβάσεις που αφορούν το εκπαιδευτικό σύστημα σε διάφορες

βαθμίδες, ακόμα και για την προώθηση της ενεργού ιατρικής έρευνας, και ιδιαίτερα για κράτη που επί του παρόντος δεν διαθέτουν πολλές δυνατότητες έρευνας.

Προσδοκία ολόκληρης της επιστημονικής κοινότητας αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες, φυσικά όχι η εξάλειψη του καρκίνου, καθώς αυτό είναι εκ φύσεως αδύνατο, αλλά η μετατροπή του σε μια χρόνια, καλώς χειριζόμενη νόσο. Σημειώνοντας στον λόγο της για την παρουσίαση του προγράμματος «Europe’s Beating Cancer Plan», η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κα. Φον ντερ Λάιεν «Σήμερα ξεκινάμε να βαδίζουμε σε ένα κοινό μονοπάτι για να νικήσουμε τον καρκίνο.». Πράγματι, όπως κάθε μάχη, έτσι και αυτή ενάντια στην λεγόμενη «επάρτη νόσο», το μεγάλο Κ, πρέπει να δοθεί από όλους, σε διαφορετικές σκοπιές και προοπτικές, με βελτίωση εν τέλει της ποιότητας ζωής όλων μας.

Η ΣΤΡΕΒΛΩΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΩΣ ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

ΗΛΕΚΤΡΑΣ ΣΙΜΙΤΣΗΣ

Πολιτικός Επιστήμονας, Επισκέπτρια-Ερευνήτρια στο ΠΕΔΙΣ, Υπεύθυνη Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΕ

Εισαγωγή

Η εφαρμογή της Τεχνητής Νοημοσύνης (ΤΝ), της Μηχανικής Εκμάθησης (ΜΕ) και των Μεγάλων Δεδομένων (Big Data), έχουν προκαλέσει έντονη συζήτηση κυρίως όσον αφορά τη ρύθμισή τους. Παρά τον θετικό αντίκτυπο που έχουν ως αναδυόμενες τεχνολογίες στην ανθρωπότητα, φαίνεται όλο και περισσότερο να χαρακτηρίζονται από ευπάθειες κατά την επεξεργασία των δεδομένων

των ατόμων, καθότι φέρουν τις προκαταλήψεις των δημιουργών τους. Για παράδειγμα, η Amazon, χρησιμοποιώντας την Τεχνητή Νοημοσύνη για να διευκολύνει τις διεργασίες της στο πλαίσιο επιλογής προσωπικού, εφάρμοσε ένα εργαλείο το οποίο εξέταζε και βαθμολογούσε τα βιογραφικά των αιτούντων. Δεδομένης όμως της υποεκπροσώπησης των γυναικών στα τεχνικά επαγγέλματα,

το εργαλείο το οποίο είχε εκπαιδευτεί στον εντοπισμό μοτίβων στο βιογραφικό, «έμαθε» να ευνοεί τους άνδρες υποψήφιους, με αποτέλεσμα να βαθμολογεί δυσμενώς βιογραφικά τα οποία πρόδιδαν το φύλο. Η Amazon, αν και προσπάθησε να καταστήσει το εργαλείο ουδέτερο, δεν μπόρεσε να εγγυηθεί την καταπολέμηση της ανισότητας με αποτέλεσμα να καταργήσει τη χρήση του (Dastin, 2018).

Το Κεκτημένο της ΕΕ για την καταπολέμηση των διακρίσεων και η τεχνητή νοημοσύνη

Παρά το κεκτημένο της ΕΕ ως προς την καταπολέμηση των διακρίσεων, οι προκαταλήψεις της ΤΝ δεν εντάσσονται άνετα στο πλαίσιο της. Τις περισσότερες φορές, αναδύονται ως παράγωγα που δεν έγιναν σκόπιμα ή δεν είχαν προβλεφθεί από τους προγραμματιστές. Οι διαδικασίες κατά τις οποίες οι αλγόριθμοι μετατρέπουν εισροές δεδομένων σε συμπεράσματα προκαλεί ανησυχίες, καθώς καθιστά αδύνατη την εξήγηση της αιτιώδους σχέσης και της λογικής των αλγοριθμικών διακρίσεων, όπως συνήθως γίνεται

στον άνθρωπο. Οι διακρίσεις αυτές έχουν ηθικές, δεοντολογικές και νομικές προεκτάσεις καθιστώντας τις πολιτικές ρύθμισης της ΤΝ μια δύσκολη υπόθεση.

Η τεχνητή νοημοσύνη αποτελείται από σύνολα αλγορίθμων που αναλύουν δεδομένα και στατιστικές σχέσεις, ενώ οι εργασίες που εφαρμόζονται μέσω ΤΝ αφορούν τη συλλογή και ανάλυση πληροφοριών, τον σχεδιασμό, τη μάθηση, την επικοινωνία, τη δημιουργία, ενώ προβαίνουν και σε διάφορους χειρισμούς που διαφορετικά θα απαιτούσαν ανθρώπινη συμμετοχή. Παράλληλα, οι αλγόριθμοι που χρησιμοποιούνται από την ΤΝ, πραγματοποιώντας μια σειρά βημάτων εξάγουν κάποια συμπεράσματα. Οι αλγόριθμοι, όμως, δεν αποτελούν

αποκλειστικά αφηρημένες μαθηματικές κατασκευές, αλλά παρουσιάζουν ενδιαφέρον καθώς κάποιοι από αυτούς μπορούν να λαμβάνουν αποφάσεις, αντικαθιστώντας διαδικασίες που πραγματοποιούνται από τον άνθρωπο (Mittelstadt & et al., 2018). Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Κοινοβούλιο προσθέτουν ακόμη ένα χαρακτηριστικό στην ΤΝ, αυτό του βαθμού της αυτονομίας στο πλαίσιο των εργασιών (European Parliament et al. 2015), γεγονός το οποίο αποδοκιμάζει η Επιτροπή δεοντολογίας για τις Επιστήμες και τις Νέες Τεχνολογίες (European Commission 2018). Συνεπώς, οι διεργασίες αυτές που σχετίζονται (και ίσως ταυτίζονται) με την ανθρώπινη νοημοσύνη είναι το κύριο χαρακτηριστικό που διακρίνει την τεχνητή από άλλες τεχνολογίες.

Η Μηχανική και Βαθιά Μάθηση: ηθικοί προβληματισμοί για τις ανισότητες και η στάση της ΕΕ

Η συνεχής εξέλιξη της ΤΝ έφερε το τρίτο στάδιο της ανάπτυξης της το οποίο χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη της Μηχανικής Εκμάθησης (machine learning) και την πρόοδο της Βαθιάς Μάθησης (deep learning). Η Βαθιά Μάθηση, ουσιαστικά, αποτελεί ένα πολυσύνθετο σύστημα τεχνικών ΜΕ, και είναι σε θέση να λύσει ακόμη πιο σύνθετα προβλήματα (Reillon, 2018). Η συνεχής παραγωγή ψηφιακών δεδομένων έδωσε πρόσβαση στην ΜΕ σε πληθώρα διαθέσιμων δεδομένων, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να εκπαιδευτούν στοχεύοντας σε καλύτερες αποδόσεις. Αυτό διευκολύνεται ιδιαίτερα από τα Μεγάλα Δεδομένα (γνωστά ως Big Data), τα οποία φέρουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: μεγάλο όγκο δεδομένων, υψηλή ταχύτητα επεξεργασίας, ακρίβεια δεδομένων και ποικιλία (Mittelstadt & Floridi, 2016). Η Τεχνητή Νοημοσύνη κρίνεται απαραίτητη καθώς οι παραδοσιακές μέθοδοι χειρισμού των Big Data κρίνονται ανεπαρκείς. Η ΤΝ μέσω του Machine και Deep Learning μπορεί να απελευθερώσει τις δυνατότητες που περικλείονται στα Μεγάλα δεδομένα.

Καθώς όμως η ΤΝ διαδραματίζει τέτοιο εξέχοντα ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ζωή, προκύπτουν ηθικοί προβληματισμοί και ανισότητες, ακριβώς επειδή αυτή δεν μπορεί να είναι «ουδέτερη». Αυτό συμβαίνει

διότι τα μοντέλα προκειμένου να πάρουν μία απόφαση ή να προχωρήσουν σε μία πρόβλεψη, αναγκαστικά, σχηματίζουν παραδοχές γενίκευσης (Dietterich & Kong, 1995). Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η επιλογή αυτή των στρεβλών δεδομένων εμφανίζεται ως προκατάληψη εις βάρος ενός ατόμου ή μιας ομάδας, διαμορφώνοντας συμπεριφορές απέναντι σε άτομα λόγω των αντιληπτών χαρακτηριστικών τους, όπως το φύλο, η φυλή ή ο σεξουαλικός προσανατολισμός, κατά τρόπο που θεωρείται άδικος. Για παράδειγμα, εάν κάποιος προγραμματιστής αυτοκινούμενου οχήματος εκπαιδεύσει τον αλγόριθμο να δίνει προτεραιότητα σε άτομα που περνάνε τη διάβαση περπατώντας, τότε οι αλγόριθμοι που θα δημιουργήσουν θα βασίζονται σε αφελείς παραδοχές, μη αναγνωρίζοντας για παράδειγμα ανθρώπους σε αναπηρικά αμαξίδια. Τέτοιες αθέμιτες διακρίσεις χαρακτηρίζονται ως ηθικά προβληματικές και επισφαλείς για τις δημοκρατικές κοινότητες. Αντίστοιχα, στο αρχικό παράδειγμα της Amazon, αγνοούνται οι κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες, επηρεάζοντας αρνητικά την είσοδο των γυναικών στο εργατικό δυναμικό, ενισχύοντας το φαινόμενο τη γυάλινης οροφής.

Το χάσμα μεταξύ της ανάπτυξης τέτοιων τεχνολογιών και της ικανότητάς μας να συλλαμβάνουμε και να ελέγχουμε τις ηθικά σημαντικές πτυχές τους πρέπει να γεφυρωθεί μέσω των νόμων και των στρατηγικών πολιτικών, καθώς αυτοί κατά κύριο λόγο προστατεύουν την κοινωνία. Συγκεκριμένα, οι απαιτήσεις για επιστημολογικά ορθές και δίκαιες αποφάσεις θα πρέπει να ενταθούν, ανάλογα φυσικά με τον κοινωνικό αντίκτυπο και τη φύση των αποφάσεων που διακυβεύονται.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, μπροστά σε αυτή τη μεγαλειώδη τεχνολογική ανάπτυξη, δεν θα μπορούσε να απουσιάζει. Επηρέασε θετικά τη νομιμοποιητική διαδικασία σε ζητήματα ΤΝ διευκολύνοντας την ενσωμάτωση ηθικά επιθυμητών προεκτάσεων, όπως για παράδειγμα στον τομέα της δικαιοσύνης και της ισότητας (Roel Dobbe et al., 2018). Τόσο κείμενα όσο και αναφορές αναγνωρίζουν την ευρεία υιοθέτηση της ΤΝ σε όλες τις πτυχές της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής, ενώ παράλληλα, νομοθετικές πρωτοβουλίες μετριάζουν τον αρνητικό αντίκτυπό της και διασφαλίζουν την κοινωνική προστασία. Η εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων της ΕΕ (2016/679), εφαρμόζεται στο πλαίσιο της Τεχνητής Νοημοσύνης, της Μηχανικής Εκμάθησης και των Μεγάλων Δεδομένων. Μάλιστα, η προστασία προσωπικών δεδομένων από τα αυτοματοποιημένα μέσα εμφανίζεται σε πλήθος άρθρων (όπως για παράδειγμα στο άρθρο 2 §1 για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με αυτοματοποιημένα μέσα, άρθρο 4 §2,4,7 για τον ορισμό των προσωπικών δεδομένων, άρθρο 5 για τις αρχές που ισχύουν για την επεξεργασία των δεδομένων, άρθρο 13 για τις πληροφορίες που παρέχονται εάν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα συλλέγονται από το υποκείμενο των δεδομένων, κι αντίθετα αν δεν έχουν συλλεχθεί από το υποκείμενο άρθρο 14, άρθρο 15 για το δικαίωμα πρόσβασης του υποκείμενου στα δεδομένα, άρθρο 21 για το δικαίωμα εναντίωσης, άρθρο 22 για την αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων, άρθρο 35 για την εκτίμηση του αντικτύπου και άρθρο 47 για τους δεσμευτικούς εταιρικούς κανόνες).

Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της στρατηγικής της για την ψηφιακή ενιαία αγορά, η Επιτροπή εγκαινίασε το σχέδιο δημιουργίας αλγοριθμικής ευαισθητοποίησης για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων και τη συνδρομή στη χάραξη πολιτικής σχετικά με τις προκλήσεις των αυτοματοποιημένων αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένων των προκαταλήψεων και των διακρίσεων (Γενική Διεύθυνση CONNECT). Παράλληλα, διόρισε ομάδα εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου για την τεχνητή νοημοσύνη (AI HLEG), η οποία κατέχει συμβουλευτικό ρόλο στη στρατηγική της Επιτροπής για την τεχνητή νοημοσύνη και είναι επιφορτισμένη με την πρόταση κατευθυντήριων γραμμών δεοντολογίας για την τεχνητή νοημοσύνη και γενικών πολιτικών (European Commission, 2018).

Σε ψήφισμά της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015/2103(INL)) παρατήρησε ότι οι αρχές του περιορισμού του σκοπού, της ελαχιστοποίησης των δεδομένων, της ακρίβειας και του περιορισμού της αποθήκευσης (άρ.5 του ΓΚΠΔ) θα μπορούσαν να είναι χρήσιμες έναντι των δεδομένων που προκαλούν στρεβλώσεις, αλλά παράλληλα, εάν συμμορφωθεί με τις αρχές αυτές, θα χάσει τα βασικά της χαρακτηριστικά. Αυτή η παραδοχή συνεπάγεται ότι η ΤΝ στο σύνολό της θα πρέπει να θεμελιωθεί με διαφορετικό τρόπο. Όσον

αφορά όμως την πρακτική συμμόρφωση με αυτές τις αρχές του άρ.5 οι ιδιαιτερότητες των μοντέλων ΜΕ που καθοδηγούνται από δεδομένα προκαλούν ανεπίλυτες εντάσεις έναντι του κανονισμού. Ταυτόχρονα, δημιουργείται ένα παράδοξο, αφού αφενός η ΤΝ χρειάζεται δεδομένα για να λειτουργήσει, ενώ ο ΓΚΠΔ περιορίζει τη χρήση των ίδιων το δεδομένων. Συνεπώς είναι απαραίτητη η κάλυψη των νομικών κενών που σχετίζονται με την ΤΝ και τον ΓΚΠΔ μέσω σαφούς ερμηνείας ή συμπληρωματικών διατάξεων.

Συμπερασματικά

Φαίνεται ότι η έκρηξη της χρήσης της ΤΝ, και συνεπώς η χρήση των δεδομένων, δεν θα μπορούσε να αποφευχθεί. Στόχος, πλέον, είναι να βρεθεί η χρυσή τομή μεταξύ της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και της εμπιστοσύνης της χρήσης εφαρμογών ΤΝ, καταστρώντας στην ΕΕ ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Επίσης, πέρα από το Ευρωπαϊκό Επίπεδο, είναι αναγκαίο τα Κράτη μέλη να εντάξουν τέτοιες σχετικές πράξεις προστασίας στις εθνικές στρατηγικές τους καθώς φαίνεται ότι στο κοντινό μέλλον θα χρειαστεί να απαντήσουν σε ακόμη πιο σύνθετα ερωτήματα όπως αυτά που θα προκύψουν από την αυτοματοποιημένη αυτοκίνηση.

HAPSc Forum - Challenges of a New Era

Climate Change - Migration - Security - Public Health

27 & 28 Μαΐου 2022

Ο Ελληνικός Οργανισμός Πολιτικών Επιστημόνων διοργανώνει το διεθνές Forum με τίτλο “Challenges of a New Era”. Το συνέδριο πρόκειται να διεξαχθεί διαδικτυακά 27 & 28 Μαΐου.

Η πρωτοβουλία αυτή του ΕΟΠΕ εστιάζει στην ανάλυση τεσσάρων κρίσιμων θεματικών, Κλιματική Αλλαγή - Μετανάστευση - Ασφάλεια - Δημόσια Υγεία, που στα προσεχή χρόνια θα αποτελέσουν σημαντικό πεδίο τόσο προβληματισμού όσο και δράσης.

Λαμβάνοντας υπόψιν τη διαρκώς αυξανόμενη κλιματική κρίση καθώς και την απειλή ενός πρωτοφανούς κύματος κλιματικής και όχι μόνο μετανάστευσης και των συνεπακόλουθων ζητημάτων ασφάλειας και δημόσιας υγείας που ανακύπτουν ο ΕΟΠΕ φιλοδοξεί, μέσα από αυτή την ενδιαφέρουσα συζήτηση, να αναλυθούν αυτά τα αλληλεξαρτώμενα ζητήματα μείζονος σημασίας, καθώς επίσης και οι πιθανές συνέπειές τους τόσο στο άμεσο μέλλον όσο και μακροπρόθεσμα.

Στη συζήτηση θα συμμετάσχουν ακαδημαϊκοί που ειδικεύονται στους τομείς ενδιαφέροντος, πολιτικοί, κυβερνητικά στελέχη, διεθνείς προσωπικότητες και επιχειρηματίες οι οποίοι επιθυμούν να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των σημαντικών αυτών θεμάτων. Επιπροσθέτως, θα αναζητηθούν πιθανές λύσεις για τα κρίσιμα αυτά ζητήματα που αγγίζουν, λιγότερο ή περισσότερο, το σύνολο του παγκόσμιου πληθυσμού και θα επηρεάσουν νομοτελειακά κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής και δραστηριότητας.

Για περισσότερες πληροφορίες και για να εγγραφείτε μπορείτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του ΕΟΠΕ στον παρακάτω σύνδεσμο:

<https://www.hapsc.org/hapsc-forum-2022/>

Aida, Ecre & Asgi, Overview of the Legal Framework, Italy [Last updated: 03/06/21] (<https://asylumineurope.org/reports/country/italy/overview-legal-framework/>).
al., Madalin Necsutu et. *Balkan Parties Join Rightest Summit in Madrid to 'Defend Europe'*.
31 January 2022.

Alex Gilbert, Morgan D. Bazilian, and Samantha Gross. *THE EMERGING GLOBAL NATURAL GAS MARKET AND THE ENERGY CRISIS OF 2021-2022*. BROOKINGS, 2021.

Andrea Pescatori, Martin Stuermer, and Nico Valckx. *Surging Energy Prices May Not Ease Until Next Year*. IMF Blog, 2021.

Bendiek, Annegret. *Revisiting the EU Cybersecurity Strategy: A Call for EU Cyber Diplomacy*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2021a.

—. «Attribution: A Major Challenge for EU Cyber Sanctions.» *SWP Research Paper*, 2021b: 1-42.

—. *The EU as a Force for Peace in International Cyber Diplomacy*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2018.

Bettin G., Cela E., 2014, *L'evoluzione storica dei flussi migratori in Europa e in Italia, Rapporto di ricerca PRIN "Piccoli comuni e coesione sociale: politiche e pratiche urbane per l'inclusione sociale e spaziale degli immigrati"*, Università di Venezia.

Brunet, Romain. *Spirited, disruptive, impotent? Five years of Macron on the international stage*. 22 January 2022. <https://www.france24.com/en/europe/20220303-spirited-disruptive-impotent-five-years-of-macron-on-the-international-stage>.

Chrisafis, Angelique. *Valérie Pécresse: the 'bulldozer' who would be France's first female president*. Paris , 5 December 2021 .

Collins Dictionary. www.collinsdictionary.com. χ.χ. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/name-and-shame>.

Commission, European. *Results of the open method of coordination in the youth field 2010-2018*. 22 Μάιος 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0168&rid=3>.

Dastin, Jeffrey. «Amazon Scraps Secret AI Recruiting Tool That Showed Bias against Women.» *Reuters*,, October 2018.

De Munter, André. *European Parliament*. October 2021. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/168/the-western-balkans> (πρόσβαση March 2022).

Dietterich, Thomas G. , και Eun Bae Kong. *Machine Learning Bias, Statistical Bias, and Statistical Variance*. Oregon State University, 1995.

EU, Council of the. *Europe Through the Generations* . Brussels , 15 October 2015.

Euronews. Οκτώβριος 2019. <https://gr.euronews.com/2019/10/15/mploko-apo-gallia-se-alvania-voreia-makedonia-gia-entaksi-stin-ee-eu-diapragmateuseis> (πρόσβαση Μάρτιος 2022).

Europe of Disparities in Cancer Working Group. *Challenging the Europe of Disparities in Cancer*. Brussels: European Cancer Patient Coalition – ECPC, 2014.

European Commission. *European Commission*. χ.χ. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en (πρόσβαση March 2022).

European Commission. «Statement on artificial intelligence, robotics and ‘autonomous’ systems.» Στο *European Group on Ethics in Science and New Technologies*, του/της Directorate-General for Research and Innovation. Brussels: Publications Office, 2018.

—. *Artificial Intelligence: Commission Kicks off Work on Marrying Cutting-Edge Technology and Ethical Standards*. 3 September 2018. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-1381_en.htm.

European Parliament et al. *Artificial Intelligence for Europe, Civil Law Rules on Robotics*. 2015.

European Parliament (2020). Exploring migration causes – why people migrate. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate#:~:text=People%20migrate%20for%20many%20reasons,to%20poverty%20and%20climate%20change>

Fitzgerald, D. 2019. *Refuge beyond Reach: How Rich Democracies Repel Asylum Seekers*. New York: Oxford University Press.

Fouskas, T. and V. Tsevrenis (eds.). (2014). *Contemporary Immigration in Greece: A Sourcebook*. Athens: European Public Law Organization (EPLO) Publications.

Fouskas, T. (ed.) 2021α. *Immigrants, Asylum Seekers and Refugees in Times of Crises: A. An International Handbook on Migration and Refugee Studies, Management Policies and Governance* (Foreword by Giovanna Campani), European Public Law Series, vol. CXXIV. Athens: European Public Law Organization (EPLO).

Fouskas, T. (ed.) 2021β. *Immigrants, Asylum Seekers and Refugees in Times of Crises: B. An International Handbook on Migration, Asylum, Social Integration and Exclusion* (Foreword by Marco Martiniello), European Public Law Series, vol. CXXV. Athens: European Public Law Organization (EPLO).

France24. *France’s ‘maverick’ Macron kicks off presidential campaign*. 10 December 2016. <https://www.france24.com/en/20161210-france-maverick-macron-kicks-off-presidential-campaign>.

—. *Hollande’s ex-economy minister Macron announces French presidential bid*. 16 November 2016. <https://www.france24.com/en/20161116-macron-france-election-president-minister>.

Giorgi A., Vitale T., 2017, *Migrants in the public discourse: Between media, policy and public opinion*, in S. Marino, J. Roosblad, R. Penninx (ed.), *Trade Unions and Migrant Workers*, chapter 4, Edward Elgar Publishing, pp. 66-89.

Higgins, Andrew. *For Some of Ukraine's Neighbors, 'Defend Europe' Has Another Meaning*. New York , New York , 31 January 2022.

Hofmarcher, Thomas, Peter Lindgren, Nils Wilking, και Bengt Jönsson. «The cost of cancer in Europe 2018.» *European Journal of Cancer* (European Journal of Cancer), 2020: 41-49.

Kari, Paul. 'Catastrophic' cyberwar between Ukraine and Russia hasn't happened (yet), experts say. 09 03 2022. <https://www.theguardian.com/technology/2022/mar/09/catastrophic-cyber-war-ukraine-russia-hasnt-happened-yet-experts-say>.

Lapov Z., Campani G., 2017, *Donne africane oltre le frontiere. Percorsi partecipativi in prospettiva di genere*, Nerbini, Firenze.

Lavdas, Kostas Ant. «Liquid Confederalism and EU Politics.» *AcademialLetters* , August 2021 : 2-3.

Lefebvre, Alain. *French Presidential Election: The War in Ukraine Boosts Macron's Candidacy*. Paris , March 2022 .

Marche, La République En. 2017 : *l'élection présidentielle*. Juin 2017. <https://en-marche.fr/le-mouvement>.

McAuliffe, M. and A. Triandafyllidou (eds.), 2021. *World Migration Report 2022*. Geneva: International Organization for Migration (IOM).

Mendis, Shanthi. *Global status report on noncommunicable diseases 2014* . Geneva: World Health Organization, 2014.

Mittelstadt, Brent Daniel, και et al. «The Ethics of Algorithms: Mapping the Debate.» *Big Data & Society* (Journal of Business Ethics) 3, αρ. 2 (June 2018).

Mittelstadt, Brent Daniel, και Luciano Floridi. «The Ethics of Big Data: Current and Foreseeable Issues in Biomedical Contexts.» *Sci Eng Ethics*, αρ. 22 (2016): 303–341.

Mobilités, Île-de-France. *Île-de-France Mobilités*. 14 January 2021. <https://www.iledefrance-mobilites.fr/en/about-us/presidency>.

National Institute of Statistics 2022. Immigration flows per year bottom, gender and age <https://www.ine.es/jaxiT3/Datos.htm?t=24282#ltabs-tabla>

Naftemporiki. Δεκέμβριος 2021. <https://m.naftemporiki.gr/story/1811011/i-bosnia-erzegobini-apeileitai-me-aposxisi-to-oneiro-gia-megali-serbia> (πρόσβαση Μάρτιος 2022).

Network, Euractiv. *Visegrad countries U-turn on migration over Ukraine, welcome refugees* . 28 February 2022. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/visegrad-countries-u-turn-on-migration-over-ukraine-welcome-refugees/>.

Nhede, Nicholas. *Severe drought crippling Brazil's power sector*. 16 Sep 2021.

OECD/European Union (2020). *Health at a Glance: Europe 2020: State of Health in the EU Cycle*. Paris: OECD Publishing, 2020.

PETER NAGLE, KALTRINA TEMAJ. *Energy market developments: natural gas and coal prices surge amid constrained supply*. 8 NOVEMBER 2021.

Pineau, Elizabeth. Valerie Pécresse, *the conservative who could become France's first woman president*. 11 January 2022. <https://www.reuters.com/markets/rates-bonds/valerie-pecresse-woman-who-could-become-frances-first-woman-president-2022-01-10/>.

Rea, A., Martiniello, M., De Cuyper, P. Meuleman, B. and Mazzola, A. (Eds.), 2019. The refugee reception crisis in anti-immigrant times. Polarization of the public opinion, local mobilizations and reception practices in Europe. Brussels: ULB Press.

Reillon, Vincent . *Understanding Artificial Intelligence*. European Parliamentary Research Service,, 2018.

Roel Dobbe et al. «A Broader View on Bias in Automated Decision-Making: Reflecting on Epistemology and Dynamics.» 2018 *Workshop on Fairness, Accountability, and Transparency in Machine Learning (ICML)*, 2018.

Sailio, Mirko, Outi-Marja Latvala, και Alexander Szanto. *Cyber Threat Actors for the Factory of the Future*. Potsdam: VTT, BIGS, 2020.

Schulze, Matthias, και Annegret Bendiek. *Attribution: A Major Challenge for EU Cyber-Sanctions*. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, 2021.

«Soaring Energy Prices Pose Inflation Risks as Supply Constraints Persist.» World Bank. 21 OCTOBER 2021. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/10/21/soaring-energy-prices-pose-inflation-risks-as-supply-constraints-persist>.

Todd, Tony. *France's 'maverick' Macron kicks off presidential campaign*. 11 December 2016. <https://www.france24.com/en/20161210-france-maverick-macron-kicks-off-presidential-campaign>.

Union, European. *EU Youth Strategy*. χ.χ. https://europa.eu/youth/strategy/strategy-2010-2018_en.

United Nations 2021. <https://www.un.org/en/>

Επιτροπή, Ευρωπαϊκή. *Ενεργοποίηση, σύνδεση και ενίσχυση των νέων: νέα στρατηγική της ΕΕ για τη νεολαία*. 22 Μάιος 2018. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52018DC0269&from=el&fbclid=IwAR3FvbvdR-AC9tbxjQx7WETnWnZZGw09uB57Usaz_Hys1KH-qTqWa4HJNM.

—. *Η Επιτροπή ξεκινά τις εργασίες για την ανακήρυξη του 2022 ως Ευρωπαϊκού Έτους Νεολαίας*. 14 Οκτωβρίου 2021. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_21_5226.

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. Ιανουάριος 2021. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/INAP21_01/INAP_Rule_of_law_Balkans_EL.pdf (πρόσβαση Μάρτιος 2022).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οκτώβριος 2021. <https://www.consilium.europa.eu/media/52295/brdo-declaration-6-october-2021-el.pdf> (πρόσβαση Μάρτιος 2021).

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2022) *Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα* 01 Μαρτίου 2022. https://ekka.org.gr/images/ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ_2022/GR_EKKA_Dashboard_20220301.pdf

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) 2014. 2011 Απογραφή Πληθυσμού και Κατοικιών. Athens, Αθήνα: ΕΛΣΤΑΤ <https://bit.ly/2JmA0yw>

Κόντη, Δέσποινα. «Παναγιώτης Παπαγιαννακόπουλος στην «Κ»: Εκρηξη κυβερνοεπιθέσεων μέσα στην πανδημία.» *Καθημερινή*, 2021: 1.

Λεοντάρης, Ιωάννης. *Η ΕΕ απέκτησε στρατηγική για την ψηφιακή ασφάλεια*. 22 03 2021. <https://www.crisismonitor.gr/2021/03/22/i-ee-apektise-stratigiki-gia-tin-psifiaki-asfaleia/>.

Μάιερ, Γκρέγκορ . *Deutsche Welle*. Ιανουάριος 2020. <https://www.dw.com/el/χάνει-η-εε-τα-βαλκάνια/a-51882894> (πρόσβαση Μάρτιος 2022).

Μαυροδημητράκης, Γεώργιος. *Foreign Affairs, The Hellenic Edition*. Απρίλιος 2019. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/72251/georgios-mayrodimitrakis/ta-dytika-balkania-einai-to-neo-stoiximatis-ee?page=show> (πρόσβαση Μάρτιος 2022).

Σκαϊ. Νοέμβριος 2020. <https://www.skai.gr/news/world/to-pe-kai-to-kane-i-voulgaria-mplokare-tis-entaksiakes-diapragmateyseis-me-voreia-makedonia> (πρόσβαση Μάρτιος 2022).

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2021α) Ενημερωτικό Σημείωμα Α Δεκεμβρίου 2021: Διαδικασίας Υποδοχής, Ασύλου και Ένταξης. Αθήνα: Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2022/01/Δεκέμβριος-2021_YMA-GR-Ενημερωτικό-ΔΙΕΘΝΗ-ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ-1.pdf

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2021β) Παράρτημα Α: Ενημερωτικό Σημείωμα Α Δεκεμβρίου 2021: Διαδικασίας Υποδοχής, Ασύλου και Ένταξης. Αθήνα: Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2022/01/ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-Α_Δεκέμβριος-2021_YMA-GR-Ενημερωτικό-ΔΙΕΘΝΗ-ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ-1.pdf

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2021γ) Ενημερωτικό Σημείωμα Β Δεκεμβρίου 2021: Νόμιμη Μετανάστευση. Αθήνα: Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2022/01/Δεκέμβριος-2021_YMA-GR-Ενημερωτικό-Δεκέμβριος-Β-Νόμιμη-Μετανάστευση-1.pdf

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2021δ) Παράρτημα Β: Ενημερωτικό Σημείωμα Β Δεκεμβρίου 2021: Νόμιμη Μετανάστευση. Αθήνα: Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2022/01/ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-Β_Δεκέμβριος_2021_YMA-GR-Ενημερωτικό-Δεκέμβριος-Β-Νόμιμη-Μετανάστευση-1.pdf

Hellenic Association of Political Scientists

Office Address: Voukourestiou 38 st., 10673, ATH, GR
Administrative Basis: Charilaou Trikoupi 143 st., 11472, ATH, GR
T. 210-3645390, email: sec@hapsc.org, www.hapsc.org

